

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**PREZENTACE MINULOSTI DĚTSKÉ A ŠKOLNÍ VEŘEJNOSTI V ČESKÝCH
PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍCH**

Magisterská diplomová práce

Jakub Miklín

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Kohoutová

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Prezentace minulosti pro dětskou a školní veřejnost v paměťových institucích a institucích uchovávajících kulturní dědictví“ vypracoval samostatně a všechny použité prameny, literaturu a zdroje řádně cituji.

V Břeclavi dne 8. prosince 2014

.....

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Jitce Kohoutové za cenné rady a připomínky, inspirativní nápady a v neposlední řadě také za čas, který mi věnovala.

Děkuji také všem pracovníkům paměťových institucí za laskavé umožnění návštěvy edukačních programů, za poskytnuté informace, tipy a rady a také za svolení s uveřejněním jejich doprovodných materiálů jako přílohy této práce.

Rád bych také poděkoval svým rodičům za jejich podporu v průběhu celého mého studia a zvláště v době nelehkého vzniku této práce. Děkuji také všem ostatním, kteří mají svůj podíl na tom, že tento text nakonec spatřil světlo světa.

Obsah

Úvod	5
1 DĚJINY PRO VEŘEJNOST	9
1.1 Specifika prezentace minulosti dětskému a školnímu publiku	15
2 VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ ROLE PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ.....	20
2.1 Muzejní edukace.....	23
2.1.1 Metody a formy muzejní edukace.....	29
3 PREZENTACE MINULOSTI DĚTSKÉMU A ŠKOLNÍMU PUBLIKU V PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍCH ČESKÉ REPUBLIKY	33
3.1 Metodologie	33
3.1.1 Volba zkoumaných institucí	33
3.1.2 Výzkumné otázky	36
3.2 Zázemí	37
3.2.1 Materiální a prostorové vybavení a nabízené služby.....	38
3.3 Analýza způsobů prezentace minulosti dětem a mládeži v českých paměťových institucích.....	42
3.3.1 Velká válka dvakrát jinak	43
3.3.2 Oživený pravěk.....	49
3.3.3 Děti na hradech a zámcích.....	54
3.3.4 Umění jako dějinný faktor.....	66
3.3.5 Paměť místa.....	69
3.4 Doprovodné materiály.....	72
3.4.1 Pracovní listy	75
3.4.1.1 Husitské muzeum v Táboře – aktivizující pracovní listy	75
3.4.1.2 Národní muzeum – pracovní listy před, během i po návštěvě.....	78
3.4.1.3 Hrad Rožmberk – pracovní list a stolní hra.....	83
3.4.1.4 Národní galerie – jak pracovní list (ne)má vypadat	86

3.4.2 Pracovní sešity	89
3.4.2.1 <i>Objevitelé a cestovatelé Afrikou v Moravském zemském muzeu</i>	90
3.4.2.2 <i>Archeoskanzen Modrá</i>	94
Závěr	99
Resumé	103
Seznam pramenů a literatury	104
Prameny:	104
<i>Osobní návštěvy paměťových institucí a programů pro děti a mládež:</i>	104
<i>Internetové stránky a publikace institucí:</i>	104
<i>Doprovodné muzejně-didaktické materiály:</i>	106
Literatura:	107
Elektronické zdroje:	108
Seznam příloh	112
Přílohy:	114
Anotace	170

Úvod

Přestože akademickou obcí je historie vnímána v naprosté většině případů jako čistě teoretická disciplína (tj. základní vědecký výzkum), pro nevědecký zbytek populace může mít nějaký smysl pouze ve své aplikované podobě.¹ Laická veřejnost se ve svém životě s dějinami setkává v různých podobách (k tomu viz podrobněji v kapitole 1), a to už od dětství. Právě tato etapa lidského života (spolu s mládím) je často rozhodující pro vytváření vztahu k okolnímu světu. To platí i pro formování poměru dětí k dějinám, kultuře a civilizaci, jíž jsme součástí. Právě na něm se vedle ostatních školních i mimoškolních institucí výraznou měrou podílejí paměťové instituce a instituce uchovávající kulturní dědictví. Je tedy důležité vědět, jakým způsobem tato zařízení ke zprostředkovávání dějin přistupují. Jedině na základě relevantních informací lze totiž usoudit, zda svou výchovně-vzdělávací úlohu plní dobře či nikoli a které oblasti je potřebné zkvalitnit.

S tím, jak se od devadesátých let 20. století začaly české paměťové instituce orientovat na dětské návštěvníky, zaměřil se na muzejní pedagogiku a problematiku dětí v muzeích také teoretický výzkum. Pro teoretické studium muzejní pedagogiky a didaktiky jsou neocenitelnými publikacemi knihy *Muzejní edukace*² Petry Šobáňové a *Muzejní pedagogika. Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*³ od kolektivu pedagogů Masarykovy univerzity Lucie Jagošové, Vladimíra Jůvy a Lenky Mrázové. Ti se ve své monografii zaměřili na čtyři oblasti (dějiny a vymezení působnosti muzejní pedagogiky, muzejního pedagoga jako pracovníka muzea zodpovědného za přípravu a realizaci vzdělávacích aktivit, návštěvníky muzea jako cílovou skupinu těchto aktivit, ale

---

¹ Tím nemá být popřen nepochybný význam základního historického výzkumu jako východiska pro následnou aplikaci.

² ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*. Olomouc 2012, 140 s.

³ JAGOŠOVÁ, Lucie – JŮVA, Vladimír – MRÁZOVÁ, Lenka: *Muzejní pedagogika. Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno 2010, 298 s.

také klienty muzeí a konečně didaktické aspekty muzejní edukace, které bohužel zabírají jen jednu pětinu celé knihy). Nutno také poznamenat, že části psané Vladimírem Jůvou byly pouze zrecyklované z jím dříve vydané knihy *Dětské muzeum*.⁴ Petra Šobáňová představuje muzejní edukaci v kontextu muzeologie i pedagogiky, přičemž se snad až příliš teoreticky zabývá zejména jednotlivými faktory, jež ovlivňují proces muzejní edukace. Ačkoli autorka v úvodu píše, že „text je doplněn mnoha příklady z praxe [...]“⁵ při čtení kniha tímto dojmem rozhodně nepůsobí. O mnoho lépe je na tom její předešlá publikace,⁶ která toto téma zpracovává poněkud lépe – vývoji vzdělávacího působení muzea se věnuje podrobněji, zabývá se také konkrétními případy vztahu školy a muzea a v neposlední řadě obsahuje příklady z praxe edukačního působení českých muzeí a galerií, jejichž nevýhodou ovšem je, že jsou psány pracovníky daných institucí a jsou velmi obecné a popisné. Třetí významnou knihou je *Dětské muzeum. Edukační fenomén pro 21. století*⁷ Vladimíra Jůvy. Kromě shrnutí vývoje edukačního působení muzeí a teoretických částí věnovaných sociálním a didaktickým aspektům dětských muzeí, přináší také výsledky vlastního kvantitativního šetření stavu vstřícnosti českých muzeí vůči dětským návštěvníkům.

Téměř žádné práce se však nevěnovaly kvalitativnímu rozboru konkrétních programů, jež připravují české paměťové instituce (tedy nejen muzea) pro děti a mládež. Vzhledem k tomu, že podrobný a reprezentativní výzkum této problematiky v rámci celé České republiky představuje výzvu pro několik badatelů,⁸ nemůže být cílem jedné diplomové práce. Smyslem tohoto textu tedy je

---

⁴ JŮVA, Vladimír: *Dětské muzeum. Edukační fenomén pro 21. století*. Brno 2004, 264 s.

⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*, s. 10.

⁶ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Edukační potenciál muzea*. Olomouc 2012, 396 s.

⁷ JŮVA, Vladimír: *Dětské muzeum*, 264 s.

⁸ Ze stejného důvodu bylo upuštěno od srovnání se zahraničím, které původně bylo součástí zadání. Srov. knihu BRABCOVÁ, Alexandra: *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí*

především nastínit, jakým způsobem by se dalo k takovému výzkumu přistoupit; dalším záměrem pak je na vybraných příkladech ukázat, jak české paměťové instituce prezentují minulost dětem a školnímu publiku. V práci bude pojednáno o třech oblastech, které s tím souvisejí: zázemí institucí určené specificky dětem, prezentačních/edukačních programech a doprovodných materiálech, jež jsou v rámci těchto programů nebo při prohlídkách dětem a žákům k dispozici. Hledány budou odpovědi na tyto konkrétní otázky: Zaměřují se paměťové instituce pouze na určité věkové skupiny dětí a mládeže, nebo připravují programy pro různé věkové skupiny? Jaké metody a prostředky používají? Na rozvoj kterých kompetencí nebo dovedností se programy a doprovodné materiály soustředí? Která témata jsou dětem a mládeži prezentována? Odráží zpracování doprovodných materiálů zájmy a potřeby dětí?⁹

Ze specifického zaměření práce vyplývá také odlišný druh pramenů, než s jakými se u běžných historických prací setkáváme. Čerpal jsem především z osobních návštěv paměťových institucí a jejich programů pro děti a mládež, doprovodných materiálů, z nabídkových publikací kulturních zařízení a informací, které jsou dostupné na jejich webových stránkách. Zvláště u publikací a internetových stránek (které plní mj. i propagační úlohu) hrozí riziko zkreslení výsledných údajů, které jsem se ovšem snažil minimalizovat co možná nejkritičtějším přístupem.

Práce je členěna do tří rozsáhlejších tematických kapitol. První dvě tvoří jakési teoretické ukotvení samotného praktického výzkumu, který je obsahem třetí kapitoly. Obecný výklad na téma prezentace dějin veřejnosti a specifik, která musejí být zohledněna, je-li její cílovou skupinou dítě, chápu jako nezbytný úvod dalšího textu, který se zabývá aplikovanou historií. Následující kapitola věnovaná

---

do muzea. Náchod – Praha 2003, 583 s., která pouze popisuje, tedy neanalyzuje (!) výsledky projektu věnovanému rozvoji vzdělávací role muzeí.

⁹ Více k metodologii práce viz v příslušné kapitole.

výchovně-vzdělávací roli paměťových institucí seznamuje čtenáře stručně s vývojem edukačního působení muzeí a jeho teoretickými východisky, na jejichž základě lze jediné porozumět dnešnímu stavu a trendům v této oblasti. Největší díl textu poté zabírá vlastní analýza způsobů prezentace minulosti dětem a mládeži. V této kapitole nejdříve popisují metodologii, pomocí níž byl výzkum zpracován. Dále je popsáno materiální a prostorové zázemí paměťových institucí jako faktor, který významně ovlivňuje, jak se bude dítě v daném kulturním zařízení cítit a zda bude schopno se efektivně učit. Analyzované programy jsou až na výjimky, kdy tvoří samostatnou podkapitolu pouze jeden, rozděleny do skupin podle druhu instituce, protože každý druh kulturní instituce má určitá specifika, která určují, jakými způsoby je a není možno k prezentaci přistupovat. Obdobně je postupováno u doprovodných materiálů, kde je prvotní dělení založeno na typu tohoto dokumentu. Alternativou tohoto členění je seskupení různých druhů kulturních zařízení, která ovšem prezentují stejné téma.

Ještě je třeba zmínit úpravu seznamu pramenů, literatury a ostatních zdrojů. Jako prameny jsou uvedeny pouze ty zdroje, se kterými bylo jako s prameny pracováno, tzn., informace z nich čerpané byly kriticky analyzovány. Z tohoto důvodu jsou internetové stránky těch institucí, které nebyly předmětem analýzy, uvedeny v běžných elektronických zdrojích. Ačkoli je v textu v některých případech citováno z konkrétních podstránek webu určité instituce (např. Národního muzea, Vlastivědného muzea v Olomouci, Památníku Terezín apod.), v závěrečném seznamu je uveden vždy jen jeden odkaz na hlavní stránku. Je tomu tak proto, abych se vyhnul zbytečnému opakování uvádění téhož webu.

1 DĚJINY PRO VEŘEJNOST

„Jedním ze znaků, které odlišují člověka od ostatních tvorů, je náš smysl pro čas.“ „Lidé se svou neukojitelnou zvědavostí mají kolektivní touhu znát, pamatovat si, přemýšlet o a dávat smysl své osobní i kulturní minulosti.“¹⁰ Snad proto se s minulostí, resp. dějinami,¹¹ lidé setkávají již od raného dětství po celý svůj život, a to v různých podobách – nejprve ve vyprávěních svých rodičů a prarodičů o jejich životě, posléze jako se součástí povinné školní výuky, při (rodinných) návštěvách muzeí, galerií, hradů a zámků, četbě historických románů či sledování filmů s historickou tematikou a vážní zájemci o dějiny při studiu odborných monografií atd. Každá z těchto forem se samozřejmě vyznačuje specifickým způsobem, jakým jsou historická fakta a souvislosti předávány veřejnosti. Hlavním tématem této práce je prezentace dějin paměťovými institucemi a institucemi uchováujícími kulturní dědictví; bude však účelné nejprve se zastavit také u ostatních metod zprostředkování minulosti veřejnosti.

Způsoby prezentace minulosti lze obecně zkoumat podle několika kritérií, jako jsou např. představovaná témata, míra odbornosti, konkrétní forma apod. Dalším hlediskem může být cílová skupina, které jsou (nebo by alespoň měla být) v praxi vždy ostatní kritéria přizpůsobena. Pro přehledné nastínění možností, jak mohou být dějiny prezentovány široké veřejnosti, se mi jako nejvhodnější zdá představit postupně jednotlivé formy.

Dnes již klasickým (a zřejmě také nejstarším, pomineme-li mluvené slovo) způsobem zprostředkování minulosti je tištěná podoba. Jak upozorňuje Jerome de

---

¹⁰ Obě citace z: TALBOYS, Graeme, K.: *Museum Educator's Handbook*. 2nd ed. Aldershot – Burlington 2005, p. 6.: „One feature that marks out human beings from other creatures is our sense of time.“ „Human beings, with their insatiable curiosity, have a collective desire to know, remember, muse upon, and make sense of their personal and cultural pasts.“

¹¹ Jsem si vědom, že mezi *minulostí* a *dějiny* je jistý významový rozdíl – minulost jsou události tak, jak se skutečně odehrály bez ohledu na pozdější významy a interpretace, jež jim jsou přisuzovány historiky při „vytváření“ dějin. Vzhledem k tomu, že tento rozdíl nicméně nehraje při prezentaci dětskému a školnímu publiku zásadní roli, budu v dalším textu oba termíny používat jako synonyma, pokud nebude přímo v textu upozorněno na jejich odlišný význam.

Groot, i pro novou generaci historiků zůstávají stěžejním prostředkem budování reputace, osobního profilu, ale i získávání peněz knihy.¹² V kontextu odborné práce to není nijak překvapivé, ale do značné míry to platí i pro oblast popularizační, tedy místo, kde se stýká historik-profesionál s „amatérskými“ zájemci o dějiny. Nutno podotknout, že popularizační knihy či články o historii nepíší zdaleka jen historikové, ale také novináři, spisovatelé, politici, nebo dokonce komikové.¹³ Stejně tak je široké spektrum žánrů, které sahá od historických biografii, kulturní historie, politických dějin, vojenských dějin, přes memoáry, regionální dějiny, dějiny různých sociálních či etnických skupin až po „tajné“ nebo přímo alternativní dějiny a historické romány. Zvláštním žánrem pak mohou být fantasy romány, které nevycházejí z žádné konkrétní dějinné události či situace, nicméně se snaží o navození historické atmosféry. V poslední době zažívají nesmírnou přízeň např. knihy George R. R. Martina, mezi nimi zejména série *Píseň ledu a ohně*, podle níž byl zfilmován úspěšný seriál *Hra o trůny*; dříve byla velice populární fantasy trilogie britského univerzitního profesora Johna Ronalda Reuela Tolkiena *Pán prstenů*. Obliba knih s historickou tematikou – a to nejen beletrie – je čím dál větší a „sekcce populární historie v knihkupectvích a knihovnách se neustále rozšiřují, aby uspokojily rostoucí touhu po dostupných vyprávěních o minulosti.“¹⁴ Důvodem může být jednak prostá snaha vymanit se z dnešního hektického světa; příčiny jsou ovšem zřejmě hlubší a souvisejí s lidskou potřebou po identifikaci s určitou kulturou v současném globalizovaném světě.

S nástupem moderních technologií se možnosti, jak lze minulost prezentovat, značně rozšířily; její prosazování se ve stále více žánrech populární

---

¹² DE GROOT, Jerome: *Consuming History. Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*. London 2009, p. 31.

¹³ Jedním příkladem posledně zmíněného typu autora je Terry Jones, jehož kniha *Barbarians* (spoluautorem je britský producent a historik Alan Ereira) vyšla i v češtině: JONES, Terry – EREIRA, Alan: *Barbaři*. Praha 2008, 299 s.

¹⁴ DE GROOT, Jerome: *Consuming History*, p. 31.

kultury si dokonce vynutilo zavedení několika nových pojmů: „histotainment“, „living history“ a „re-enactment“. Pod výrazem living history se rozumí jakákoli forma, která člověku umožní znovu ve skutečné realitě „prožít“ atmosféru určité historické epochy např. pomocí obléknutí se do historických kostýmů, stravováním se způsobem, který byl typický pro danou dobu, používáním pouze těch nástrojů, jež byly k dispozici v tom kterém století apod. Konkrétní formy jsou velmi různorodé, od stavby středověkého hradu po rekonstrukci prvního příjezdu vlaku do železniční stanice. Důraz je přitom kladen spíše na osobní prožitek účastníků, než na přesnou věrnost historickým reáliím.¹⁵ Součástí living history je také re-enactment, tedy rekonstrukce určité konkrétní historické události; velice často se jedná o bitvu, ale výjimkou nejsou ani korunovace, svatby či obléhání. V těchto případech již musí být dodržen předem daný „scénář“ vycházející z dějinných skutečností – „jestliže např. přišel král Harold v bitvě u Hastings roku 1066 o život, nemůže ‚přežít‘ ani každoroční re-enactment“.¹⁶ Histotainment – složenina anglických slov „history“ a „entertainment“ – zahrnuje všechny možné prostředky, kterými lze prezentovat dějiny zábavným a hravým způsobem. Zařadit sem můžeme jak již zmiňované historické romány, tak komiksy, filmové dokumenty (zvláště tzv. doku-dramata neboli hrané dokumenty) nebo filmy a seriály s historickou tematikou, deskové, počítačové aj. hry apod. Patří sem také living history a re-enactments.

Histotainment je lákavý zejména svou zábavností a pocitem snadného zapamatování historických faktů a reálií. Nabízí také daleko větší pestrost forem, než „klasické“ prezentační metody. Navíc umožňuje člověku přímo se „ocitnout“ v určité historické epoše, stát se – byť v některých případech jen virtuálně – součástí minulosti a tím se nejen lépe vcítit do situace a myšlení tehdejších lidí, ale

---

¹⁵ SACHERS, Jan H.: *Moderne Ansätze zur lebendigen Vermittlung von Geschichte – Ein kurzer Überblick über Konzepte und Begriffe*. In: blog.HistoFakt.de. Posted on 25. 7. 2012. [online blog]. In: <http://blog.histofakt.de/?p=96> [cit. 13. 7. 2014].

¹⁶ Tamtéž.

také překonat přirozené plynutí času. Současně v sobě ale skrývá řadu nevýhod či nebezpečí. Předně se jedná o zjednodušení nebo schematizaci danou buď (nezbytným) omezením na jisté téma nebo aspekt, které může být v daném historickém kontextu jen marginální, nebo zaměřením na vnější, formální znaky (např. oblečení, výstroj apod.). Další riziko tkví v přílišné dramatizaci; příkladem mohou být rekonstrukce historických bitev, při nichž se účinkující snaží dosáhnout co největší atraktivnosti pro diváka, někdy však na úkor toho, že při skutečné bitvě byl kladen daleko větší důraz třeba na taktiku. Totéž platí i u počítačových her; v některých případech je účelem jen zneškodnit co nejvíce nepřátel a samotná historie potom tvoří pouze kulisu masovému vraždění. U strategických her není tato hrozba tak veliká, nicméně pozor je třeba dát na něco jiného: hráč má na výběr z několika scénářů vývoje, takže historické události mohou dopadnout úplně jinak, než jak se doopravdy staly. Použiji-li znovu příklad bitvy u Hastings, ve strategii mohou klidně zvítězit Anglosasové a Vilém Dobyvatel může být zabit. I přes tyto nedostatky, které je ovšem třeba mít vždy na paměti, může histotainment sloužit jako vhodný způsob poznávání minulosti.

Někde mezi „klasickými“ a zábavními metodami prezentace dějin se pohybují muzea, galerie, případně další paměťové instituce. Ty pracují především s autentickými předměty, resp. dokumenty, doplněnými vysvětlujícími resp. doplňujícími texty, schémata a obrázky; právě tak je pro ně vhodné i využití prvků histotainment, zvláště pak v programech zaměřených na děti a mládež. Odpovědět na otázku, nakolik jsou si toho paměťové instituce vědomy, si klade za cíl i tato práce.

Ponechám-li stranou prezentaci dějin určenou odbornému publiku (které ani momentálně není předmětem mého zájmu), pokaždé se v určité míře setkáme s fenoménem popularizace. Popularizace vědy je úsilí přiblížit vědu širší (nevědecké) veřejnosti takovým způsobem, aby každý mohl získat povědomí o

základních vědeckých konceptech a postupech a výsledcích vědeckého bádání. Jinými slovy jde o transformaci vědeckých poznatků s jejich přísně logickou strukturou a rigorozitou do formy srozumitelné a přístupné široké veřejnosti.¹⁷ Tento proces zahrnuje několik kroků, bez nichž by nemohlo být úspěšně dosaženo cíle (v jisté době se s nimi setkáme v části pojednávající o specificích prezentace minulosti dětem).

Prvním a základním je **volba vhodného tématu**, které zaujme co nejširší část veřejnosti. Takové téma by se mělo týkat každodenní (nebo alespoň něčím blízké) zkušenosti příjemce popularizačního programu. Člověk zpravidla udržuje pozornost tak dlouho, dokud si dokáže představit souvislost daného tématu se svým vlastním životem. Často jsou pro popularizaci vybírány také témata či oblasti, které jsou něčím výjimečné, neobvyklé, někdy až exotické – jak prohlásil David Attenborough, „*je-li něco neobvyklé, bude to [pro diváka] zajímavé.*“¹⁸ Z těchto důvodů se mnohdy v naučně-populárních textech, filmech apod. setkáme s tématy každodennosti (např. móda, stravování, lékařství,...), nebo naopak významných historických osobností – značnou oblibu si svého času získal pořad „Great Britons“, původně vysílaný BBC ve Velké Británii, který se ovšem záhy rozšířil do dalších 13 zemí světa.¹⁹ Samostatnými kapitolami by pak mohly být vojenské dějiny (jejichž obliba mezi čtenáři populárně-naučných časopisů je takřka nezměrná), nejrůznější historické záhady a senzace. Nezřídka se vyskytují i pokusy o „alternativní historie“ vycházející z přelomových dějinných okamžiků (pád Římské říše, dobytí Konstantinopole Osmany, Napoleonova invaze do Ruska,

---

¹⁷ Srovnej např. příspěvek CORNELIS, Gustaaf C.: *Is Popularization of Science Possible?* In: 20th WCP. 1998. In: <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Scie/ScieCorn.htm> [cit. 4. 11. 2013] a LEÓN, Bienvenido: *Science Popularisation through Television Documentary. A Study of the Work of British Wildlife Filmmaker David Attenborough.* In: <http://www.pantaneto.co.uk/issue15/leon.htm> [cit. 4. 11. 2013].

¹⁸ LEÓN, Bienvenido: *Science Popularisation through Television Documentary. A Study of the Work of British Wildlife Filmmaker David Attenborough.* In: <http://www.pantaneto.co.uk/issue15/leon.htm> [cit. 4. 1. 2014].

¹⁹ Pro podrobnější analýzu tohoto pořadu viz: DE GROOT, Jerome: *Consuming History*, pp. 23-27.

vítězství Spojenců ve druhé světové válce apod.), jež jsou rozvíjeny v intencích „co by se stalo, kdyby to dopadlo jinak.“

Nestačí však pouze zvolit poutavé téma, ale je nutné informace a údaje o něm sdělované dostatečně **zjednodušit**. Toto zjednodušení může mít několik podob. Celá řada médií používaných pro popularizaci nedisponuje takovým prostorem, aby si mohla dovolit předávat výsledky vědeckého bádání v celé jejich šíři (z psychologického hlediska udržení pozornosti vůči jednomu tématu to ani není účelné); proto zde nutně přichází ke slovu omezení rozsahu zprostředkovaných informací. Popularizátor zpravidla vybere maximálně dvě až tři stěžejní myšlenky, které musí být jasně a srozumitelně sděleny. Metody, jakými bylo dosaženo předkládaných výsledků, alternativní možnosti a další běžné součásti vědeckých prací nemají v popularizované vědě své místo. Řada vědních disciplín (a zejména to platí o historii) nemůže nabídnout jediné a stoprocentně pravdivé řešení zkoumané otázky; historik nikdy nezjistí, *wie es eigentlich gewesen*, ale nanejvýše *wie es wahrscheinlich gewesen*. Vždy budou existovat ještě další, více, méně či stejně pravděpodobné výklady, které je nutno brát v potaz. Právě ty ale v popularizačních člancích, pořadech apod. chybějí, neboť běžná (laická) veřejnost očekává od vědy „jednoduchou a koherentní pravdu.“²⁰ U prezentace minulosti dětem je tento aspekt zpravidla ještě markantnější. Ačkoli je určitá míra zjednodušení při komunikaci s laickým publikem nezbytná, současně skrývá nebezpečí až přílišné simplifikace, odchýlení se od vědeckých poznatků a hyperbolizace některých jevů nebo faktů, na které nevědecká veřejnost zaměřuje svou pozornost, nicméně která nehrají v daném problému zásadní roli.

Již jsem naznačil, že vědecký **diskurs** se značně liší od způsobu, jakým komunikují běžní lidé. Odborná prezentace se vyznačuje věcností, užitím

---

²⁰ SAVELIEVA, Irina: *Public History' as a Vocation*. In: Basic Research Program. Working Papers. Series: Humanities, WP BRP 34/HUM/2013, p. 25. In: <http://www.hse.ru/data/2013/06/14/1284226258/34HUM2013.pdf> [cit. 20. 1. 2014].

terminologie a ustálenou strukturou. Její součástí je téměř povinně zařazení práce do kontextu již publikovaných (známých) výzkumů o tématu s jejich zhodnocením, popis metodologie a použitých pramenů (dat), seznámení s výsledky výzkumu a diskuse.²¹ Naproti tomu popularizace užívá primárně takových výrazových prostředků, kterými přitáhne pozornost publika. Zvláště u historie je velmi časté aplikování vyprávěcího přístupu.²² Ten spojuje jednotlivá fakta do sekvencí, které mohou vytvořit souvislý příběh s dramatickou strukturou a jednotnou linií, což je pro čtenáře/diváka/posluchače lépe srozumitelné a také atraktivnější.²³ Tento koncept lze uplatnit nejen u literárních žánrů či audio/video pořadů, ale také ve výstavách a expozicích.

1.1 Specifika prezentace minulosti dětskému a školnímu publiku

Svého času vzbudila velkou pozornost kniha francouzského historika Philippa Arièse s názvem *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*²⁴ a zejména teze v ní předkládaná, že totiž že ve středověku idea dětství neexistovala. Nutno podotknout, že i přes svůj vliv (přestože nebyla první knihou věnovanou problematice dětství v dějinách, stala se záhy klasickou, neboť obrátila pozornost na vývoj představ o dětství a význam dítěte v rodině) sklidila také značnou kritiku. Argumenty Arièsových odpůrců lze shrnout do čtyř bodů: „*Za prvé, že jeho data jsou nereprezentativní nebo nespolehlivá. Zadruhé, že své důkazy vytrhává z kontextu [...] a užívá netypické příklady. Zatřetí, že implicitně popírá neměnnost*

---

²¹ PECINA, Pavel: *Jak psát vědecké články* [prezentace PowerPoint]. Horní Míšečky 2009. In: https://cw.felk.cvut.cz/wiki/_media/courses/a6m33ozl/jak_psat_clanek.pdf [cit. 2. 3. 2014].

²² Z anglického „storytelling“.

²³ O užití vyprávěcího postupu a dramatické struktury ve filmovém dokumentu píše LEÓN, Bienvenido: *Science Popularisation through Television Documentary. A Study of the Work of British Wildlife Filmmaker David Attenborough*. In: <http://www.pantaneto.co.uk/issue15/leon.htm> [cit. 2. 3. 2014].

²⁴ Původní vydání ARIÈS, Philippe: *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris 1960, 503 p., kniha posléze vyšla také anglicky a německy: ARIÈS, Philippe: *Centuries of Childhood*. New York 1962, 448 p.; ARIÈS, Philippe: *Geschichte der Kindheit*. München 1975, 592 S.

*speciálních potřeb dětí, zvláště malých, co se týče jídla, oblečení, přístřeší, citů a konverzace. Začtvrté, že klade přehnaný důraz na spisy moralistů a pedagogů, zatímco o politických a ekonomických faktorech toho říká málo.*²⁵

Dnes spíše převládá názor, že odlišnost dětí od dospělých byla vnímána ve všech obdobích, byť v každém historickém období specifickým způsobem. Z hlediska vývoje náhledu na dětství v dějinách jsou zajímavé zejména dvě teorie: výchovně-socializační a sociálně-historické paradigma. První z nich předpokládá, že *„člověk se rodí dítětem, ale stává se dospělým; dětství je univerzální (obecně platnou) a transhistorickou [pozn.: zvýraznil J. M.] hodnotou; pokrok výchovy je měřitelný mírou respektování specifík dítěte [...].“* Pojetí sociálně-historické naopak tvrdí, že dětství je podmíněno historicky, sociálně a kulturně, a je tedy společenským konstruktem (člověk se dítětem nerodí, ale stává); z toho také vyplývá, že dobové chápání dětství má vliv na dobovou podobu výchovy a vzdělávání.²⁶

Při náhledu na proměny chápání fenoménu dětství můžeme již zhruba od 16. či 17. století sledovat (s menšími výkyvy opačným směrem) postupně stále větší uvědomování si a respektování svébytnosti dětské osobnosti.²⁷ Zejména na přelomu 20. a 21. století se z dětství stal masový fenomén, k čemuž významně přispělo přijetí mezinárodní Úmluvy o právech dítěte dne 20. listopadu 1989 v New Yorku. Důležitým předpokladem této první právní normy vymezující práva dítěte je, že dítě pokládá za lidskou bytost, které náleží všechna základní lidská práva: např. právo na svobodné vyjadřování názorů (Článek 12) a s tím související svobodu

---

²⁵ HENDRICK, Harry: *Children and Childhood*. In: Journal of the Economic History Society. Autumn, 1992, issue 15, pp. – (nečíslováno). In: <http://www.ehs.org.uk/dotAsset/fc705ebe-8ed6-412a-8189-404a8c3759c9.pdf> [cit. 17. 7. 2014].

²⁶ NEUMEISTER, Pavel: *Dětství jako významný problém dějin pedagogiky – nové perspektivy pohledu*. In: E-Pedagogium. 2005, č. 4, s. 41. In: http://oldwww.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/e-ped_4-2005.pdf#page=41 [cit. 17. 7. 2014]. Předchozí citace: Tamtéž, s. 40.

²⁷ Stručný přehled podává např. Vladimír Jůva – viz: JŮVA, V.: *Dětské muzeum*, s. 92. Tento jev je ovšem zpochybňován právě sociálně-historickým paradigmatem.

projevu (Čl. 13), svoboda shromažďování a sdružování (Čl. 15) a pro účely této práce zvláště významné právo na přístup k informacím (Čl. 17) a svobodnou účast na kulturním životě a umělecké činnosti (Čl. 31).²⁸ Objevuje se tak něco, co by se dalo nazvat kulturou dětství (pojem „kultura“ je zde chápán v tom nejširším možném slova smyslu), do níž bychom mohli zařadit nejen nespočetné aktivity – kroužky, oslavy, soutěže, tábory, vzdělávací akce apod. – ale i produkty a zázemí přizpůsobené dětem: dětská hřiště, obchody specializované na dětské zboží, dětské koutky v obchodech, restauracích, zábavní parky atd.

Tento proces se pochopitelně nevyhnul ani institucím, které uchovávají a zprostředkovávají kulturní dědictví, a ostatním subjektům pracujícím s prezentací minulosti. Aby si získali a udrželi příznivce z řad dětí a mládeže,²⁹ museli znovu promyslet způsoby, jakými jim budou dějiny představovat. Ty musejí být přizpůsobeny úrovni inteligenčního, emočního i sociálního vývoje dětí a zkušenostem, jimiž děti a mladí lidé disponují.

Snad ještě více než u popularizace je velmi důležité dbát na volbu příhodného tématu při prezentaci minulosti dětem a mládeži. Mělo by být pro děti srozumitelné, blízké jejich životním zkušenostem a zajímavé. Pokud se tedy instituce uchovávající kulturní dědictví chtějí přiblížit dětem, volí věci a záležitosti, které děti znají z každodenního života nebo jsou pro děti relativně snadno uchopitelné: např. hry a hračky, škola, doprava, zvyky a tradice minulosti, cestovatelé a jejich objevy, apod. Naopak problémy politiky, mezinárodních vztahů, (obecných) ekonomických dějin atp. nejen že děti zřejmě příliš neosloví, ale nebudou pro ně ani pochopitelné. Celkově je dobré vybírat témata co

---

²⁸ Úmluva je dostupná např. z webu české pobočky Dětského fondu OSN UNICEF: *Úmluva o právech dítěte*. New York 1989. In: http://www.unicef.cz/odkazove_zdroje_textove_materialy/prava_deti/umluva_o_pravech_ditete-plne_zneni.pdf. [cit. 20. 7. 2014].

²⁹ Pro potřeby této práce jsou děti vymezeny horní věkovou hranicí 18 let, u mládeže je tato hranice stanovena na 26 let.

nejkonkrétnější, a to i vzhledem k faktu, že abstraktní myšlení se u dětí rozvíjí až v mladším školním věku (od cca dvanácti let). Pro zjednodušení odborně-historické látky na přijatelnou úroveň platí obdobná kritéria, jaká jsem uvedl výše při popisu popularizace. Určitým specifikem pro prezentaci minulosti dětem a mládeži je práce s časem. Zejména malé děti nejsou schopny představit si tak velký časový úsek, jako je například několik století. Nejdelší časový horizont, který dokážou na základě svých prožitků pojmout, jsou tři generace. V případě, kdy jsou prezentovány události nebo jevy z období před více než sto lety, nevyvolá u dítěte časový údaj žádnou relevantní představu. Nabízí se proto otázka, zda v takových případech na uvádění letopočtů nerezignovat. Nelze nicméně opomenout význam dat pro znalost chronologie událostí a jejich vzájemné časové vzdálenosti. Prezentace dějin dětem a mládeži je snad ještě více než u dospělých spojeno se vzdělávacím působením. Tomu by také měly odpovídat použité metody a prostředky. Aby mělo zprostředkování minulosti na dítě pokud možno dlouhodobý dopad a bylo pro ně zajímavé, je možné využít skupinové práce, her, simulací, diskusí, řešení problémů a jiných aktivizačních metod. Jestliže totiž člověk pouze pasivně nepřijímá informace, ale aktivně se zapojuje do jejich získávání (např. právě formou hry), popř. je frontální prezentace doplněna o nějaký prožitek, je větší šance, že takto osvojené vědomosti budou trvalejší.

Při přípravě prezentačních aktivit pro děti a mládež jde tedy o proces transformace odborné látky, které autor prezentačního programu do hloubky rozumí, tak, aby byla srozumitelná cílové skupině. Transformační proces zahrnuje v podstatě čtyři základní kroky: přípravu, reprezentaci, výběr a přizpůsobení látky žákům (dětem). V první fázi autor provádí *„kritickou analýzu a interpretaci učiva, jeho strukturování a rozfázování s ohledem na cíle edukace“*, následují *„úvahy o tom, jaké reprezentace obsahu je nejvhodnější použít (v muzejní edukaci jde především o volbu vhodného exponátu, který může mj. sloužit jako příklad, reprezentace nějakého jevu či skutečnosti) [závorka autor tohoto textu].“*

Výběr spočívá ve „zpracování reprezentací do nejuhodnějších forem a metod a výběru nejlepších přístupů a strategií [...]“.³⁰ Ačkoli Shulman řadí přizpůsobení látky žákům, kdy se zohledňují jednotlivá specifika žáků (v našem případě spíše návštěvníků či konzumentů prezentačních aktivit) až jako poslední, zdá se mi logičtější zařadit ho mezi krok reprezentace a výběru, neboť chceme-li dosáhnout kýženého efektu, měli bychom konkrétní prostředky volit s ohledem na zvláštnosti, jež vykazují ti, vůči nimž je zamýšlíme použít.

---

³⁰ Proces transformace vychází z druhé fáze cyklu pedagogického uvažování a jednání formulovaného americkým pedagogickým psychologem Lee S. Shulmanem. Převzato (vč. všech přímých citací v tomto odstavci) a upraveno z ŠOBÁŇOVÁ, P.: *Muzejní edukace*, s. 121.

2 VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ ROLE PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ

Vzdělávání (a výchova) jedince je proces, který trvá od jeho narození po celý život a podílí se na něm mnoho lidí a institucí. Obecně se rozlišují tři typy vzdělávání, resp. učení: formální a neformální vzdělávání/učení a informální učení. Základní rozdíly mezi nimi shrnuje následující tabulka:

	Formální (intencionální)	Neformální (intencionální)	Informální (nezáměrné, funkcionální)
Cíl	Jasně definovaný	Jasně definovaný, přizpůsobovaný potřebám účastníků a spoluvytvářený s nimi	Není
Plán	Jasně, postupné kroky	Postupné kroky, metody a techniky lze měnit, kroky se stanovují dle znalostí a schopností účastníků	Není
Učení	Vědomé	Nevědomé, intuitivní	Nevědomé
Typ učení	Informace, vědomosti	Kompetence	Cokoli
Chyby	Trestané - klasifikace	Povolené, jsou hodnoceny kladně a dá se z nich hodně vytěžit	Učíme se prostřednictvím chyb
Odpovědnost za výsledky	Vzdělavatel	Účastník, skupina i vzdělavatel	Jedinec
Role skupiny	Má vliv, ale není tak důležitá	Velmi důležitá, podporuje proces učení	Když je, hraje roli
Interakce skupiny	Soutěživost	Spolupráce	Podle kontextu
Účast	Povinná	Dobrovolná	Automatická

Vedoucí aktivity	Daný, direktivní	Vedoucí se může měnit, nedirektivní podpora, partnerství	Není
-------------------------	------------------	--	------

Tab. 1 – rozdíly mezi formálním, neformálním a informálním učením
(tabulka převzata a upravena ze školicího materiálu České národní agentury
Mládež určeného výhradně pro potřeby školení a veřejně nedostupného)

Formální vzdělávání probíhá v různých typech škol od základních, přes střední odborné a gymnázia až po univerzity. Jak je patrné z tabulky, mezi jeho důležité charakteristiky patří jasně definovaný cíl, k němuž vedou předem stanovené kroky direktivně řízené vzdělavatelem. Jelikož se vzdělavatel zaměřuje na to, aby žáci dosáhli co nejlepších výkonů jako jednotlivci, a protože výsledky by měly být u všech žáků totožné, panuje ve skupině soutěživost. Účast na tomto typu vzdělávání je, alespoň do určitého věku, povinná.

Naproti tomu v neformálním vzdělávání³¹ stojí učící se subjekt v samotném centru pozornosti: je kladen mnohem větší důraz na jeho aktivní zapojení a postup učení se přizpůsobuje jeho aktuálním schopnostem a možnostem. Neformální vzdělávání také více pracuje se skupinovým učením: jeho výrazným prvkem je učení se účastníků navzájem a sdílení zkušeností a znalostí. Vzdělavatel působí spíše jako partner a facilitátor; o to větší zodpovědnost za výsledek ovšem nese samotný učící se. Tím pádem je daleko větší prostor pro rozvíjení kompetencí (kombinace vědomostí, dovedností a postojů), než je tomu u formálního vzdělávání. Výhodou také je, že chyby jsou vnímány pozitivně, jako možnost pro další rozvoj. Na neformálním vzdělávání se podílí celá řada institucí a organizací, ale také jednotlivci. Škála aktivit, které sem lze zařadit, je velice široká: volnočasové aktivity pro děti a mládež pořádané různými spolky a sdruženími,

---

³¹ Neformálnímu vzdělávání, jeho historii, konceptu, metodám, uznávání jsou věnovány stránky Neformální vzdělávání. Kolektiv autorů. In: <http://www.neformalnivzdelavani.cz> [cit. 25. 8. 2014].

krátkodobá i dlouhodobá školení a kurzy, soukromé vzdělávání, sportovní a hudební aktivity apod. V poslední době se do neformálního vzdělávání v České republice zapojují také instituce uchováající kulturní dědictví, zejména muzea a galerie.³²

Informální učení je jakékoli učení, které se odehrává mimo kurikula formálního a neformálního vzdělávání. Daniel Schugurensky³³ rozeznává ve svém článku tři formy informálního učení: 1. samostatně řízené, 2. učení jako vedlejší efekt vykonávané činnosti a 3. učení se socializací. Samostatně řízené informální učení je záměrné a vědomé (osoba se rozhodne sama se něco naučit, a tudíž si je vědoma i toho, že se učí). Učení se jako vedlejší efekt činnosti je nezáměrné, nicméně osoba si taktéž uvědomí, že se něco naučila (když sáhneme na rozpálená kamna, ve většině případů si uvědomíme, že to nebyl dobrý nápad). Učení se socializací je nezáměrné a také nevědomé; jedná se například o odpozorování vzorců chování ve společnosti. Z toho vyplývá, že k informálnímu učení dochází rovněž v institucích, které „standardně“ poskytují formální nebo neformální vzdělání.

Jakou roli tedy hrají paměťové instituce ve vzdělávání a výchově jedince? Jejich primárním cílem je ochrana a zpřístupňování kulturního dědictví.³⁴ Ačkoli se i v odborných kruzích stále vedou diskuse o tom, do jaké míry by měly tyto instituce naplňovat výchovně-vzdělávací funkci,³⁵ již z jejich podstaty plyne, že se

---

³² Momentem, který znamenal velký impuls v rozvoji vzdělávací činnosti muzeí v ČR, byl program „Brána muzea otevřená“ z let 1997–2002, podpořený Nadací Open Society Fund Praha. V roce 2003 vyšla kniha shrnující tento program: BRABCOVÁ, A.: *Brána muzea otevřená*, 583 s.

³³ SCHUGURENSKY, Daniel: *The Forms of Informal Learning. Towards a Conceptualization of the Field*. In: NALL Working Papers, 2000, No. 19, pp. 1-8. In: <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/2733/2/19formsofinformal.pdf>. [cit. 26. 8. 2014].

³⁴ MARVANOVÁ, Eva: *Heslo Paměťová instituce*. In: KTD – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV). In: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003482&local_base=KTD [cit. 29. 6. 2014].

³⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*, s. 15.

na výchovném formování osob podílejí. Spolu s kulturními artefakty totiž návštěvníkům zprostředkovávají styk s danou kulturou, potažmo historickým obdobím. Skrze tento kontakt poté dochází k obohacení návštěvníkových znalostí, nebo přinejmenším k vytvoření vlastního postoje vůči zhlédnutému předmětu. Musíme také přihlídnout k tomu, že paměťové instituce zpravidla nabízejí k předmětům i doplňující a vysvětlující informace, které slouží jako jakýsi vzdělávací materiál. Navíc některé z institucí už realizují i speciální vzdělávací programy a akce, určené nejen dětem a mládeži, ale také dalším věkovým skupinám. Jak může vzdělávání a výchovné působení v paměťových institucích konkrétně vypadat, si ukážeme na příkladu muzeí a galerií.

2.1 Muzejní edukace

Pro pochopení současných podob a trendů muzejní edukace bude účelné nejprve se alespoň v krátkosti obeznámit s vývojem vzdělávací role muzea. Vzdělávání je s muzeem spjato již od počátků této instituce v období antiky. Řecký pojem *múseion* (μουσεῖον) původně označoval chrám zasvěcený múzám a určený k jejich uctívání. Postupně se účel muzea a význam slova *múseion* proměňoval – *múseion* se stal místem, kde se filozofové scházeli ke společnému studiu, a v době vlády Alexandra Makedonského a působení Aristotela se tímto slovem začalo označovat místo vzdělávání obecně; tedy např. i školy. Na příkladu alexandrijského *múseion* si ukážeme vzdělávací dimenzi starověkých muzeí. Alexandrijské *múseion* bylo velice rozsáhlou institucí, jež zahrnovala jak místnosti určené pro studium a výzkum, slavnou knihovnu a kabinety s přírodními exponáty, tak zahrady s prostory pro divoká zvířata. Bylo tak zejména centrem helénistického vědění, kde se setkávali, diskutovali, bádali a studovali významní filozofové a učenci celého tehdy známého starověkého světa. Z organizačního hlediska bylo alexandrijské *múseion* spolkem učenců v čele s předsedou jmenovaným králem, což jen potvrzuje „elitní“ charakter této instituce.

Když se antický svět rozpadl, zmizela načas i jeho klasická představa o muzeu jako „komplexní vědecké, výzkumné a vzdělávací“³⁶ instituci. Znovu se muzea začínají objevovat od 15. století ve formě šlechtických a panovnických sbírek, uměleckých komor, kabinetů kuriozit apod. Jako příklad můžeme uvést palác Medicejů ve Florencii nebo rozsáhlé sbírky císaře Rudolfa II. Tato „muzea“ však plnila hlavně reprezentativní funkci a přístup do nich byl omezen na úzký okruh vysoce postavených osob. Teprve ve druhé polovině 17. století dochází k postupnému otevírání muzeí širší veřejnosti, poprvé se zřízením komunálního muzea v Basileji a posléze se zpřístupněním Ashmoleanova muzea při univerzitě v Oxfordu. Již inventarizované (a tedy systematizované) exponáty tak sloužily studentům jako názorné učební pomůcky. V 16. století se také objevují první teoretické úvahy o vzdělávací funkci muzea, a to z pera osobního lékaře Albrechta V. Samuela Quiccheberga a Jana Amose Komenského. Komenský tuto myšlenku rozpracoval zejména v části *Panorthosia* spisu *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*, v níž se zmiňuje o tzv. zahradě utěšené podívané, která měla plnit základní funkce muzea a současně poskytovat lidem možnost vzdělání.

K návratu k antickému pojetí muzea dochází opět s nástupem osvícenství a jeho důrazem na racionální uvažování. S ohledem na edukační funkci muzea je zvláště zajímavá americká tradice muzejnictví. Tamější muzea často vznikala při univerzitách a sloužila studijním (tedy vzdělávacím) účelům. Jako první tak bylo od poloviny 18. století zakládáno muzeum při Harvardově univerzitě, které sloužilo zvláště univerzitním vzdělávacím cílům. Na přelomu 18. a 19. století vznikají také v Evropě první velká veřejná muzea (Ermitáž, Prado, Louvre) a lze také hovořit o prvních moderních muzejně-pedagogických aktivitách, třebaže ty byly až do konce 19. století ojedinělé a nepříliš dobře teoreticky podložené. Nárůst

---

³⁶ JŮVA, Vladimír: *Dětské muzeum*, s. 24. Mnou uváděný přehled dějin vzdělávací role muzea a text o dětských muzeích vychází z kapitol *Vývoj muzea a jeho edukační dimenze*. In: JŮVA, Vladimír: *Dětské muzeum*, s. 19-32 a JŮVA, Vladimír: *Vznik a rozvoj muzejní pedagogiky*. In: JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 11-68.

národnostního hnutí se stal impulsem pro zakládání celé řady národních nebo regionálních muzeí, která v sobě spojovala funkci vzdělávací, kulturní a reprezentační. Krom toho byla zřizována celá řada umělecko-průmyslových a řemeslných muzeí při takto zaměřených školách. Žáci měli tedy rozvíjet své schopnosti na základě pozorování uměleckého a technického zpracování vystavených exponátů. Tyto počiny přispěly k uvědomění si významu muzejních exponátů a jejich zpřístupnění k rozvoji vědomostí, postojů a dovedností, což vedlo, např. ve Velké Británii, ke státní podpoře muzejnictví. Již v padesátých letech byl zahájen rozsáhlý vzdělávací projekt kensingtonského muzea, za nímž stál Henry Cole, a jež si vytkl za cíl „šířit umění do všech společenských vrstev a zlepšit úroveň průmyslového designu.“³⁷ Primárně na edukační činnost bylo na přelomu 19. a 20. století zaměřeno také mnichovské Deutsches Museum, které dokonce přizpůsobilo obsah svých sbírek školním osnovám. Co se týče způsobů prezentace minulosti, spoléhala muzea až do přelomu 19. a 20. století víceméně na pouhé pozorování vystavených exponátů, případně jejich popisky, resp. doplňující texty. Výraznější změnu přinesl až americký pedagog John Dewey a představitelé tzv. reformní pedagogiky a hnutí pracovních škol. Namísto muzejních exponátů se dostal více do středu pozornosti samotný návštěvník a jeho proces učení. Reformní pedagogika chápala edukaci jako pomoc dítěti na cestě k jeho osamostatnění. Ačkoli se zaměřovala především na vzdělávání ve školách, řada jejích zásad našla dříve či později své uplatnění i v muzejní edukaci. Jednalo se zejména o tyto:³⁸ komplexní rozvoj osobnosti po stránce intelektuální, emocionální a volní; nahradit pasivní učení tvůrčí činností vedoucí k rozvoji příslušných kompetencí a s tím související posílení pracovní, aktivní stránky školy; aktivovat morálně výchovnou funkci školy; prohloubit kontakty a spolupráci školy s dalšími institucemi a

---

³⁷ JAGOŠOVÁ, Lucie – JŮVA, Vladimír – MRÁZOVÁ, Lenka: *Muzejní pedagogika*, s. 17.

³⁸ Je pozoruhodné, že řada z nich patří k základním principům neformálního vzdělávání – srov. výše.

společností; akcentovat úlohu hry; používat nové skupinové a individuální formy učení; oproti tradičnímu dělení žáků dle věku zavést „přirozené životní skupiny“ a vytvořit partnerský vztah mezi učícím se a vzdělavatelem. Ještě dále od tradičního pojetí školního vyučování na základě studia knih zašel Georg Kerschensteiner a další zástupci hnutí pracovních škol. Jádrem učebního procesu se u nich stala pracovní činnost. Inspirován touto myšlenkou, rozpracoval v první polovině 20. století John Dewey se svými žáky (zvl. Williamem H. Kilpatrickem) vyučovací systém projektové výuky. Během ní žáci nejprve pracují v dílně, laboratoři, na pozemku, atp. Při řešení zadaného úkolu ovšem narážejí na obtíže, pro jejichž překonání se musejí teoreticky poučit. Po návštěvě knihovny, muzea nebo studovny jsou již schopni úkol samostatně dokončit. Právě zmíněná reformní pedagogika podstatně přispěla k uvědomění si faktu, že muzeum může, podobně jako škola, působit jako specifická vzdělávací instituce. S tímto pojetím počítal ve čtyřicátých letech 20. století německý muzejní pedagog Adolf Reichwein, který vystupoval proti dřívější praxi zřizování pouhých učebních sbírek, a naproti tomu nastínil koncepci spolupráce školy a muzea ve vzdělávání. Již ve třicátých letech byla v hannoverském zemském muzeu Karlem Hermannem Jacob-Friesenem vytvořena jedna z prvních expozic s prvky hands-on³⁹ přístupu, obsahující také modely a rekonstrukce. Její návštěvníci si mohli např. vyzkoušet historickou vrtačku nebo mlýnský kámen. Stojí rovněž za zmínku, že Jacob-Friesen byl pravděpodobně prvním člověkem, jenž použil termín *muzejní pedagogika* pro označení specifické pedagogiky v muzeu.

Ačkoli (nebo právě proto, že) mnoho lidí automaticky spojuje (muzejní) edukaci se vzděláváním dětí a mládeže, je na místě si uvědomit, že tato může sloužit (a v praxi se tak děje) i ostatním věkovým skupinám návštěvníků. Existují

---

³⁹ Překládáno jako „Všeho se dotýkej!“.

však paměťové instituce, které se zaměřují výhradně na děti (případně studenty) a rodiny – dětská muzea. První zařízení tohoto druhu, Brooklyn Children's Museum, bylo založeno již roku 1899 ve Spojených státech amerických, což zřejmě souviselo s akcentovanou vzdělávací funkcí amerických muzeí a jejich těsnou spoluprací se školami (viz výše). Posláním brooklynského dětského muzea bylo především pobavit a poučit děti z tamější komunity; nabízelo praktické demonstrace učiva, které se teoreticky probíralo ve škole. Také další dětská muzea vznikala nejprve v USA, konkrétně v Bostonu, Detroitu a Indianapolis. Ve své činnosti uplatňovala myšlenky Johna Deweyho: děti se v muzeu učily činností, nikoli pasivním přijímáním informací, a to navíc v prostředí, které bylo co možná nejvíce uzpůsobeno jejich nárokům. U sbírkových předmětů se počítá s jejich využitím pro aktivity dětí a studium. Obecně severoamerická dětská muzea zdůrazňují pedocentrismus v co nejvyšší míře. Výstavy jsou koncipovány interaktivně, splňující heslo „hands-on!“ a podněcující dětské návštěvníky k vlastnímu objevování a „výzkumu“. Neobohacují tedy děti pouze po stránce informační, ale rozvíjejí také jejich kreativitu, iniciativnost, motorické schopnosti atd. Navíc zde v mnoha případech chybí postava muzejního pedagoga či lektora, protože pro orientaci a aktivity v rámci výstavy není potřebný. Při výběru exponátů hraje nejdůležitější roli jejich vzdělávací hodnota a schopnost obohacovat představy dětí o prezentovaném tématu.

Na evropském kontinentu začala dětská muzea vznikat se zpožděním téměř tři čtvrtě století za Spojenými státy. V letech 1970–75 se tak v Německu objevují první tři evropská dětská muzea: v Berlíně, Frankfurtu nad Mohanem a Karlsruhe. Do dalších států v Evropě (nejdříve v Nizozemí a ve Francii) se dětská muzea rozšířila v polovině sedmdesátých let a zejména v osmdesátých a devadesátých letech 20. století, která lze označit za boom těchto institucí.⁴⁰ Nejstarší (a do

---

⁴⁰ Podrobněji k vývoji dětských muzeí včetně odkazů na literaturu viz: *Sto let dětských muzeí*. In: JŮVA, Vladimír: *Dětské muzeum*, s. 33-91.

dneška rovněž jediné) dětské muzeum v České republice, Dětské muzeum Moravského zemského muzea v Brně (MZM), otevřelo své brány roku 1992. Při MZM bylo na podzim 2004 rovněž zřízeno Centrum pro rozvoj muzejní pedagogiky a práce se zdravotně postiženou mládeží (později přejmenováno na Metodické centrum muzejní pedagogiky, jehož úkolem je především výzkum využívání muzeí a jejich sbírek pro vzdělávací účely, poskytování metodické podpory, odborných konzultací a vzdělávání pracovníkům muzeí i dalším zájemcům o muzejní pedagogiku a příprava a realizace muzejně-pedagogických projektů.⁴¹

Evropská dětská muzea⁴² jsou v první řadě muzei – tzn., že při výběru muzejních exponátů je brán zřetel na jejich historickou hodnotu a autenticitu; z tohoto důvodu je ovšem omezena možnost manipulace s nimi a interaktivnosti výstav je dosahováno spíše jejich koncepčním řešením, jež má vytvářet co nejvěrohodnější iluzi prezentované reality. Mj. i proto je úloha muzejního pedagoga/lektora důležitější než v tzv. severoamerickém modelu dětského muzea.

Mezi nejdůležitější charakteristiky dětských muzeí patří: orientace na děti jako hlavní návštěvnickou skupinu a uspokojování jejich potřeb při současném poskytování služeb i dospělým (zejm. v rámci návštěv rodin); upřednostňování edukační funkce muzea před sbírkotvornou, tezaurační a výzkumnou rolí a podpora aktivizačních a neformálních forem učení (objevování, hra, interakce s předměty a osobami atp.); umožnění manipulace s autentickými kulturními artefakty, příp. jejich replikami (prvek hands-on); často působí jako komunitní a integrační centra pro všechny bez ohledu na jejich sociální původ nebo specifické (vzdělávací) potřeby; jsou důležitou součástí dětské kultury; spolupracují s dalšími

---

⁴¹ *Naše poslání*. Metodické centrum muzejní pedagogiky. In: <http://mcmp.cz/cz/cz-o-nas/cz-nase-poslani/> [cit. 3. 11. 2014].

⁴² Rozdělení na model severoamerického a evropského dětského muzea je pochopitelně spíše rámcové, platilo zejména v počátečních fázích budování těchto institucí. Jeho význam je proto třeba hledat především ve zdůraznění některých rozdílných přístupů v různých dětských muzeích.

edukačními i jinými institucemi a podílejí se na rozvoji již používaných a vytváření inovativních metod ve vzdělávání a práci s dětmi a mládeží.

2.1.1 Metody a formy muzejní edukace

Metod, které jsou v muzejní edukaci používány, je celá řada a v praxi často dochází k jejich kombinaci. Pokud bychom metody v prostředí muzejní edukace chtěli nějak definovat, šlo by o „*systém velmi různorodých aktivit muzejního pedagoga a návštěvníků ..., kterými lze dosáhnout vytčeného cíle.*“⁴³ Konkrétní metody uplatňované při práci v muzeu lze pro přehlednost rozdělit dle pramene poznání na metody slovní (výklad, instruktáž, dialog, diskuse, práce s textem apod.), metody názorně prezentační (pozorování, resp. předvádění muzejních exponátů) a metody praktické (výtvarná, hudební, dramatická atd. činnost, experimenty, manipulace s předměty atp.). Zajímavé může být i dělení na základě fází učebního procesu: metody expoziční (přivítání návštěvníků, základní seznámení s obsahem programu), motivační (navození atmosféry, motivační otázky), fixační (kvízy, soutěže atp.), diagnostické (pozorování, diskuse, učení se hrou) a aplikační (tvořivé aktivity návštěvníků na základě shlédnuté výstavy, výkladu průvodce, absolvovaného programu apod.). Stále více se také používají metody aktivizační – kupříkladu simulace, hry, výtvarné, dramatické aj. aktivity, samostatná či skupinová práce v expozici/výstavě/exteriéru, projekt a další, již vzpomenuté metody.⁴⁴

Výše popsané metody jsou používány v rámci poměrně ustálených forem, které bude vhodné, pro snadnější orientaci v praktické části této práce, si blíže definovat. Mezi nejčastější patří: prohlídka expozice/výstavy s průvodcem, komentovaná prohlídka, prohlídka expozice s učební pomůckou, přednáška, beseda, kurzy nebo workshopy, animace, popř. zvláštní edukační (doprovodné)

---

⁴³ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*, s. 71.

⁴⁴ Tamtéž s. 72-74.

programy.⁴⁵ Při prohlídce s průvodcem jsou návštěvníci ve větší skupině seznámeni s obsahem výstavy prostřednictvím výkladu. Ze strany návštěvníků jde tedy o pasivní příjem informací (v naprosté většině případů se používá jedna univerzální verze výkladu pro různé skupiny), nejvýše doplněná odpověďmi na jejich dotazy. Problematický ale může být fakt, že průvodce často není odborníkem na prezentovanou oblast. Komentovaná prohlídka kromě prostého výkladu zahrnuje i fundovaný komentář např. umělce, pamětníka, kurátora apod. Vzhledem k její výjimečnosti (zpravidla nebývá po dobu trvání výstavy opakována) lze její průběh lépe přizpůsobit potřebám návštěvnické skupiny. Pomalu se začínají rozšiřovat rovněž prohlídky s učebními pomůckami – zvláště oblíbené jsou pracovní listy, ovšem může jít i o audioprůvodce, tištěného průvodce apod. Návštěvník si tak může projít výstavu samostatně, svým tempem a prakticky kdykoli během otevírací doby. Aby byl výsledný edukační efekt uspokojivý, musejí být nicméně učební pomůcky kvalitně připraveny. Další zmíněné formy bývají v muzejní edukaci používány především jako doplňující aktivity k různým typům prohlídek expozic. Přednáška bývá vzhledem ke svému charakteru určena spíše osobám s větším zájmem o danou problematiku, spočívá ve frontálním monologickém výkladu přednášejícího. Naopak beseda počítá s aktivním zapojením návštěvníků – kladou dotazy, diskutují, a tím do značné míry ovlivňují průběh besedy. Ústřední postavou besedy je kurátor, umělec, pamětník, nebo v některých případech i muzejní pedagog. Největší důraz na praktickou činnost návštěvníků je kladen u kurzů resp. workshopů. Tato forma umožňuje větší přizpůsobení se nárokům jednotlivce, náročnější činnosti, práci se stejnými skupinami návštěvníků v dlouhodobějším časovém horizontu. Tvořivé dílny rozvíjejí kreativitu, samostatnost, ale také schopnost práce ve skupině. Specifickou formu muzejní edukace představuje animace, která kombinuje

---

⁴⁵ Pro následující text srovnej ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*, s. 78-81.

„intelektuální činnosti s činnostmi praktickými.“⁴⁶ Po úvodu spojeném někdy s krátkou praktickou etudou následuje teoretický výklad, kdy mají návštěvníci prostor na otázky; zpravidla bývá doplněn prohlídkou exponátů. Načerpané vědomosti jsou poté aplikovány během samostatné či skupinové praktické činnosti, která mj. podněcuje k hlubšímu uvažování o probírané oblasti, významu a souvislostech vystavených exponátů. Na závěr probíhá diskusní hodnocení, případně doplňující výklad.

Animace bývá v praxi muzejní edukace skloňována a využívána zřejmě nejvíce, a to právě pro vhodné skloubení teoretického výkladu (představujícího vědomostní učení) a praktických činností, jež spíše rozvíjejí zbylé dvě složky kompetence: dovednosti a postoje. Jak však upozorňuje Zuzana Pechová,⁴⁷ existuje více druhů animace, z nichž každý má trochu jiný obsah. Ve své práci definuje zejména tři: galerijní, sociálně-kulturní (sociální, volnočasovou) a animaci kulturně historického dědictví. V českém prostředí se nejdříve rozvinula animace galerijní, jejíž některé postupy a principy posléze přijala i animace kulturně historického dědictví, o niž mi jde v této práci především. Galerijní animace bývá nazírána v rovině citové – je tak „[...] *možností osobního přístupu k umění a především zážitku z umění.*“⁴⁸ Animace kulturně-historického dědictví (nebo chcete-li muzejní animace) obsahuje ale také prvky sociálně-kulturní animace a volnočasové pedagogiky: „*sebezkušenost, podporu kreativity, sociální učení, demokratizaci a vztah k prostředí a společenskému dění.*“

Zcela samostatnou kapitolu by mohly tvořit zvláštní edukační programy. Do této kategorie náleží stále populárnější muzejní noci, dny otevřených dveří,

---

⁴⁶ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*, s. 80.

⁴⁷ PECHOVÁ, Zuzana: *Metody animace kulturně-historického dědictví*. Brno 2011, s. 19nn (nepublikovaná disertační práce).

⁴⁸ SVÁTKOVÁ, Barbora: *Výzkum galerijní pedagogiky v České republice a Evropě 2005-2008*, In. Aktuální otázky zprostředkování umění. Brno 2007, s. 38. Citováno v: PECHOVÁ, Zuzana: *Metody animace kulturně-historického dědictví*, s. 21.

exkurze pod vedením muzejního průvodce, dětské narozeniny nebo večírky v muzeu a další doprovodné akce. Tyto aktivity si kladou za cíl v první řadě vytvářet kladný vztah lidí k muzeu a získat nové (či udržet si stávající) návštěvníky. Muzeum se prezentuje jako instituce otevřená a chápající potřeby veřejnosti, jako místo, kde se lze nejen vzdělávat, ale také bavit. Přesto ani u těchto akcí nechybí určitý edukační rozměr, i když možná není na první pohled tak zřejmý: např. i zmíněné dětské narozeninové oslavy v muzeu mohou být spojeny s praktickými aktivitami vztahujícími se k expozicím muzea a dítě si tak osvojuje vědomosti a dovednosti, aniž by si to uvědomovalo.

3 PREZENTACE MINULOSTI DĚTSKÉMU A ŠKOLNÍMU PUBLIKU V PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍCH ČESKÉ REPUBLIKY

3.1 Metodologie

Pro zpracování této studie se v zásadě nabízely dva typy výzkumu – kvantitativní, využívající převážně metody dotazníku, a kvalitativní. Dotazníkové šetření umožňuje získání velkého objemu informací či dat od značného počtu respondentů, pro jehož zpracování jsou vhodné statistické metody. Nedovoluje však už postihnout jejich charakter. Tímto způsobem postupoval např. Vladimír Jůva při zkoumání dětských muzeí v České republice, resp. programů a aktivit českých muzeí pro děti.⁴⁹

S ohledem na cíle této práce, jimiž bylo zjištění způsobů prezentace minulosti dětem a žákům, metodiky speciálních programů určených této cílové skupině a toho, které kompetence a dovednosti tyto programy rozvíjejí, se ovšem jako daleko vhodnější dává přednost metodám kvalitativního výzkumu (jmenovitě přímému pozorování a následné analýze programů a akcí pro děti a mládež, obsahovému a formálnímu rozboru materiálů určených přímo dětským a školním návštěvníkům a rozhovorům s pracovníky zkoumaných institucí). Pro doplnění potřebných informací k textu o zázemí paměťových institucí bylo použito údajů z dotazníkového šetření.⁵⁰

3.1.1 Volba zkoumaných institucí

Nejprve bylo nutné určit si, kterým institucím se budu ve své práci věnovat. Protože mým cílem bylo zjistit, jak je minulost prezentována v co nejširším možném spektru institucí, nezaměřil jsem svou pozornost pouze na

---

⁴⁹ JŮVA, V.: *Dětské muzeum*, 270 s.

⁵⁰ Návratnost dotazníků byla bohužel naprosto mizivá, proto jsou jeho celkové výsledky nevyhovující a nepoužitelné, což je také důvod, proč nejsou dotazníky přílohou této práce. Používám z nich pouze údaje týkající se zázemí institucí a to jen pro dokreslení situace.

muzea v užším pojetí toho slova,⁵¹ ale na paměťové instituce. Podle České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy jsou jako paměťové instituce označovány „*knihovny, archivy, muzea, výzkumné ústavy, univerzity, jejichž cílem je ochrana a zpřístupňování dokumentů kulturního dědictví.*“⁵² Samozřejmě ne všechny typy paměťových institucí se věnují v takové míře zpřístupňování minulosti (navíc se specifickým zaměřením na děti či mládež), aby bylo relevantní je zařadit do výzkumu. Z tohoto důvodu byly ve výběru institucí vynechány např. knihovny a výzkumné ústavy a archivy.

Velká pozornost byla naopak věnována různým typům muzeí. Mezinárodní rada muzeí (ICOM - International Council of Museums) definuje muzeum jako „*stálou nevýdělečnou instituci ve službách společnosti a jejího rozvoje. Muzejní instituce je otevřena veřejnosti, získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné a nehmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem vzdělání, [výchovy], studia a potěšení.*“⁵³ Do takto širokého pojetí lze zařadit, jak upozorňuje Petra Šobáňová, celou řadu institucí, které laickou veřejností jako muzea chápána nebývají: „*přírodní, archeologické a etnografické památky a lokality, historické památky a místa muzejní povahy, které shromažďují, uchovávají a zprostředkují materiální doklady o člověku a jeho prostředí; instituce, které uchovávají a vystavují živé exempláře rostlin a zvířat, jako jsou botanické a zoologické zahrady, akvária a vivária; střediska vědy a techniky a planetária; neziskové galerie umění, restaurátorské ústavy a výstavní síně, které jsou stálou součástí knihoven a archivů; přírodní rezervace; mezinárodní, národní,*

---

⁵¹ Srov. též: ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Edukační potenciál muzea*. Olomouc 2012, s. 18n.

⁵² MARVANOVÁ, Eva: *Heslo Paměťová instituce*. In: KTD - Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV). In: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003482&local_base=KTD. [cit. 9. 1. 2014].

⁵³ Definice muzea dle statutů ICOM, přijatých roku 2007. Citováno z: *Museum definition*. ICOM. In: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition> [cit. 9. 1. 2014].: „*A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment.*“

*regionální či lokální muzejní organizace, ministerstva, jejich sekce nebo veřejné agentury řídící muzea v duchu definice uvedené v tomto článku; neziskové instituce nebo organizace zabývající se restaurováním, vědecko-výzkumnou činností, výchovně-vzdělávací činností, vzděláváním pracovníků, dokumentací a jinou činností vztahující se k muzeím a muzeologii; kulturní střediska a jiné organizační jednotky, které se věnují péči o hmotné a nehmotné zdroje kulturního dědictví, jejich uchování a správě (živé dědictví a digitální tvůrčí činnost) aj.*⁵⁴

Vzhledem k tomu, že cílem této práce je zachytit, jak je prezentována zejm. kulturní a sociální složka minulosti lidstva, byl tomu uzpůsoben i výběr typů „muzeí“ z této široké škály. Dle svého specifického zaměření byla do výzkumného vzorku zahrnuta následující muzea:

- obecně historická – tedy taková, která se věnují určité historické epoše či oblasti;
- archeologická, především archeoskanzeny;
- vlastivědná, etnografická nebo etnologická;
- muzea výtvarného umění – tedy galerie.

Některá ze zkoumaných muzeí se pochopitelně zabývají prezentací i dalších oblastí, např. přírody, nevýtvarného umění apod.; v těchto případech ovšem nejde o natolik převažující oblasti, že by bylo nutno vymezit na jejich základě speciální kategorii.

Kromě muzeí byly studovány také hrady, zámky a památníky. Všechny tyto tři kategorie by šlo zařadit do muzeí v jejich širokém chápání, pro účely této práce je ale chápu jako samostatný druh instituce.

Bylo také dbáno na to, aby se ve výběru objevilo pokud možno co nejvíce druhů institucí co do své působnosti: národní, zemské, krajské, městské, případně

---

⁵⁴ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Edukační potenciál muzea*, s. 19.

místní, a aby byli zastoupeni různí zřizovatelé: stát, kraj, obec, zájmové sdružení či soukromá osoba.

Aby byl zkoumaný vzorek co nejrepresentativnější, snažil jsem se o zastoupení institucí ze všech částí České republiky, i když není s ohledem na další faktory, na něž byl brán zřetel, rovnoměrné.

Celkový počet institucí byl omezen, aby bylo reálné provést smysluplnou analýzu jejich aktivit zaměřených na děti a mládež. Také proto jsem si předem vytipoval instituce, které ve své nabídce mají aktivity či programy pro danou cílovou skupinu.

3.1.2 Výzkumné otázky

Tato podkapitola představuje soubory otázek, na jejichž základě byly analyzovány konkrétní způsoby prezentace minulosti dětem a mládeži, doprovodné materiály využívané na těchto programech a aktivitách a internetové stránky zkoumaných institucí ve vztahu k tématu práce.

Při kvalitativní analýze aktivit a programů bylo využito jednak rozhovorů s pracovníky institucí, kteří je mají na starosti,⁵⁵ jednak informací dostupných na webových stránkách. Výzkum se týkal všech nejdůležitějších aspektů aktivit; cílové skupiny, prezentačního záměru, popřípadě specifických cílů, používaných metod a technik:

- Připravují instituce speciální programy s ohledem na různé věkové skupiny dětí a mládeže?
- Jaká témata jsou dětem a mládeži prezentována?
- Jaké jsou záměry prezentačních/edukačních aktivit? Jaké specifické cíle tyto aktivity usilují naplňovat?
- Které kompetence, resp. dovednosti aktivity rozvíjejí?

---

⁵⁵ Většinou šlo o muzejní, resp. galerijní pedagogy.

- Jaké metody a techniky⁵⁶ jsou využívány?
- Jaké doprovodné materiály jsou dětským návštěvníkům běžně k dispozici? Jak jsou používány – slouží pouze jako ztraktivnění prezentačních aktivit v dané instituci, nebo je na ně přímo navázáno a doplňuje je?
- Jsou doprovodné materiály určeny jen pro práci při návštěvě instituce, nebo existují i jejich varianty pro přípravu před ní a pro návazné samostatné aktivity po návštěvě?

U rozboru doprovodných materiálů byla sledována jejich vnější podoba, grafické zpracování a rozsah s ohledem na potřeby dětí a žáků, účel doprovodných materiálů, na jaká témata a oblasti (fakta, souvislosti, principy) se zaměřují, jaký prostor ponechávají tvořivosti a vlastní invenci dětí a mládeže a které kompetence rozvíjejí.

3.2 Zázemí

Na výsledném dojmu z návštěvy kulturní (v našem případě paměťové) instituce a vzdělávacím efektu se vedle kvality expozice, edukačního programu a doprovodných materiálů do značné míry podílí i řada dalších faktorů, jež bychom mohli nazvat zázemím. Nebudou-li totiž uspokojeny základní potřeby návštěvníků (zejména fyzické potřeby, nutnost bezpečí a pocitu sounáležitosti), nebude si návštěvník ani při nejlepší vůli schopen odnést z účasti na aktivitě požadované vědomosti a dovednosti (nehledě na to, že se do instituce, která nesplňuje jeho

---

⁵⁶ Metodou rozumím postup, pomocí něhož lektor nebo facilitátor usiluje dosáhnout stanoveného cíle, technika pak představuje v mém chápání konkrétní způsob, používaný v té které metodě. Pro podrobnější definici metody v rámci muzejní edukace viz např. JÚVA, Vladimír: *Dětské muzeum*, s. 134. Petra Šobáňová představuje ve své práci poměrně podrobnou klasifikaci metod muzejní edukace (srov. výše), samotnou „metodu“ však definuje vcelku povšechně jako „[...] systém velmi různorodých aktivit muzejního pedagoga a návštěvníků.“ ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*, s. 71.

nároky, nemusí už vůbec vrátit).⁵⁷ U dětí a mládeže to přitom platí dvojnásob. Do zázemí tedy nepatří jen materiální vybavení paměťové instituce, ale také doplňkové služby, které nabízí.

3.2.1 Materiální a prostorové vybavení a nabízené služby

Forma a kvalita materiálního a prostorového zázemí se odvíjejí od typu a charakteru paměťové instituce – jiné možnosti (mj. i finanční) má státem zřizované národní či zemské muzeum, zcela jiné skanzen nebo památník.⁵⁸

K jistému standardu u celé řady institucí uchovávajících kulturní dědictví patří již léta prodejna s knihami a suvenýry. Návštěvníci si v nich mohou obstarat nejen další informační zdroje k tématu výstavy, ale také upomínkové předměty; prodejna tak slouží jako významný reklamní a marketingový nástroj. Ze zkoumaných muzeí, skanzenů, hradů, zámků i památníků ji měla téměř všechna, obvykle jako součást pokladny.⁵⁹ Co se týče služeb, které přímo nesouvisejí s prezentací kulturního dědictví či výzkumem, lze jmenovat ještě místa pro občerstvení návštěvníků. V současné době se situace má tak, že většina větších muzeí a galerií a rovněž některé skanzeny, zámky a hrady poskytují návštěvníkům možnost relaxace a sdílení zážitků v prostorách kaváren, restaurací či bufetů.

Muzea také téměř vždy nabízejí v rámci svých služeb pro badatele z řad (odborné i laické) veřejnosti volně přístupnou knihovnu. To platí i u muzeí, která jsem zahrnul do svého výzkumu – pouze u jednoho se nepodařilo zjistit, zda veřejnou knihovnu má, ostatní knihovnické služby poskytují.⁶⁰ Památník Mohyla

---

⁵⁷ Optimálnímu prožitku návštěvníků v návaznosti na Maslowovu pyramidu potřeb se věnuje Ladislav Kesner (KESNER, Ladislav: *Marketing a management muzeí a památek*. Praha 2005, 304 s. Cit. In: JAGOŠOVÁ, Lucie – JŮVA, Vladimír – MRÁZOVÁ, Lenka: *Muzejní pedagogika*, s. 172.)

⁵⁸ Konkrétní situace se pochopitelně liší i u institucí stejného typu a charakteru.

⁵⁹ Dotazníkové šetření a osobní návštěvy institucí.

⁶⁰ Výsledky dotazníkového průzkumu; *Knihovna VMO*. Vlastivědné muzeum v Olomouci. In: <http://www.vmo.cz/rubriky/pro-badatele/knihovna-vmo/> [cit. 8. 11. 2014]; *Husitské muzeum v Táboře – Blatské muzeum v Soběslavi a Veselí nad Lužnicí*. In: <http://www.husitskemuzeum.cz/>

míru ani Památník Tereziín veřejnou knihovnu nemají, tereziínský památník však umožňuje využití archivu.⁶¹

K zázemí pro práci s dětmi a školními návštěvami patří v první řadě prostory pro aktivity určené této skupině, jako např. ateliéry, speciální učebny, herny a další. Zřejmě nejlépe je pro dětské návštěvníky vybaveno Národní muzeum, které tak může sloužit jako vzorový příklad české paměťové instituce uzpůsobené dětským návštěvníkům. V mnoha objektech umožňuje vstup do expozic s kočárkem, pro děti jsou navíc nachystány dětské koutky s hračkami, kreslicími potřebami, pohovkami nebo pytlí na sezení. Národní muzeum pamatuje i na ty nejmenší – v několika budovách (Nová budova NM, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, České muzeum hudby a Národní památník na Vítkově) jsou k dispozici také přebalovací pulty. I prostory občerstvovacích zařízení jsou přizpůsobené dětem – obsahují zvýšené stoličky a další dětské koutky.⁶² V některých případech, zvláště pokud jde o menší muzea (srov. například Městské muzeum a galerie Břeclav, Městské muzeum Ústí nad Orlicí),⁶³ probíhají aktivity pro děti přímo v expozici/výstavě; její část bývá vyčleněna a speciálně upravena (do podoby tzv. dětského koutku – nezaměňovat s dětskými koutky, jak je známe z obchodních domů!) pro tyto účely. Příčinou je třeba hledat zejména v nepříznivé finanční situaci kulturních zařízení obecně a v obtížnosti rozšiřovat prostory menších muzeí. Pokud se už naskytne takovému muzeu příležitost rozšířit své prostory, využije je raději pro klasické výstavní či depozitární funkce s možností většího uplatnění (navíc v mnoha případech je

---

[cit. 8. 11. 2014]; *Studovny a badatelny Národního muzea*. Národní muzeum. In: <http://www.nm.cz/Studovny-a-badatelny/> [cit. 8. 11. 2014].

⁶¹ *Knihovna Muzea Brněnska*. Památník Mohyla míru. In: <http://mohylamiru.muzeumbrnenska.cz/36-knihovna-muzea-brnenska.aspx> [cit. 8. 11. 2014]; *Další služby a informace*. Památník Tereziín. In: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik/dalsi-sluzby-a-informace> [cit. 8. 11. 2014].

⁶² *Hravé muzeum - vybavení objektů Národního muzea pro rodiny s dětmi*. Národní muzeum. In: <http://www.nm.cz/Pro-rodiny-s-detmi/Hrave-muzeum/Vybaveni-objektu/> [cit. 8. 11. 2014].

⁶³ Osobní návštěvy muzea Městského muzea a galerie Břeclav; výsledky dotazníkového výzkumu.

vyčlenění části výstavy pro práci s dětmi i výhodné, mj. proto, že to umožňuje užší kontakt s vystavenými předměty). Co se týče úprav ve prospěch dětské návštěvnické skupiny, jde spíše o zavádění interaktivních prvků do výstav.⁶⁴

Galerie, jež se nějakým způsobem specificky zaměřují na děti, mají vedle samotných výstavních sálů také ateliéry či dílny pro výtvarné, ale např. v případě Národní galerie také dramatické aktivity.⁶⁵ K jejich běžnému vybavení patří pomůcky na kreslení, malování a další výtvarné techniky, z dalších stojí za zmínku polštářky na sezení na zemi (ať již v ateliéru či v expozici), snížené stolečky a dětské židličky (s těmi se setkáme i v muzeích) nebo kostýmy.⁶⁶

U hradů a zámků je situace obdobná jako v případě menších muzeí – prezentační aktivity pro děti a mládež se odehrávají přímo v běžně navštěvovaných interiérech a exteriérech.⁶⁷ Kromě důvodů uvedených výše se tu přidává ještě problematika úprav památkových objektů.⁶⁸ Přesto se již i na některých zámcích a hradech lze setkat s kvalitním zázemím pro dětské návštěvníky. Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou nabízí cvičnou archeologickou lokalitu (pískoviště), kde si děti mohou zkusit najít ukryté předměty, dětský koutek s hračkami pro zlepšení motorických schopností, pomůckami ke kreslení a prolézačkou v podobě hradu, přebalovací pult, kostým k vyzkoušení, inspirovaný hlavně barokní módou, knihu *Pohádka o bečovském dávnosnění* s aktivizačním prvkem (obrázky k vybarvení) a pexeso. Ač má kniha formu pohádky srozumitelné i dětem předškolního věku,

---

⁶⁴ Srov. JÚVA, V.: *Dětské muzeum*, s. 85.

⁶⁵ Srov. ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Edukační potenciál muzea*, s. 306n.

⁶⁶ Osobní návštěva Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti dne 25. července 2014; *Rodiče a děti 1,5–5 let*. Národní galerie v Praze. In: <http://www.ngprague.cz/rodice-a-deti-1-5-5-let>. [cit. 9. 11. 2014]; *Děti 6–10 let*. Národní galerie v Praze. In: <http://www.ngprague.cz/deti-6-10-let>. [cit. 9. 11. 2014] a další odkazy z těchto stránek.

⁶⁷ Např.: *Zámek Dětenice*. In: <http://www.zamekdetenice.cz/uvod>. [cit. 9. 11. 2014]; *Zámek dětem*. Státní zámek Mníšek. In: <http://www.zamek-mnisek.cz/zamek-detem/> [cit. 9. 11. 2014].

⁶⁸ *Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči (20/1987 Sb.)*. Zákony pro lidi. In: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20> [cit. 9. 11. 2014] - zejm.: Část druhá: Péče o kulturní památky. Ochrana a užívání kulturních památek. § 9, § 10 a § 14 Obnova kulturních památek.

nejde o fantastický příběh; je v ní přítomen také edukační rozměr, neboť seznamuje děti s historií Bečova a jeho významnými osobnostmi.⁶⁹ Nutno ovšem podotknout, že toto vybavení je určeno pouze nejmenším dětem, ty starší (cca od 2. stupně základních škol) už jsou odkázány na tradiční prohlídkové trasy. Na velmi vysoké úrovni je vybavení určené dětem a školním třídám na hradě Špilberk. Tamější edukační centrum vybudovalo hned několik dětských „heren“ či dílen, navazujících tematicky na stálé expozice (historie – a dějiny Brna, archeologie), krom toho ovšem vytváří menší „herny“ i k jednotlivým krátkodobým výstavám (v době vzniku práce to byla Velká válka a Je přece Štědrý večer...). Děti v nich mohou pracovat s replikami historických předmětů, výtvarně tvořit nebo si otestovat své vědomosti v řadě interaktivních kvízů.⁷⁰ Protože většina aktivit pro děti a žáky se odehrává právě v dílnách, budu se jim více věnovat v následující podkapitole.

Skanzeny ze své podstaty „muzeí v přírodě“ využívají pro tradiční prohlídky i prezentační aktivity pro děti zejména exteriéry a rekonstruované objekty, které se, ostatně tak jako v případě budov zámků a hradů, stávají samy svého druhu výstavními exponáty.⁷¹ V archeoskanzenech tak speciální vybavení (byť nejen) pro děti představují spíše hands-on repliky historických artefaktů (keramika, kovová industrie apod.) a předměty pro aktivní práci dětských návštěvníků (formy na odlévání, pece na výrobu potravin, keramiky, pomůcky na zpracování textilních vláken a další), než dětské koutky a ateliéry.⁷² Hornický skanzen Mayrau vybudoval pro své nejmenší návštěvníky tzv. industriální hřiště.

---

⁶⁹ *Myslíme na děti*. Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou. In: <http://www.zamek-becov.cz/informace-pro-navstevniky/myslme-na-deti/> [cit. 9. 11. 2014]; *Hrad a zámek Bečov. První dětský web pro nejmenší návštěvníky památek*. In: <http://prodeti.zamek-becov.cz/> [cit. 9. 11. 2014].

⁷⁰ Osobní návštěva hradu a pevnosti Špilberk dne 14. listopadu 2014.

⁷¹ Jsem si vědom nepřesnosti tohoto přirovnání: přísně vzato je exponát *sbírkovým předmětem*, který je prezentovaný na výstavě či v expozici.

⁷² *Pro školy*. Boii o.s. In: <http://www.boii.cz/pro-skoly> [cit. 11. 11. 2014]; *Pro školy*. Archeoskanzen Modrá. In: http://www.archeoskanzen.cz/pro_skoly.html. [cit. 11. 11. 2014].

Jeho zřejmě největším lákadlem je skluzavka v podobě těžební věže, na kterou děti musejí vylézt po bočních síťových stěnách. Své pohybové dovednosti mohou rozvinout i na prolézačce-potrubi. Ve skanzenu pamatovali i na handicapované: především jim je určen stůl, na němž i vozíčkáři mohou pohodlně hledat zkameněliny v písku.⁷³

Postupně se dětským návštěvníkům začínají přizpůsobovat i památníky. V rámci rozšíření výstavních prostor Památníku Mohyla míru byl roku 2010 přistavěn nový pavilon s víceúčelovým sálem, který je využíván mj. jako dětská herna.⁷⁴ V Památníku Terezín probíhají programy pro dětské a školní návštěvy v expozicích památníku, ve městě, v pevnostních i obytných budovách, přednáškovém sále vybaveném knihovnou a přehrávačem pro projekci videofilmů a k dispozici je rovněž počítačová učebna.⁷⁵

3.3 Analýza způsobů prezentace minulosti dětem a mládeži v českých paměťových institucích

Možností, jak prezentovat v paměťových institucích minulost dětem a mládeži, je již dnes celá řada, jak jsem již ostatně naznačil v kapitole o metodách a formách muzejní edukace. Tato kapitola se pokusí přiblížit, jak se k tomuto úkolu staví česká kulturní zařízení. Protože způsoby práce s návštěvníky jsou značně ovlivněny charakterem dané instituce (zda se jedná o muzeum, skanzen, hrad/zámek nebo památník), zdálo se mi jako nejvhodnější spojit do jednotlivých podkapitol právě instituce stejného typu (nebo stejná témata, která jsou prezentována) a vzájemně je porovnat.

---

⁷³ KANINSKÁ, Jana: *Ve Vinařicích u Kladna vzniklo industriální hřiště pro děti*. In: Český rozhlas. Region Střední Čechy, 25. listopadu 2010. In: http://www.rozhlas.cz/strednicechy/aktualne/_zprava/815384. [cit. 11. 11. 2014].

⁷⁴ *Stála multimediální expozice*. Památník Mohyla míru. In: <http://mohylamiru.muzeumbrnenska.cz/654-stala-multimedialni-expozice.aspx?sid=29&lid=648>. [cit. 11. 11. 2014].

⁷⁵ Osobní návštěva Památníku Terezín dne 28. listopadu 2013.

3.3.1 Velká válka dvakrát jinak

U příležitosti stého výročí zahájení Velké války připravila řada muzeí, mezi nimi také Moravské zemské muzeum a Vlastivědné muzeum v Olomouci, výstavu věnovanou tomuto tématu. Poněvadž obě muzea realizují také speciální prohlídky výstav pro školní třídy, srovnám v této podkapitole dva, poněkud odlišné přístupy k témuž tématu.⁷⁶ Oba programy byly určeny pro žáky 5.–9. tříd, a velikosti skupin byly porovnatelné (cca 20 žáků). Struktura obou prohlídek byla také podobná – úvodní aktivity, vlastní návštěva výstavy a činnosti ve výstavních prostorách a evaluace.

Na začátku prohlídky v olomouckém muzeu dostali žáci čas, aby si nejprve sami prošli výstavu a seznámili se s tím, co obsahuje. To jim při následujících aktivitách usnadnilo orientaci mezi jednotlivými (trochu nepřehledně rozmístěnými) vitrínami a diorámaty. Děti využily i možnosti manipulace s replikou kulometu v palebném postavení v zákopu, puškami a přilbami, která jim pomohla vžít se do válečné atmosféry. Samotný program začal ověřením, zda žáci vědí, na jakou výstavu přišli a co myslí, že je na ní čeká. Aby byl tento dotaz skutečně účelný, bylo by vhodnější ho zařadit ještě před samostatnou prohlídkou výstavy (muzejní pedagog by tak zjistil, zda žáci byli na návštěvu muzea předem připraveni, případně do jaké míry). Po tomto úvodu se děti rozdělily do skupin, v nichž pracovaly po zbytek prohlídky (v každé skupině museli být žáci osmé i deváté třídy; žáci tak museli spolupracovat i s jedinci, které by si třeba sami do skupiny nevybrali). Některé úkoly zadané v badatelských listech⁷⁷ byly rozdílné pro různé skupiny, takže děti mj. plnily i funkci „lektorů“ – procvičovaly si své prezentační schopnosti – když seznamovaly ostatní s výsledky svých objevů. Tato

---

⁷⁶ Osobní návštěva muzeí a programů k výstavám *Tváře Velké války* (Vlastivědné muzeum v Olomouci) dne 5. listopadu 2014 a *Domov za Velké války* (Moravské zemské muzeum) dne 14. listopadu 2014.

⁷⁷ *Badatelský list k výstavě Tváře Velké války*. Nevydáno, nestránkováno. (Pracovní list). Viz přílohu.

role je přiměla zformulovat si vlastní myšlenky a strukturovaně a srozumitelně je vyjádřit. Jako určitý stimul rozvoje komunikační kompetence působilo také vnímání ostatních, při němž si lépe uvědomili, jakých chyb se jejich spolužáci (ale také oni sami) při prezentaci dopouštějí. Velký důraz byl kladen na práci s exponáty, texty a dobovými fotografiemi – žáci srovnávali fotografie s vystavenými předměty s popisky (uvědomění si vztahu mezi realitou a jejím obrazem), trénovali porozumění textu (museli přečíst text psaný archaickým, a pro ně tedy nezvyklým jazykem a vybrat z něj podstatná fakta) a pracovali s mapami (potřeba zorientovat se v nich a získat z nich potřebné údaje). Je nicméně pravda, že exponátů mohlo být teoreticky využito i lépe – jejich jedinečnost mohla být např. zdůrazněna příběhem („V této uniformě bojoval ten a ten legionář tam a tam, zahynul při útoku...“). Tímto spojením by v očích žáků dostaly, aspoň třeba vybrané, exponáty další hodnotu. Určitá pozornost byla věnována i diskusi (např. při otázce: o kterých zbraních si myslíte, že byly používány během 1. světové války?), i když zde nešlo ani tak o samostatnou argumentaci žáků (proč ta která zbraň /ne/mohla být užívána), jako spíše (opět) o nalezení správné odpovědi v expozici. Lektor se také snažil o aktuální přirovnání pro lepší pochopení některých termínů – např. co je to pandemie (za Velké války míněna španělská chřipka, dnes ebola, ptačí chřipka, ...). V celém programu hrál, v souladu s principy neformálního vzdělávání, velkou roli samotný proces učení (muzejní pedagog stavěl na vědomostech žáků, kladl jim otázky vedoucí k aktivnímu osvojování nových znalostí). Mezi probírané oblasti patří především: okolnosti a souvislosti propuknutí Velké války, změny na politické mapě Evropy po Velké válce, život na frontě a v zázemí, inovace ve výzbroji související s Velkou válkou. Pozornost byla věnována obecným a českým dějinám, ale i událostem v regionu (Olomouci). Prohlídka netvořila jeden ucelený příběh, ale spíše mozaiku jevů, což bylo také v souladu s jejím záměrem. Cílem nebylo získat velké množství informací (ty se žáci ostatně dozvědí i ve škole), ale přenést děti do doby Velké války (k čemuž

ostatně přispěla velkou měrou i zdařilé scénické řešení výstavy), a evokovat u nich představu o tom, jak tehdy lidé žili a jakým překážkám museli za války čelit.

Jak již bylo uvedeno, žáci pracovali na základě úkolů, které měli zadány na svých badatelských listech.⁷⁸ Každá ze skupinek dostala pět samostatných listů na podložce s klipem a propisku – díky tomu bylo jejich vyplnění poměrně pohodlné. Fakt, že na skupinu bylo pouze jedna propiska a pracovní listy neměl každý žák, nebyl nevýhodou; naopak to podporovalo nutnost vzájemné spolupráce uvnitř skupiny a vymezení rolí. Z tohoto pohledu je ovšem poněkud zarážející, že první údaje, jež mají žáci v badatelských listech vyplnit, je „jméno a příjmení“ – z toho se zdá, jako by listy původně byly určeny jednotlivým žákům. Badatelské listy byly zamýšleny pouze pro práci ve výstavě. Grafické zpracování badatelských listů je poměrně zdařilé, listy jsou přehledné; jistou výtku by si zasloužil jen nedostatek prostoru pro odpověď na otázku týkající se vzniku československých legií (s. 2). Obrazová i textová část je vzhledem k věku cílové skupiny vyvážená. Pokud se týká obsahu, je list plně uzpůsoben pro aktivní práci dětí s využitím výstavních exponátů – první tři strany vyplňuje zadání úkolů a prostor pro zaznamenání jejich řešení, na zbylých dvou je křížovka k zopakování termínů a historických faktů. Značná část úkolů odkazuje buď přímo, nebo nepřímo k vystaveným předmětům, dobovým dokumentům, popiskám atp. Badatelské listy se také snažily usnadnit žákům orientaci ve výstavě – pořadí úkolů až na drobné výjimky kopírovalo uspořádání výstavy – což ovšem bohužel většina dětí nepochopila a běhala při jejich plnění po výstavě sem a tam. Z tohoto hlediska nabývá úvodní samostatné prohlédnutí výstavy před začátkem programu nového významu: mělo děti připravit na pozdější hledání konkrétních témat ve výstavě. Pracovní listy

---

⁷⁸ *Badatelský list k výstavě Tváře Velké války*. Nevydáno, nestránkováno. (Pracovní list). Viz přílohu. Tento list je pouze jednou ze čtyř variant badatelských listů, s nimiž žáci pracovali (ostatní nemám k dispozici). Jak již bylo poznamenáno výše, některé úkoly byly pro dvojice skupin stejné, jiné se lišily. Proto je následující analýza pouze ukázkou, jak pracovní listy vypadají, a uvedené úkoly/otázky zdaleka nepokrývají celý záběr programu a výstavy.

obsahují jak otázky s výběrem z možností, tak otevřené. V některých případech je nabídka možností šťastným řešením – např. u otázky „jak dlouho vládl [František Josef I.] rakousko-uherské monarchii?“, jinde je to ale spíše na škodu – kdyby u otázek „Které evropské mocnosti v důsledku války zanikly nebo se přeměnily?“ a „Které státy nově vznikly?“ možnosti na výběr nebyly, museli by žáci mapy studovat pečlivěji. Otázky otevřené, vybízející k zamyšlení (Popište, co vidíte na fotografii, Jaký dopad měla válka na „obyčejný“ život civilního obyvatelstva), představují však spíše výjimku. Důvodem toho patrně je, že muzejní pedagog kladl tyto otevřené otázky ústně, aby ušetřil čas a děti se nemusely namáhat zdoluhavým psaním. I když se na první pohled může zdát, že otázky jsou převážně faktografické, což jde proti záměru edukačního programu, při bližším pohledu je zřetelná jasná snaha tvůrců pracovních listů k seznámení se s atmosférou doby a porozumění jejím specifickým (např. otázky k porozumění dobovým dokumentům, úkol zjistit, jakými dopravními prostředky mohli jezdit obyvatelé Olomouce před válkou, jak prožívali válku lidé v zázemí atp.). Úkoly jsou formulovány srozumitelně, přiměřeně věku cílové skupiny, v některých případech však obsahují faktografické nepřesnosti, či dokonce chyby. Například Osmanská říše zcela určitě nebyla *evropskou* mocností (úkol 3) a František Josef I. nevládl *rakousko-uherské* monarchii 48, 58 ani 68 let, což jsou všechny nabízené možnosti, nýbrž 49. Závěrečnou „válečnou tajenkou“ si žáci zopakovali všechny důležité pojmy a fakta. Křížovka byla řešena všemi dětmi dohromady a navíc v časovém presu, což byla škoda, protože většinu otázek zodpovědělo několik málo aktivních jedinců, kdežto ti méně průbojní nedostali příležitost se projevit.

Na začátku prohlídky v Moravském zemském muzeu lektorka zjišťovala, jaké asociace mají žáci spojené s Velkou válkou. Pro tento účel ovšem využila pracovních listů s obrázky, kterými byly děti pochopitelně ovlivněny. Vstupní představy žáků nebyly zvláště překvapivé, nejčastěji se objevovala slova *utrpení*,

smrt, zbraně, tanky (!), vojáci, Rakousko-Uhersko, Československo (v souvislosti s jeho vznikem po Velké válce), ale také např. *Švejk* (nutno ovšem podotknout, že ten se objevil na jednom z obrázků). K navození dobové atmosféry potom přispěla hudební ukáзка hymny Rakouska-Uherska (žáci měli poznat, o jakou skladbu se jedná). Tento úvod probíhal ve vstupní hale za pokladnou, poté se žáci přesunuli spojovací chodbičkou, kde byly vystaveny tzv. štíty obránců města a rakousko-uherský prapor, do výstavního sálu. Tento zdánlivý detail mohl působit i jako spojovací článek mezi současným venkovním světem a světem Velké války, do něhož měli návštěvníci prostřednictvím výstavy vstoupit. Prohlídka sledovala schéma jednotlivých panelů a vitrín: události předcházející válce (především atentát na Františka Ferdinanda d'Este), vypuknutí války, průběh odvodů, výstroj a výzbroj vojáků, vznik a role Červeného kříže, ohlas války v zázemí a život na frontě, technické novinky, jež válka přinesla. Ačkoli hlavní pozornost byla soustředěna na obecné dějiny, stranou nezůstaly ani události v Brně (jeden z panelů byl věnován tomu, co se dělo v Brně 28. června 1914). Základním prvkem prohlídky byl výklad lektorky, který ovšem místy zacházel do přílišných detailů (některé podrobnosti sice pomáhaly dětem utvořit si plastičtější obrázek o tématu, nicméně řada dalších – např. velmi detailní popis cesty následníka trůnu Sarajevem včetně jména sarajevského starosty apod. – mohla být vynechána). Tento někdy až enormní důraz na informativnost vycházel zřejmě z celkové koncepce výstavy obsahující (přinejmenším ve srovnání s olomouckým provedením) velké množství textově bohatých panelů. Frontální výklad byl střídán aktivizujícími činnostmi, při nichž žáci pracovali ve skupinkách. Úkoly se týkaly hledání informací na textových, obrazových panelech, spojování charakteristik významných osobností s jejich jmény a portréty, dat s popisy událostí, přiřazování obrázků zbraní k textům atp. Poněkud nevyužitý zůstal potenciál práce s ukázkami dobové korespondence – žáci dopisy pouze nahlas přečetli a muzejní pedagožka jim poté řekla, kdo jej psal a za jakých okolností. Daleko lepší by ovšem bylo, kdyby děti

dostaly příležitost samy se zamyslet, jakým způsobem byly dopisy psány a proč asi, co jejich styl a obsah vypovídá o jejich autorech, jaké pocity zažívali, jaké hodnoty byly pro tehdejší lidi důležité a podobně. Součástí výstavy byly také historické filmové záběry promítané na plátno, které ovšem spíše dokreslovaly atmosféru, než že by byly využity pro nějakou činnost. Nechyběl zde ani hands-on koutek – bouda c. a k. jezdecké roty arcivévody Karla Štěpána se stolkem, lavicemi a replikami dobových předmětů, novin, knih a s fotografiemi, v níž si děti mohly vyzkoušet přilbu či uniformu a orazítkovat pohlednici. Fungoval však bohužel pouze jako atrakce na samotný závěr prohlídky a nebyl vůbec využit jeho potenciál – děti mohly např. sehrát menší scénku z válečné doby, a tím dokázat, co si z programu odnesli. Jak již napovídá název výstavy a programu, kladl si za cíl seznámit návštěvníky s tím, jak válečné události ovlivnily život obyčejných lidí (v anotaci se přímo píše „civilistů“⁷⁹, vojáci však samozřejmě nemohli být opomenuti). Z tohoto důvodu byla také fakta o průběhu války, jak jsou probírána ve škole, (až na výjimky, na něž jsem upozornil výše) omezena na minimum pro vytvoření nezbytného kontextu. Prohlídka rozvíjela v omezené, nicméně stále větší míře než ve škole kompetence sociální (skupinové práce, které však na rozdíl od programu Vlastivědného muzea v Olomouci sloužily spíše k oživení prohlídky) a kompetence občanské (kontaktem s vystavenými exponáty a za pomoci výkladu lektora si žáci uvědomili jejich hodnotu a význam jako materiálního svědectví o významné historické události).

Srovnáme-li tedy závěrem stručně přístup obou lektorských oddělení, lze říci, že zatímco v Brně se drželi spíše klasického modelu muzejní prohlídky s občasným využitím interaktivních prvků pro aktivizaci žáků a udržení jejich pozornosti vůči výkladu, a hlavní pozornost byla věnována rozšíření znalostí žáků,

---

⁷⁹ *Domov za Velké války. Výchovný interaktivní program k výstavě Domov za Velké války.* Moravské zemské muzeum. In: <http://www.mzm.cz/dietrichsteinsky-palac-vystavy/vyukovy-program-pro-skoly-velka-valka/> [cit. 13. 11. 2014].

v olomouckém muzeu byl obsah programu do značné míry naplněn aktivní prací samotných žáků (lektor zde působil spíše jako facilitátor, který udává směr), díky čemuž si žáci mohli zdokonalit daleko více dovedností než pasivním přijímáním informací. Z tohoto pohledu se Vlastivědnému muzeu v Olomouci podařilo mnohem lépe naplnit koncept neformálního vzdělávání, který je (alespoň teoreticky) v muzeích uplatňován.

3.3.2 Oživený pravěk

O tom, že pravěk nemusí být prezentován pouze „fádní“ kolekcí střeptů, kamenů, eventuálně zemědělských nástrojů, ale daleko přitažlivějšími způsoby, svědčí stále populárnější archeoskanzeny, archeoparky a centra experimentální archeologie. V současné době jich v České republice funguje patnáct.⁸⁰ Kromě akcí pro širokou veřejnost (využívající prvků living history) připravují některé i speciální vzdělávací programy pro děti a školy. Jako příklad nám může posloužit Keltský skanzen Nasavrky.

Nabídka archeoskanzenu v Nasavrkách pro školní skupiny návštěvníků je bohatá: zahrnuje jak „klasickou“ prohlídku expozice s průvodcem na zámku Nasavrky upravenou pro potřeby dětí a doplněnou o práci s pracovním sešitem a promítnutí hraného dokumentárního filmu „Příběh kamene“, tak celou řadu programů využívajících metod projektového vyučování, určených různým věkovým kategoriím žáků: první stupeň základní školy, 7. a vyšší třída ZŠ; obsah jednotlivých programů, u nichž není určen doporučený věk, je možné do určité míry upravit dle potřeb konkrétní skupiny.⁸¹

---

⁸⁰ *Archeoskanzeny. Archeologie na dosah.* In: <http://www.archeologienadosah.cz/odkazy/archeoskanzeny> [cit. 15. 11. 2014].

⁸¹ BOII O. S.: *Historie jinak. Nabídka programů pro školy v roce 2014.* [2014], nestránkováno. In: http://www.boii.cz/editor/filestore/File/programy_pro_skoly.pdf [cit. 16. 11. 2014]. Z této publikace vycházím i při následující analýze programů.

Jednotlivé programy (vyjma prohlídky) mají za cíl seznámit děti s konkrétními aspekty života lidí v pravěku – týkají se např. zpracování kovů a textilních vláken, výroby oděvů, keramiky apod. Díky takto úzkému zaměření a dlouhému trvání (programy trvají čtyři hodiny) umožňují žákům poměrně detailně poznat, co ta která činnost obnášela. Tento koncept zřejmě počítá s opakovanými návštěvami stejných žakovských skupin ve skanzenu a jejich prohlídkou expozice, aby děti získaly ucelenější představu o životě pravěkých lidí. Nejvíce programů je věnováno pravěkým řemeslům: „Řemesla pro 1. stupeň ZŠ“, „Cesta kovu 1 – barevné kovy“, „Cesta kovu 2 – železo“, „Keramika v pravěku“ a „Textilní plodiny, řemesla a odívání“. Jejich struktura je obdobná – po teoretickém úvodu do problematiky a načerpání nezbytných informací (historické reálie/kontext a výrobní postupy), jejichž detailnost se liší v závislosti na věku dětí, následuje praktický workshop, při němž si žáci vyzkouší zpracování dané suroviny a zhotovení předmětů. Navíc při aktivitě vyplňují pracovní listy, které jim slouží pro uchování nabytých poznatků a opakování látky ve škole či doma. Při činnostech jsou děti vedeny ke spolupráci – např. při spřádání textilních vláken musejí pracovat vždy dva žáci součinně. Používány jsou výhradně technologie, výrobní postupy a předměty známé v pravěku – teoreticky bychom tedy mohli říci, že se jedná o jakousi praktickou školu experimentální archeologie. Na přípravě programů se podíleli archeologové, historici a odborníci z oblasti pedagogiky, lze tedy očekávat slušnou odbornou i didaktickou úroveň. Svými tématy workshopy propojují několik předmětů, v první řadě dějepis a chemii, dotýkají se ale také učiva environmentální výchovy (jakým způsobem zpracování rud ovlivnilo podobu krajiny?).⁸² K nejdůležitějším kompetencím, jež programy rozvíjejí, patří kompetence sociální a personální (žáci se učí vzájemně si pomáhat a kooperovat při zvládnutí náročnějších úkolů), kompetence k řešení problémů (hledání odpovědí

---

⁸² Programy „Člověk a odpady v průběhu historie“ a „Člověk a včely“ jsou na environmentální výchovu přímo zaměřeny.

na otázky spojené s výrobními postupy – např. „*proč není možné v redukční peci železo úplně roztavit?*“⁸³), kompetence občanské (tím, že si projdou celým procesem zhotovení určitého předmětu od zpracování suroviny až po závěrečné zdobení výrobku, si lépe uvědomí hodnotu historických artefaktů včetně úsilí, jež do nich jejich tvůrce musel vložit) a v neposlední řadě kompetence pracovní (žáci se naučí bezpečně používat materiály /suroviny/, pracovní nástroje a dodržují pravidla výroby, s nimiž je seznámil lektor; znají praktické využití přírodnin a proces vzniku některých předmětů denního užívání).

Zajímavý edukační program zaměřující se na prezentaci pravěku a archeologie vznikl v nedávné době také v Městském muzeu a galerii Břeclav. Přestože tato instituce není skanzenem, řadím ji do této podkapitoly s ohledem na téma pravěkých dějin, které (mj.) prezentuje. Poblíž zámečku Pohansko, kde je stálá expozice Velkomoravské Pohansko, sahající do rané doby dějinné, vznikla rekonstrukce několika objektů, jejichž základy byly nalezeny na zdejším slovanském hradišti: polozemnice, studny a svatyně; proto by snad šlo i Pohansko považovat za obdobu archeoskanzenu.

Za účelem „*zvýšení prestiže expozice zámečku Pohansko u návštěvníků školních skupin, které [do této lokality] často míří (nejen) při celodenních školních výletech*“⁸⁴ byly připraveny celkem čtyři edukační programy pro různé věkové skupiny žáků: „*Jak se žilo v pravěku*“ (1.–2. třídy základní školy), „*Za časů pravěkého zemědělce*“ pro 3.–4. ročník základních škol, „*Po stopách dávných Slovanů*“ pro žáky 5.–6. tříd základních škol a „*Případ Slovan!*“ pro 8.–9. ročníky. Jednotlivé programy se tedy snaží navazovat na dějepisné učivo příslušných

---

⁸³ BOII O. S.: *Historie jinak. Nabídka programů pro školy v roce 2014*. [2014], nestránkováno. In: http://www.boii.cz/editor/filestore/File/programy_pro_skoly.pdf. [cit. 16. 11. 2014].

⁸⁴ SADÍLKOVÁ, Eva: *Archeologická čtyřka aneb Edukační programy v zámečku Pohansko, objektu Městského muzea a galerie Břeclav*. Brno 2014, s. 7 (nepublikovaná závěrečná práce kurzu Základy muzejní pedagogiky).

ročníků základních škol. Je zajímavé, že první dva zmíněné programy vznikly na objednávku učitelů břeclavských škol.⁸⁵ Všechny programy vycházejí z třífázového modelu E-U-R⁸⁶ (evokace – uvědomění si významu – reflexe), a zahrnují tak všechny důležité součásti učení. Svým charakterem odpovídají animaci. Na následujících řádcích zanalyzuji, jakým způsobem se dají prezentovat pravěké dějiny nejmladším žákům. Cílem programu „Jak se žilo v pravěku“ je seznámit žáky se způsobem života pravěkého lovce a sběrače: s jeho stravováním, bydlením a odíváním.⁸⁷ V průběhu evokační fáze děti dostanou několik obrázků: některé svým tématem spadají do pravěku (pravěké nástroje, oděvy, zvířata, jež žila v pravěku apod.), jiné zobrazují věci pocházející z moderní doby. Žáci mají za úkol vytrdit, co do pravěku patří, a co ne.⁸⁸ Tato část plní několik funkcí – jednak uvede děti do dobové atmosféry, připomene jim, co už o pravěku znají a díky zpětné vazbě od lektorky (ta prochází obrázky s nimi) si uvědomí, kde mají ještě mezery, jež mohou v průběhu programu vyplnit; lektorce zase poskytne cennou informaci, nakolik děti dokážou vnímat rozdíly mezi současností a dávnou minulostí. Během vlastního programu se děti prostřednictvím aktivit stanou pravěkými lovci a sběrači (zde můžeme spatřovat jisté prvky zážitkového učení, byť v dosti omezené míře) a prožijí tak jejich „typický den“ – aktivity jsou rozděleny na čtyři denní doby, ráno, dopoledne, poledne a odpoledne, z nichž každá se věnuje jednomu aspektu života: stravování, bydlení a odívání; pravěké nástroje; lov a sběr a umělecká činnost. Aby byl tento prožitek co nejsilnější a výsledky učení co nejtrvalejší, jsou při animaci využívány téměř všechny smysly – děti

---

⁸⁵ SADÍLKOVÁ, Eva: *Archeologická čtyřka...*, s. 7.

⁸⁶ Třífázový model rozšiřuje v České republice zvláště projekt Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Viz: ZORMANOVÁ, Lucie: *Výukové metody v pedagogice: Třífázový model učení*. Metodický portál RVP. Inspirace a zkušenosti učitelů. In: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/16247/VYUKOVE-METODY-V-PEDAGOGICE-TRIFAZOVY-MODEL-UCENI.html> [cit. 17. 11. 2014].

⁸⁷ SADÍLKOVÁ, Eva: *Archeologická čtyřka...*, s. 13.

⁸⁸ Tamtéž.

nejen pozorují a poslouchají výklad lektora, ale také poznávají plodiny a ostatní předměty (uhlíky) čichem, hmatem se seznamují se strukturou a vlastnostmi materiálů, které pravěcí lidé užívali. Program pracuje s množstvím aktivizačních metod: dotazy, popisem obrazu, výtvarnou a tvůrčí tvorbou dětí. Kreslení je věnována prostřední, odpočinková část (poledne), kdy mají děti za úkol nakreslit muže lovcí pravěká zvířata, nebo ženy, které jdou sbírat plody. Protože obraz musí být věrný historickým reáliím (co do zobrazených zvířat, odění, používaných nástrojů) jde v podstatě o jakési uplatnění nabytých znalostí v praxi, při němž děti zároveň relaxují. Další tvůrčí aktivitou je výroba korálek. Ta má spíše význam pro zlepšení schopnosti žáků vzájemně spolupracovat a rozvíjet jejich motorické dovednosti. Poslední část dne i celého programu, večer, patří rituálnímu poděkování „za úspěšný lov a vydatný sběr“⁸⁹, ale také reflexivnímu zopakování všeho, co děti v kůži pravěkého člověka zažily (co se naučily). Animace je tak symbolicky zakončena soumrakem, a když se děti opět „proberou“, nacházejí se opět v současném světě. Přestože u takto malých dětí (7–9 let) není možné zabíhat do žádných detailů a odborností, je obsah animace vystavěn na aktuálních vědeckých poznatcích (jedna z jeho autorek a lektorka v jedné osobě působí současně jako archeolog). Program rozvíjí především kompetence komunikativní (umějí formulovat odpovědi na jednoduché otázky), sociální (žáci se naučí spolupracovat ve skupinách – např. při výrobě pravěkých ozdob - korálek) a pracovní (totéž).⁹⁰ Na rozdíl od dvou animací určených žákům druhého stupně základních škol, které tvoří doplnění prohlídky expozice, je smyslem programu „Jak se žilo v pravěku“ (a koneckonců i „Za časů pravěkého zemědělce“) spíše vyvolat v dětech zájem o pozoruhodnou dějinnou epochu, poskytnout jim základní vhled do způsobu života lovců a sběračů a na základě několika příkladů jim ukázat,

---

⁸⁹ SADÍLKOVÁ, Eva: *Archeologická čtyřka...*, s. 17.

⁹⁰ Při rozboru programu jsem čerpal z: SADÍLKOVÁ, Eva: *Archeologická čtyřka...*, s. 13-17.

co vše mohou sami objevovat při samostatných návštěvách expozice, která by pro ně prozatím byla prakticky nesrozumitelná.

3.3.3 Děti na hradech a zámcích

Ačkoli to není v České republice ještě tak obvyklé jako u muzeí, galerií a skanzenů, začínají i hrady a zámky pomalu myslet na děti a nahrazovat klasické výkladové prohlídky napěchované údaji o majitelích zámku/hradu, jeho architektonickém vývoji, spoustou letopočtů a jmen poněkud aktivnějšími a pro děti přístupnějšími formami. Důkazem může být mj. projekt Národního památkového ústavu v Praze (spolu s Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy a Pedagogickou fakultou Masarykovy univerzity) „Památky nás baví“, jehož cílem je *„aplikovaný výzkum a vývoj, jejichž výsledky přispějí k vytvoření systému vzdělávacích programů zaměřených na edukaci v oblasti nemovitého a movitého kulturního dědictví [...].“*⁹¹ Mezi českými hrady a zámky, které se zaměřují také na dětské návštěvníky, vyniká zejména Státní hrad a zámek Bečov, hrad a pevnost Špilberk a zámek Dětenice. Každý z nich je svou povahou značně jiný, první dva nabízejí dětem svým způsobem v České republice ojedinělé služby (Bečov je paměťovou institucí, která jako první zprovoznila speciální dětský web, Špilberk zase disponuje jedinečně propracovanými hernami/dílnami a konečně Dětenice představují způsob, kterým se může prezentace minulosti vydat, pokud je v první řadě na zřeteli výdělečnost). Proto v následujícím textu nepůjde o srovnání, ale raději o ukázkou, jakými způsoby je v tomto typu paměťových institucí minulost prezentována dětem.

Jak jsem již uvedl výše, zámek Bečov se orientuje na nejmladší děti a děti mladšího školního věku (1. stupeň základních škol).⁹² Fakt, že zámek nenabízí

---

⁹¹ O projektu. Památky nás baví. In: <http://www.pamatkynasbavi.cz/o-projektu> [cit. 18. 11. 2014].

⁹² *Myslíme na děti*. Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou. In: <http://www.zamek-becov.cz/informace-pro-navstevniky/myslme-na-deti/>. [cit. 18. 11. 2014]. K analýze programů srov. tamtéž.

obdobné speciální prohlídky také pro děti a mládež druhého stupně ZŠ a středoškoláky, může souviset s přesvědčením jeho zaměstnanců, že starší děti již bez problémů zvládnou standardní prohlídkové trasy a výklad, a proto není potřeba jejich učební proces nijak zvlášť podporovat. Především tento druhý předpoklad je však dle mého názoru mylný; pokud by byly použity vhodné edukační metody, byl by výsledný přínos návštěvy hradu pro žáky mnohem větší. Zvláštní programy jsou dva: jeden je věnován dějinám zámku a Bečova (pro děti předškolního věku), druhý relikviáři sv. Maura (1.–5. třída základní školy; zde existuje ještě varianta, kdy jsou žáci s relikviářem seznámeni přímo ve své škole).

Prohlídka pro nejmenší děti je laděna pohádkově – je inspirována *Pohádkou o bečovském dávnosnění*, o níž byla řeč výše – aby zapadla do dětských představ o hradech a zámcích, současně však odkazuje k reálné historii tohoto konkrétního zámku, a tak tyto představy upravuje. Jako základní zdroj informací o dějinách hradu slouží výklad průvodce, doplněný ovšem o celou řadu interaktivních a aktivizačních prvků. Ty lze považovat u programů pro děti předškolního (a často i mladšího školního věku) za nutnost, neboť takové děti ještě nejsou schopny udržet pozornost po delší dobu. Pro lepší srozumitelnost toho, o čem právě průvodce mluví, jsou v prvním okruhu na stěnách ve výšce dětských očí umístěny panely, které to dětem přístupnou formou (pomocí obrázků) ozřejmují. Děti také v rámci vstupenky obdrží (kromě pohádkové knihy a pexesa) barevný obrázkový pracovní list.⁹³ Ten je koncipován jako cesta po hradě/zámku (princip trochu připomíná hru „Člověče, nezlob se“) – některá z polí jsou vybarvena a jsou u nich otázky, které mají děti motivovat k pozornému prozkoumání hradu a toho, jak se na něm žilo. Ke správné odpovědi napovídají vtipné obrázky. Poslední úkol, vybarvení si siluety hradu a zámku, směřuje k rozvoji dětské fantazie. Prohlídka

---

⁹³ *Procházka minulostí pro malé i velké*. In: http://prodeti.zamek-becov.cz/e_download.php?file=data/editor/3cs_1.pdf&original=1785-Pracovni%C3%AD+list+Be%C4%8Dov_screen.pdf [cit. 18. 11. 2014]. Viz přílohu.

ovšem podporuje všestranný rozvoj dětí: intelektuální, pohybový a motorický. Děti totiž v rámci prvního okruhu čeká soutěž v tom, kdo nejrychleji překoná labyrint a dosáhne relikviáře svatého Maura, nebo skládání puzzle s motivem relikviáře a vyzkoušení si práce zlatníka na restaurátorském stole. K dalším hands-on prvkům patří možnost zapůjčení replik historických kostýmů. Vedle skutečného hradního průvodce provází děti ještě dvě kreslené postavičky: Mauřík na výše zmíněných panelech a bečovská ovečka. Ta ovšem nemá pouze pomoci učinit hradní prostory pro děti přitažlivějšími a příjemnějšími, ale má také dětské návštěvníky přimět k opravdu pozorné prohlídce: jedním z úkolů je totiž najít pět oveček různě poschovávaných po hradě. Během prohlídky děti zjistí, co vše lze na hradě či zámku najít a s kým se bylo dříve na hradě možné potkat (obeznámení se základním rozvrstvením obyvatelstva ve středověku a (raném) novověku), poznají, co bylo charakteristické pro jednotlivé umělecké slohy, uvědomí si, jak se lišil způsob života v dřívějších dobách a nyní (s přihlédnutím ke specifikům života na hradě). Stranou pozornosti nezůstanou ovšem ani takové „detaily“ jako heraldická symbolika. Přestože jsou podávané informace značně zjednodušené, aby jim malé děti rozuměly, umožňují jim učinit si poměrně komplexní a barevnou představu o hradní historii. Témata jsou vybrána tak, aby byla pro děti srozumitelná a zajímavá; volba vychází z toho, co už děti o hradech mohou vědět, a tyto vědomosti prohlídka rozšiřuje a prohlubuje o nové poznatky spojené navíc s prožitkem. Oblasti, jimž se program věnuje, jsou tak obecným základem, jež v budoucnu budou doplňovány o další podrobnosti příštími návštěvami hradů/zámků nebo samostudiem.

Také program pro 1. stupeň základních škol věnovaný relikviáři sv. Maura kombinuje klasický (byť simplifikovaný) výklad s aktivitami žáků. Mluvené slovo lektora je doplněno kramářskou písní, která seznamuje žáky s okolnostmi vzniku a

dalšími osudy relikviáře.⁹⁴ Ke stejnému účelu slouží také komiks, který žákům navíc zůstane i po prohlídce, takže může být použit i pro další opakování mimo prostory hradu. Tato kombinace výkladu, písně, komiksu a vlastních aktivit dětí se mi zdá být velmi vhodnou vzhledem k dobře známému faktu, že člověk si pamatuje zhruba 15–20 % slyšeného, 10 % čteného, 30 % viděného, 50 % viděného a slyšeného, a až 90 % reprodukováného a konaného.⁹⁵ Výsledný efekt je v tomto případě ještě podpořen užitím humoru a rýmované písně. Kostru úvodní části prohlídky tedy tvoří příběh. Když děti poznaly historický kontext, mohou se v další části pustit do objevování samotného relikviáře. Haptický model v měřítku 1:1 (bývá využíván také jako pomůcka pro nevidomé návštěvníky) nabízí možnost velmi názorně poznat, jak byl relikviář sestaven (děti nejprve dostanou dřevěné „jádro“, na něž posléze umísťují sochy světců) a co obsahoval. Dlužno podotknout, že nezůstane pouze u prohlídky modelu, ale žáci navštíví rovněž trezorovou místnost, kde je uchováván originál relikviáře. Dalšími tématy, která jsou v prohlídce logicky rozebírána, jsou tedy světci, jejich atributy, relikvie, atp. Dětem jsou tyto pojmy nejprve srozumitelně objasněny a poté si samy vyzkouší, zda dokážou správně určit světce na relikviáři sv. Maura. Program „Relikviář pro děti“ je tak vhodným doplněním výuky prvouky a vlastivědy.

Hrad a pevnost Špilberk je poněkud netypickým případem, neboť ho má ve správě Muzeum města Brna; stálé expozice se tedy netýkají pouze samotného hradu a pevnosti, ale také dějin Brna, brněnských výtvarníků, umění ohňostroje

---

⁹⁴ Samotný život sv. Maura je však redukován na informaci, že byl pilným knězem, silným ve víře a že byl zavražděn pohany. Komiks život sv. Maura zcela pomíjí. Viz: *Ke stažení (odkaz Kramářská píseň pro děti (kratší verze). Relikviář sv. Maura). Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou*. In: <http://www.zamek-becov.cz/ke-stazeni/> [cit. 19. 11. 2014]; KUDERA, Tomáš – CHALOUPEK, Jakub: *Příběh relikviáře*. Datum vzniku neuvedeno. In: http://www.zamek-becov.cz/e_download.php?file=data/editor/198cs_7.pdf&original=RSM+-+komiks+pribeh_relikviare.pdf [cit. 19. 11. 2014].

⁹⁵ Srov. např.: POPOVÁ, Ivana (dle přednášky dr. Zapletalové): *Strategie učení*. [prezentace PowerPoint]. Místo a rok vydání neuvedeno. In: www.zsbrez.pb.cz/strategie.ppt [cit. 19. 11. 2014].

ad.⁹⁶ Dětské a školní veřejnosti jsou nabízeny komentované prohlídky (zjednodušený výklad s aktivizujícími dotazy a úkoly – např. orientace na mapě, srovnávání podoby historického a současného Brna – a pracovními listy) a doprovodné programy v několika dětských dílnách. Za určitou nevýhodu lze považovat, že tyto dílny (resp. jejich interaktivní prvky) nejsou integrovány přímo v expozicích,⁹⁷ ale v oddělených prostorách. Důvodem je fakt, že expozice byly vytvářeny v době, kdy se ještě s interaktivitou výstav vůbec nepočítalo. Právě dílny považuji za velice zdařilou a inspirativní ukázkou toho, jak lze rozvíjet klasické pojetí výstavy a vytvářet pro (nejen dětské) návštěvníky přitažlivější a aktivizující prostředí, a tedy za nosné téma analýzy způsobů prezentace minulosti dětem na této památce.

V Edukačním centru se nachází menší dílna vybavená pro výtvarné a tvůrčí aktivity (velké stoly, menší židličky, potřeby na kreslení, malování, skládačky), ale také relaxaci a socializaci dětí (stolní hry apod.). Tato „herna“ nabízí prostory pro aktivní zapojení dětí, které předtím navštívily výtvarné expozice nebo výstavy. Poblíž expozice „Od hradu k pevnosti“ je umístěna archeologická dílna, v níž si děti mohou zábavnou formou vyzkoušet práci archeologů, a to od nalezení předmětů v pískovišti (cvičném archeologickém nalezišti) pomocí špachtlí, smetáčků, štětečků a dalších nástrojů, přes třídění a skládání keramických střepů a kachlů (použit je odpadový materiál a dvourozměrné skládačky z překližky) až po ukázkou toho, jak se z torzovité skupiny střepů složí opět celá nádoba. Děti si tak samostatnou činností uvědomí, že archeologie neobnáší pouze hledání artefaktů (jak by se mohly domnívat na základě populárních prezentací archeologické práce postavených *výhradně* na cvičných nalezištích / pískovištích), ale také další kroky – jakkoli je samozřejmě celý proces ve skutečnosti daleko složitější. Nejobsáhlejší

---

⁹⁶ MUZEUM MĚSTA BRNA: *Hrad Špilberk*. [Brno] rok vydání neuveden. (Propagační leták).

⁹⁷ Jako je tomu kupříkladu u aktuální (podzim–zima 2014/2015) výstavy na Špilberku „Karel Franta: Kam i čert mûžel!“.

je ovšem Dětská dílna, ve které na děti čeká celá řada stanovišť s úkoly, jejichž prostřednictvím se mohou dovědět mnoho nového nebo si ověřit, co vše si z prohlídky expozic zapamatovaly:

- Texty brněnských pověstí (Brněnské kolo, Zderadův sloup, O brněnském drakovi a další), v nichž jsou vynechaná místa, na která mají děti doplnit patřičná slova na kartičkách. Tento úkol rozvíjí zejm. u dětí mladšího školního věku (cca 4.–7. třída ZŠ) jazykové schopnosti.
- Přiřazování názvů brněnských památek k jejich fotografiím – toto cvičení může být pro mladší žáky obtížné; nevyžaduje sice takovou znalost čtení jako to předchozí, pokud však děti Brno příliš neznají, je vhodné spíše jako způsob, jak se s památkami za pomoci učitele/lektora seznámit.
- Vyšší úrovní a rozvinutím předchozího úkolu je umístování obrázků brněnských pamětihodností na mapu Brna. Svým charakterem je cílen spíše na rozvoj či otestování zeměpisných znalostí, prostorové orientace a orientace v mapě (uvědomění si souvislosti mezi skutečností a mapovým zobrazením reality); pro nebrněnské žáky může být příliš obtížný. Pokud by muzeum mělo dostatečné personální kapacity a časové možnosti, dal by se tento problém eliminovat realizací historických exkurzí po Brně (a to nejen pro mimobrněnské školy).

Všechna výše zmíněná stanoviště používají princip nástěnné tabule, na kterou se doplňují chybějící kartičky (pojivo tvoří magnet nebo suchý zip). Tento koncept je výhodný v tom, že umožňuje spolupráci alespoň menších skupinek, které by se např. ke stolní verzi obtížněji dostávaly (nebo by někteří žáci měli mapu/text vzhůru nohama). U všech cvičení jsou instalovány i obálky se správným řešením, což činí prakticky celou hernu samoobslužnou (i když je v ní pro všechny případy přítomen hlídač). Samozřejmostí je snadná dostupnost všech interaktivních prvků umístěných tak, aby na ně děti bez větších obtíží dosáhly (to se týká i úloh rozebíraných dále). Několik je jich zaměřených na každodennost:

- Jedná se např. o panel sledující vývoj módy od středověku až po dobu moderní. Děti umísťují figurky oblečené do typických oděvů dané doby k obrázkům na časové ose, které jim v tom mají pomoci (obrázky zachycují budovu a postavy). Díky tomu si žáci uvědomí, že (a jakým způsobem) se v jednotlivých uměleckých slozích proměňovala jak architektura, tak odívání. Časová osa navíc umožňuje zařadit vše do konkrétních časových úseků.

Proměnám módy v průběhu staletí je věnováno ještě jedno stanoviště, na němž je k dispozici (kromě textů a ilustrací) také „historický šatník“, nabízející dětem vyzkoušení si dobových kostýmů (opět od středověku po 19.–20. století). Zajímavé je, že ačkoli jsou tu různé haleny, sukně, šaty, kalhoty i pokrývky hlavy, po obuvi bychom pátrali marně. I když jde možná o detail, kterého si děti pravděpodobně nevšimnou, působí tento nápad trochu nedotaženě. Z odborného hlediska se může jevit jako problém zde instalované zrcadlo: ne snad, že by zrcadla byla moderním vynálezem, ale kus, který je tu použit, pochází zcela očividně z tohoto, maximálně z konce minulého století. Přitom by jistě nebylo příliš obtížné zhotovit/upravit zrcadlo tak, aby alespoň působilo dojmem historického kousku.

- Do oblasti dějin každodennosti spadají ještě stanoviště „Stolování v baroku“ a „Nábytek v minulosti“. Děti se u nich pomocí obrázků a kratších textů dovědí o nádobí a přiborech používaných v minulosti (se zaměřením na 17.–18. století, materiálech, používaných k jejich výrobě, proměnách interiérového vybavení domácností a reprezentativních prostor; zajímavostí jsou dva staré recepty. Ani zde ovšem nejde jen o pasivní přijímání informací – u interiérů děti mají umístit správnou kartičku s kusem nábytku k příslušnému obrázku a uměleckému slohu, u dějin stolování zase musejí po hmatu poznat jednotlivé části trojnožky schované do pytlíků.

Tento úkol je jako jeden z mála v dílně vhodný i pro nevidomé návštěvníky, má však jedno úskalí – aby nevidomí části trojnožky poznali, musejí si nejdříve „osahat“ celou trojnožku. Ta sice na panelu visí, je však bohužel umístěna příliš vysoko, takže na ni (zvláště menší) děti nedosáhnou.

K historii stolování patří ještě hands-on kuchyňský koutek s almarou, v níž jsou kromě nádobí také vzorky koření, které děti mohou rozpoznávat čichem (odvážnější i chutí). Také zde se tedy pracuje také s obvykle méně využívanými smysly, což mimo jiné umožňuje zapojení zrakově handicapovaných.

- Přestože se na hradě nachází specializovaná archeologická „herna“ (viz výše), nemůže archeologie chybět ani v Dětské dílně. Na jedné stěně jsou nalepeny obrázky, fotografie a dokonce zavěšeny drobnější nálezy (keramické střepy, kosti, kamenná industrie apod. – děti si předměty samozřejmě mohou na rozdíl od výstavy osahat), které přibližují práci archeologů. Aktivizující prvek potom představuje skládání nádob ze střepů, puzzle-keramické kachle a poznávání historických předmětů z domácnosti podle obrázků. Druhý z úkolů je pro děti poměrně obtížný, na druhou stranu jim po zhlédnutí správných řešení přinese řadu zajímavých informací: jak se předměty nazývají, kdy a k čemu byly používány. Je možná trochu škoda, že u obrázků s archeologickou tematikou a skládaček nejsou alespoň stručné informativní popisky, nicméně záměr autorů byl zřejmě jiný. Případní zájemci se ostatně vše podstatné dozvědí v archeologické dílně a expozici.
- „Zařaď zbloudilé vojáky do správné bitvy“ je název dalšího ze zastavení. Je vytvořeno na podobném principu jako již popsany případ módy, zvoleny jsou tři bitvy, které se významným způsobem dotýkaly Brna: bitva u Slavkova a dvoje obléhání Brna (Švédy a husity). Ve velmi zhuštěné podobě tak lze sledovat, jak se proměňovala výzbroj a výstroj vojáků a způsoby

boje. Úkol je doplněn několika málo hands-on dřevěnými replikami zbraní, které je možné použít např. jako doplněk kostýmů, o nichž byla řeč výše, nebo pro sehrání dramatické scénky příp. živého obrazu.

- Žáci si mohou otestovat své znalosti o Špilberku i křížovkou, která je udělána také poněkud netradičně, na velkoformátové magnetické tabuli na stěně, takže se na jejím řešení může podílet více dětí současně. Tato spolupráce může být i mezi různě starými dětmi (nejmenší děti, které ještě číst nedokážou, a starší žáci), a to díky tomu, že slova jsou doplňována podle obrázků (asociace obraz-slovo). Aby na křížovku dosáhly i menší děti, je zde k dispozici stupačka. Obecně by těchto pomůcek mohlo být v dílně více, neboť řada popisků či textů je umístěna celkem vysoko.
- Pro nejmenší návštěvníky je určena další magnetická tabule s fotografií krajiny, na niž si sami z různých dílků (věž, hradba s cimbuřím, brána, kaple...) poskládají hrad nebo zámek dle vlastních představ.

Kromě těchto stanovišť se v Dětské dílně nachází také stoly s pomůckami pro výtvarné aktivity, vystřihovánkami, puzzle atp., vše samozřejmě tematicky související se Špilberkem nebo dějinami Brna. Najdeme tu i kostky, z nichž lze poskládat 8 různých obrazů (na každé stěně kostky je část jiného obrazu) – tento koncept je poměrně často využíván v galeriích, jen obvykle ve větším rozměru, např. hrana kostky o délce 50 cm.⁹⁸

V celé dílně je bohatě využíváno názornosti, hands-on principu a hry jako prostředku učení i opakování.

V prostoru chodby spojující přednáškový sál a sály s aktuálními výstavami jsou momentálně připravovány další interaktivní prvky, jež by měly doplnit (nebo po případném zrušení nahradit?) současné fungující dílny. V plánu je tak výroba a instalace několika skříní, jejichž obsah by odkazoval na jednotlivé expozice. Jak by

---

⁹⁸ Srov. např. ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Edukační potenciál muzea*, s. 300.

interaktivní skříně fungovaly, přiblížím na příkladu té archeologické. Poličky by představovaly jednotlivé stratigrafické vrstvy s příslušnými nálezy. Na dveřích by byla namalována chronologická časová osa a uveden popis artefaktů, který by umožňoval předměty zařadit časově i kulturně. Navíc by v některých vrstvách byly věci, které do daného časového a kulturního horizontu nepatří; děti by je musely najít a vytřídit.⁹⁹ Vedle těchto skříní už v chodbě funguje nástěnný obraz Zelného trhu, jenž nabízí dětem možnost pomocí otevíracích okýnek nahlédnout do různých středověkých řemeslnických dílen či domů.¹⁰⁰ K obrazu patří ještě úkol spočívající v přiřazování kartiček s názvy řemesel k obrázkům. Řešení je ještě ztíženo tím, že kartiček s názvy je více než obrázků. Děti si tak nejen uvědomí, že jména některých řemesel se od středověku do dneška značně proměnila, ale také kolik specializovaných řemesel existovalo. Tematicky tento úkol náleží do hospodářských dějin a zaplňuje tak mezeru v oblastech, na něž se dílny zaměřují.

Zcela odlišný přístup k prezentaci minulosti než již analyzované hrady a zámky si zvolili majitelé zámku Dětenice. Ze značné části zřejmě vychází z charakteru celého zámeckého komplexu, v němž se nachází vlastní barokní zámek, středověká krčma a středověký hotel (opodál ještě zámecký pivovar).¹⁰¹ Na tomto místě je pro pochopení nezbytné zmínit alespoň ve stručnosti nejnovější historii zámku. Po jeho zestátnění roku 1948 byla v zámku učňovská zahradnická škola a poté internátní zvláštní škola. Po většinu devadesátých let byl zámek nevyužíván a chátral, od roku 1998 je v soukromých rukách poté, co ho koupil a

---

⁹⁹ Sdělení PhDr. Evy Picmausové, lektorky Muzea města Brna, při osobní návštěvě hradu Špilberk dne 14. listopadu 2014.

¹⁰⁰ Bylo by také zajímavé, uvést např. v popisce historické (středověké době odpovídající) názvy tohoto náměstí.

¹⁰¹ *Barokní zámek Dětenice*. In: <http://www.zamekdetenice.cz/>. [cit. 21. 11. 2014].

zrekonstruoval pan Pavel Ondráček.¹⁰² Dnešní zábavní, až komerční ráz prohlídek a akcí na zámku je tak pravděpodobně důsledkem snahy na návštěvnicích zámku co nejvíce vydělat.

Majitelé zámku se akcemi, které v zámeckém komplexu pořádají, snaží navodit atmosféru středověku a zprostředkovat návštěvníkům autentický zážitek přenesením se do tehdejší doby. Využívají k tomu prostředků living history (středověká krčma, rytířské turnaje, kapela hrající středověkou hudbu apod.), ačkoli je někdy kombinují s fantastickými prvky, které do dané doby a zeměpisné šířky nepatří, ovšem u nichž je zaručeno, že přitáhnou (nejen, ale zejména dětské) návštěvníky: např. piráti, vystoupení fakíra a všudypřítomné pohádkové postavy.¹⁰³ Výsledkem je pak podivná směsice imitované historické reality a exotiky s fikcí, jež se má patrně zavděčit co nejširšímu spektru návštěvníků. Slovo, které by ji charakterizovalo zřejmě nejlépe, by bylo „senzace.“ Patrně neznámější atrakcí (byť není specificky určena dětem nebo žákům) je návštěva středověké krčmy. Její personál je samozřejmě oděn do historických kostýmů, pokrmy se připravují na otevřeném ohni, osvětlení poskytují výlučně svíčky na stolech a na zavěšených lustrech (zde se vhodně pojí středověká realita s efektem romantiky, který je velmi významný). Zřizovatelé krčmy šli ovšem ve svém úsilí napodobit středověk ještě dál: jí se až na výjimky výhradně rukama a číšníci s hosty komunikují „středověkou mluvou“, v níž nezřídka figurují sprosté výrazy, až urážky.¹⁰⁴ Přímo v krčmě pak také probíhá řada „středověkých“ programů – viz níže.

---

¹⁰² *Historie barokního zámku Dětenice*. Barokní zámek Dětenice. In: <http://www.zamekdetenice.cz/historie>. [cit. 21. 11. 2014].

¹⁰³ *Novinky, akce*. Barokní zámek Dětenice. In: <http://www.zamekdetenice.cz>. [cit. 22. 11. 2014].

¹⁰⁴ Např.: *Novinky, akce*. Středověká krčma Dětenice. In: <http://www.krcmadetenice.cz/index.php#stredoveky-program>. [cit. 22. 11. 2014]; E. VÁGNER, Štěpánka: „*Co ti na tom žrádle nechutná, slečinko?*“ *uslyšíte v Dětenicích*. Dobrá chuť. In: [Lidovky.cz](http://www.lidovky.cz). Zpravodajský server Lidových novin, 4. ledna 2010. In: <http://www.lidovky.cz/co-ti-na->

Naprostá většina z akcí tak najde své diváky také v řadách dětí a žákovských návštěvníků (i když je poměrně obtížné si představit, že by na zámek Dětenice jezdili učitelé se svými žáky za účelem doplnění výuky dějepisu). Specificky na rodiny s malými dětmi jsou cíleny některé z netradičních typů prohlídek zámku, např. „O napravené princezně“ a prohlídky se strašidly.¹⁰⁵ I když smysl těchto prohlídek je především ve výchovném působení (oblast utváření postojů, citová rovina; nikoli rozvoj vědomostí), děti jakoby mimochodem, a aniž by si to třeba samy uvědomovaly, získají také řadu informací o tom, jak v minulosti vypadal život na vesnickém panství doby barokní.¹⁰⁶ Jednotlivé reálie jako odívání, použité nádobí apod. jsou sice vytržené z příslušného historického kontextu a možná i mírně upravené, nicméně zůstává otázkou, zda by tak malé děti (předškolního věku), jakým je tento typ prohlídky určen, podrobnější informace byly schopny přijmout a zpracovat. Jako problematičtější vidím to, že děti si na základě takové prohlídky jen utvrdí své představy o zámku jako místu, kde přebývají ježibaby, Popelky, bezhlaví rytíři a Ferdové Mravenci s Krtečky a ostatními pohádkovými postavami, kterýžto vjem v nich může zcela převrstvit ostatní, reálné prvky života na zámku, s nimiž se setkaly.

Starší děti a mládež dají spíše přednost doprovodným programům ve středověké krčmě. Jak jsem již naznačil výše, témata těchto programů jsou volena především s ohledem na jejich potenciální popularitu u obecnostva. Ponecháme-li stranou akce, které s historií nemají vůbec nic společného (Čertovské řádění, Mikulášská nadílka, Silvestr), může host shlédnout program „Loupeživý rytíř a jeho otrokyně aneb Můžeš si koupit svoji otrokyni“, ukázky útrpného práva, nebo

---

tom-zradle-nechutna-slecinko-uslysite-v-detenicich-p4c-/dobra-chut.aspx?c=A100104_100844_dobra-chut_glu. [cit. 22. 11. 2014].

¹⁰⁵ *Prohlídky barokního zámku Dětenice*. Barokní zámek Dětenice. In: <http://www.zamekdetenice.cz/prohlidky>. [cit. 23. 11. 2014].

¹⁰⁶ *O napravené princezně*. Barokní zámek Dětenice. In: <http://www.zamekdetenice.cz/napravena-princezna>. [cit. 23. 11. 2014].

dokonce popravy oběšením a souboje těžkooděnců. Středověk je tak na zámku Dětenice prezentován ve dvou zcela protichůdných krajních podobách, na jedné straně je až idealizován jako období králů, princezen a ušlechtilých rytířů (pohádkové programy pro děti a rytířské turnaje), na straně druhé je vyzdvihována jeho krutost a syrovost. Tento akcent lze vysvětlit snahou vyjít vstříc představám návštěvníků a zajistit tak co největší popularitu a návštěvnost programů; organizátoři se zcela zjevně drželi pravidla výběru vhodného (v tomto případě dostatečně exotického) tématu pro popularizaci.¹⁰⁷ Obraz minulosti, jak je podáván v Dětenicích, zcela jistě neodpovídá skutečnosti a vyvstává tak riziko, že běžný nepoučený návštěvník jej přijme (alespoň v některých případech) jako věrohodný – tomu navíc nahrávají „kulisy“ reálného zámku nebo možnost absolvovat i klasickou prohlídku. Zámecký resort Dětenice tak zůstává někde ve čtvrtině cesty od komerčního zábavního parku ke standardnímu zámku usilujícímu o pravdivou prezentaci dějin.¹⁰⁸

3.3.4 Umění jako dějinný faktor

Předmětem školního učiva dějepisu bývají především politické, popř. hospodářské dějiny; dějiny umění jsou sice také probírány, nicméně zůstávají jaksí na okraji zájmu a nezřídka bývají žáky brány jako pouhé nepříliš důležité doplnění významných politických událostí. V důsledku toho dětem unikají vazby mezi společensko-politickým vývojem a uměním jako jeho odrazem/obrazem.¹⁰⁹

Galerie se snaží sledovat a prezentovat výtvarné umění v širším kontextu, přesto se mnohdy (zcela legitimně) zaměřují spíše na jeho uměleckou stránku. V nabídce galerií tak najdeme řadu galerijně-animačních programů pro děti a

---

¹⁰⁷ Srov. výše text o popularizaci.

¹⁰⁸ Ovšem za předpokladu, že se na tuto cestu vůbec kdy vydal.

¹⁰⁹ K tomuto vnímání přispívají také učebnice, v nichž často (nejen výtvarné) umění tvoří samostatnou kapitolu na konci probíraného dějinného úseku a je redukováno na souhrn charakteristických znaků a autorů – srov. např. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 1-4*. Autor koncepce dějepisných učebnic Petr Čornej. Praha 2001-2005.

mládež, které je mají naučit výtvarná díla vnímat, rozumět jim, seznámit dětské návštěvníky s jednotlivými výtvarnými prvky (čára, barva, apod.) a nabídnout prostor pro vlastní umělecké vyjádření.¹¹⁰ I přesto některé z galerií vytváří speciální programy pro žáky, v nichž chápou umělecká díla jako integrální součást dějin. Jedná se především o programy věnované určitému uměleckému slohu (gotika, renesance, baroko, atp.),¹¹¹ občas se ale vyskytne i program zaměřený netradičněji. Protože je tato práce věnována prezentaci minulosti, bude předmětem mého zájmu právě tento druhý typ programů.

Patrně nejrozsáhlejší a nejkvalitněji zpracovanou nabídku edukačních programů pro děti a mládež z českých galerií (ne-li ze všech českých paměťových institucí vůbec) má Národní galerie v Praze.¹¹² Přípravuje řadu programů využívajících mnohé metody a techniky (práce v ateliéru, skupinová práce, prvky dramatické výchovy, haptickou expozici, nová média apod.) pro různé věkové skupiny počínaje dětmi mateřských škol, a dokonce i speciální aktivity určené středním školám, což není obvyklé. Také proto jsem si pro rozbor vybral právě jeden z programů zaměřený na posledně uvedenou cílovou skupinu.

---

¹¹⁰ Viz např.: *Galerie dětem*. Slováké muzeum. In: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/57/> [cit. 25. 11. 2014]; *Programy pro školy – Uskutečněné*. Galerie výtvarného umění v Náchodě. In: <http://gvun.cz/programy.php?zobrazit=archiv> [cit. 25. 11. 2014]; *Programy – Školy*. Galerie výtvarného umění v Ostravě. In: http://www.gvuo.cz/programy_skoly.html [cit. 25. 11. 2014]; *Programy pro školy*. VCG – Východočeská galerie v Pardubicích. In: <http://pater.cz/vcg/programy/programy-pro-skoly/> [cit. 25. 11. 2014] a další.

¹¹¹ Kupříkladu: *AJG Hluboká nad Vltavou – doprovodné programy k výstavám*. Alšova jihočeská galerie. In: <http://www.ajg.cz/pro-skoly/stredni-skoly/ajg-hluboka-nad-vltavou-doprovodne-programy-k-vystavam/> [cit. 25. 11. 2014] nebo *Programy ke stálým sbírkám*. Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích. In: http://www.galerie-ltm.cz/clanek.php?cat=vzdelavaci_stale [cit. 25. 11. 2014].

¹¹² NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE: *Programy pro školy a zájmové skupiny ve stálých expozicích Národní galerie v Praze*. [Praha] rok vydání neuveden, nestránkováno. (Brožura). In: http://www.ngprague.cz/userfiles/files/brozura_programy-pro-skoly_ng_2014.pdf [cit. 25. 11. 2014]. Následující analýza programu vychází z informací uvedených tamtéž.

Animace¹¹³ nazvaná příznačně „České dějiny 20. století skrze výtvarné umění“ nabízí netypický pohled na dějiny 20. století, v němž poodhaluje komplexnost nejnovějších českých dějin. Osnovu představují základní mezníky české historie 20. století (1939, 1942, 1948, 1968, 1989), na něž je nahlíženo z dvojí perspektivy: společenských a politických dějin a dějin českého výtvarného umění. V anotaci programu je položena řečnická otázka, zda tyto letopočty představují „*zlomové okamžiky pro českou historii nebo pro české výtvarné umění*“.¹¹⁴ Absolvování animace by mělo vést žáky k odpovědi, že pro obojí, neboť jedno bylo ovlivňováno druhým. Dalšími výsledky by mělo být uvědomění si širších společenských okolností vzniku jednotlivých uměleckých děl, ale současně odlišení osobních motivů autora pro tvorbu. Žáci se na základě přímého pozorování obrazů a soch a práce s dobovými dokumenty seznámí nejen s vývojem výtvarného umění, ale také s jeho historickým kontextem a s tím, jak na uměleckou činnost působila/působí politika (a obráceně – jak může politiku ovlivňovat umění) a s podmínkami a možnostmi tvorby v různých režimech. Žáci tak jsou motivováni vnímat napříště umělecká díla v mnoha souvislostech, a nikoli jako samostatné, od okolního světa odtržené entity. Široký časový záběr také umožňuje vést žáky k porovnávání společenského klimatu různých způsobů vlády, uvědomění si jejich kladů a záporů a toho, v čem spočívá hodnota demokratického zřízení. Program se snaží děti aktivizovat, jeho významnou složkou je skupinová práce a diskuse, během níž se učí utvářet a formulovat své názory, logicky argumentovat a naslouchat myšlenkám ostatních. Své postřehy a odpovědi na otázky si žáci

---

¹¹³ Je značně obtížné zařadit tento program do některé z výše popsaných forem muzejní edukace. Ačkoli se v něm nevyskytují praktické činnosti v pravém slova smyslu (výtvarné, dramatické apod.), výklad lektora je tu střídán diskusí a skupinovou prací žáků. Snad by tedy bylo možné nazvat jej animací, i když tato kategorizace je spíše snahou vyhnout se nadužívání slova „program“.

¹¹⁴ NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE: *Programy pro školy a zájmové skupiny ve stálých expozicích Národní galerie v Praze*. [Praha] rok vydání neuveden, nestránkováno. (Brožura). In: http://www.ngprague.cz/userfiles/files/brozura_programy-pro-skoly_ng_2014.pdf [cit. 25. 11. 2014].

poznávají do pracovních listů, takže se k nim mohou kdykoli vrátit. Důrazem na nejrůznější souvislosti animace vhodně propojuje učivo dějepisu, výtvarné výchovy a rovněž základů společenských věd.

3.3.5 Paměť místa

Hlavním smyslem památníků je připomínat události a osobnosti, které mají pro určité místo nebo komunitu zvláštní význam. Konkrétní podoba památníku může být různá- muzeum, socha, park nebo jejich kombinace. Z toho, jak je památník rozsáhlý a jakou má formu, většinou také vyplývá, zda vzdělávací (osvětovou?) funkci plní svou pouhou existencí, nebo zda se k tomu rozhodne přispět i svou činností.

Jedním z českých památníků, jež se vydaly druhou cestou, je Památník Terezín, který upomíná na „*oběti rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace* [...]“¹¹⁵ Jedná se o rozsáhlý komplex sestávající z Muzea ghetta a Magdeburských kasáren, Malé pevnosti Terezín, Krematoria, Kolumbária, obřadní místnosti a ústřední márnice a z modlitebny z doby terezínského ghetta s replikou mansardy. Památník má také vlastní vzdělávací oddělení, které mj. připravuje semináře a workshopy pro žáky, studenty i pedagogy.¹¹⁶ Vzhledem k návaznosti na vzdělávací kurikulum jsou semináře pro školní skupiny navštěvovány zejména žáky 9. tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Mají přitom na výběr ze dvou variant programů – jednodenního, založeného spíše na prohlídce jednotlivých objektů, a vícedenního, který nabízí celou řadu aktivit.¹¹⁷

---

¹¹⁵ *Základní informace*. Památník Terezín. In: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik/zakladni-informace>. [cit. 26. 11. 2014].

¹¹⁶ Více o aktivitách vzdělávacího oddělení je k dispozici zde: *Informace o vzdělávacím oddělení*. Památník Terezín. Vzdělávání. In: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/vzdelavani/informace-o-vzdelavacim-oddeleni>. [cit. 26. 11. 2014].

¹¹⁷ Semináře pro školní skupiny. Památník Terezín. In: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/vzdelavani/seminare-pro-skolni-skupiny>. [cit. 27. 11. 2014].

Jednodenní seminář začíná úvodní diskusí, během níž si žáci zopakují (případně rozšíří) své vědomosti o druhé světové válce zvláště ve vztahu k problematice holocaustu.¹¹⁸ Poté, co si lektor dotazy ověří, že se žáci orientují v základních pojmech a událostech (a to nejen co do jejich významu, ale také chronologie), přejde k vysvětlení podstaty rasové nesnášenlivosti. Žákům jsou rozdány dobové propagandistické obrázky znázorňující negativní vlastnosti Židů (lichvářství, chlípnost, snahy o celosvětové spiknutí apod.), které popisují. Díky tomu zjišťují, na jakých představách bylo založeno nepřátelské vnímání Židů, a mohou si uvědomit jeho absurditu. Zde by bylo možné srovnat tyto obrázky s vybranými dnešními propagačními letáky a plakáty (např. předvolebními billboardy) a tento problém tak zobecnit. Následně se už beseda stáčí k teorii a praxi protižidovské politiky nacistického Německa a roli Terezína v ní. K názornému pochopení toho, jak fungovaly Norimberské zákony, zvolil lektor tabulku znázorňující pomocí schematických genealogických vývodů jednotlivé kategorie, s nimiž zákon operuje (Deutschblütiger, Mischling 1. und 2. Grades a Jude). Podle zájmu skupiny lektor přizpůsobuje detailnost svého výkladu na toto téma, takže nemusí zůstat pouze u vysvětlení základních značně zjednodušených principů, ale žáci se mohou seznámit i s tím, jak se jednotlivé v praxi většinou složitější případy řešily. Podobně při objasňování funkcí terezínského ghetta (a proměn Terezína v historii) mají žáci k dispozici plány terezínské pevnosti a Města Terezín, které jim mají, spolu s výkladem, pomoci s orientací a uvědoměním si vztahu (prostorového a na základě výkladu i funkčního) mezi terezínským městem a pevností. Pro terezínské město (Theresienstadt) je použit historický plán z roku 1944, žáci tak poznají dobový dokument, jehož detaily (označení ulic a bloků pouze písmeny) by jim také mohly napovědět skutečnou povahu terezínského ghetta. Předpokladem ovšem je, že by s nimi bylo dále

---

¹¹⁸ Osobní návštěva památníku Terezín dne 28. listopadu 2013. Z této návštěvy vychází i analýza jednodenního programu.

pracováno – lektor by se žáků např. mohl zeptat proč myslí, že ulice nenesou normální jména, co může vypovídat uspořádání ghetta o způsobu života v něm apod. Prostřednictvím videofilmu obsahujícího dobové záběry a výpovědi pamětníků se žáci přenesou do atmosféry perzekuce židovského obyvatelstva Československé republiky (průběh postupně narůstajících omezení). Po zhlédnutí filmu klade lektor dětem kontrolní otázky směřující k ověření, zda si skutečně uvědomují, s čím vším se Židé museli potýkat. Tyto dotazy jsou navíc dosti návodné (např. otázka „mohli Židé jezdit tramvají?“ implikuje odpověď, že nejspíše nemohli). Osobně se také domnívám, že by nemuselo být na škodu postupovat v tomto případě obráceně: tedy nejprve se žáků zeptat, jak si děti tehdejší život židovského obyvatelstva představují, a nechat je o tomto tématu více přemýšlet, případně diskutovat (např. srovnat podmínky tehdejších židovských dětí s životní realitou žáků). Další významnou oblastí, která je během semináře rozebírána, je klamavá propaganda a zneužití filmu pro její účely (na příkladu ukázek z filmu Theresienstadt). I zde jsou základem práce dotazy lektora a jeho následný výklad, jímž vysvětluje případné nejasnosti. Obecně lze říci, že v celé úvodní části „semináře“ muzejní pedagog žákům sice často pokládá (nikoli jen kontrolní) otázky, čímž se je snaží aktivizovat, přimět k vlastnímu uvažování a někdy i samostatnému osvojování informací, nicméně celkové vyznění je hodně podobné klasické školní výuce. Lektor zcela rezignuje (zřejmě z nedostatku času?) na začlenění ostatních forem práce, které by mohly aktivizovat větší počet žáků – např. při brainstormingu, práci s mapou apod. v menších skupinkách. Také při zahrnutí práce s vhodně zvolenými historickými dokumenty, nebo jejich fragmenty, resp. při vhodně zvolených úkolech by mohly děti na spoustu informací, které takto pouze pasivně přijímají, přijít samy (z tohoto pohledu zůstal poněkud nevyužit také potenciál plánek a schématu určujícího jednotlivé rasové kategorie dle Norimberských zákonů). Další část „semináře“ provede žáky po jednotlivých objektech památníku a za pomoci celkem podrobného výkladu je

obeznámí s jejich funkcí. Výhodou je, že již místo samo je dost silné a vyvolává v návštěvnicích podobné pocity, jako zažívali jeho „obyvatelé“ čtyřicátých let 20. století, což žákům napomáhá vytvořit si hlubší, na vlastním prožitku založený postoj k dějinám holocaustu a úloze Terezína za druhé světové války. Tato složka občanské kompetence¹¹⁹ je doplněna podrobným výkladem muzejního pedagoga a průvodců o rovinu informační (tedy vědomosti o způsobech nacistického útlaču Židů v Terezíně a jeho širších souvislostech, propagandě apod.); což lze vnímat jako dobrý předpoklad pro rozvoj dovedností na tomto poli, na němž ovšem není pracováno. Pro to by bylo třeba zařadit do programu také některou z aktivit, jež jsou součástí vícedenního programu: samostatnou badatelskou činnost studentů, workshop na téma „efekt přihlížejícího“ apod.¹²⁰ Žáci se pomocí otázek lektora učí formulovat své myšlenky a adekvátně je vyjadřovat (dovednost komunikace), nicméně i zde je značný prostor pro zlepšení. Jednodenní program, kterého pravděpodobně školy využívají nejvíce (uvolnit žáky a pedagogický doprovod na více dní je značně problematické), tak má v podstatě charakter exkurze po památníku s předchozím teoretickým úvodem. Z muzejně-pedagogického hlediska nepoužívá téměř žádné zvláště zajímavé metody, v důsledku čehož je omezen také jeho edukační dopad na žáky.

3.4 Doprovodné materiály

Jako doplnění speciálních programů a aktivit pro děti a mládež nabízejí muzea, galerie a ostatní paměťové instituce doprovodné muzejně-didaktické materiály. Jejich smyslem je *„podtrhnout téma výstavy, umožnit jeho snadnější porozumění, oživení a prohloubení, [...] upozorňovat na jedinečné detaily nebo*

---

¹¹⁹ Srov.: *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Kolektiv autorů, Praha 2007, s. 54.

¹²⁰ *Semináře pro školní skupiny*. Památník Terezín. In: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/vzdelavani/seminare-pro-skolni-skupiny> [cit. 28. 11. 2014].

mezioborová propojení.“¹²¹ Doprovodné materiály tak v muzejní edukaci tvoří další komunikační prostředek vedle výstavy (exponátů) a muzejního pedagoga/průvodce, kterého mohou doprovodné materiály někdy zcela nahradit;¹²² zvláště u dětské a školní veřejnosti je však žádoucí jeho přítomnost.

Doprovodných materiálů existuje široké spektrum a zdaleka nemusí mít pouze charakter „*neučebnicového didaktického* textu [pozn.: zvýraznil J. M.]“¹²³, i když ty bývají nejčastější. Ačkoli jde o natolik významný prvek muzejní edukace, že se jím zabývala celá řada autorů, ucelená kategorizace doprovodných materiálů ještě nebyla vytvořena.¹²⁴ Dle typu média je můžeme rozdělit na textové, obrazové (např. omalovánky, obrazové skládačky) a zvukové (nahrávky výpovědí pamětníků, dobových písní, audioprůvodci apod.). Vzhledem k cílové skupině, jíž jsou určeny, mohou být doprovodné materiály rozděleny na ty pro žáky (zpravidla pracovní listy nebo sešity) a ty pro pedagogy (metodické listy, pracovní listy s řešením apod.). Dalším kritériem členění může být fáze jejich využití: před návštěvou paměťové instituce (role motivační, evokační), v průběhu edukačního programu (viz první odstavec této kapitoly) a po návratu do školy/domů (u těchto materiálů převažuje účel fixační, kontrolní, resp. aplikační). Zůstaneme-li u textových doprovodných materiálů, lze je třídit např. podle jejich rozsahu a komplexnosti na „*samostatné informační listy; samostatné pracovní listy, včetně omalovánek, doplňovaček; vystřihovánek [...] ; informační sešity; pracovní sešity; dětské katalogy; aktivizující dětské katalogy [...]*“¹²⁵ V praxi se nicméně

---

¹²¹ JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 253.

¹²² Třeba v případě audioprůvodce, tištěného průvodce, samoobslužných pracovních listů apod.

¹²³ Srov. JŮVA, V.: *Dětské muzeum*, s. 137.

¹²⁴ Z autorů, kteří se tímto problémem zabývali, jmenujme alespoň Graeme K. Talboyse (TALBOYS, G. K.: *Museum Educator's Handbook*, 184 p.), Klause Weschenfeldera a Wolfganga Zachariase (WESCHENFELDER, Klaus – ZACHARIAS, Wolfgang: *Handbuch Museumspädagogik. Orientierungen und Methoden für die Praxis*. 3. erweiterte Auflage, Düsseldorf 1992, 455 S.) a Vladimíra Jůvu (JŮVA, V.: *Dětské muzeum*, 270 s.) – citováno v: JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 248.

¹²⁵ JŮVA, V.: *Dětské muzeum*, s. 138.

ukazuje, že takové podrobné třídění je zbytečné a muzejní pedagogové často nevědí, co konkrétně by si měli pod jednotlivými kategoriemi představit, poněvadž v podstatě neexistuje jejich jednotná definice.

Kvalitní a funkční pracovní list (nebo jakýkoli jiný textový doprovodný materiál) by měl dodržovat několik pravidel:¹²⁶ samozřejmě by měl být v souladu s edukačními záměry programu a odpovídajícím způsobem rozšiřovat vzdělávací možnosti výstavy (jinými slovy, nesmí být samoučelný); v ideálním případě by měl usnadňovat orientaci ve výstavě; upozorňovat na důležité exponáty; informovat, ale také skýtat prostor pro vlastní poznámky, utváření vlastních postojů a pro reflexi učícího se; měl by nabízet otázky a aktivity, které pomohou návštěvníka vtáhnout do tématu výstavy a měl by být obsahem i zpracováním přiměřený věku návštěvníka. Co se týče formálních kritérií, je vhodné, aby pracovní list obsahoval spíše kratší texty a bohatý obrazový materiál,¹²⁷ byl pro návštěvníky atraktivní a současně přehledný, aby práce s materiálem byla snadná. Důležitým faktorem je také velikost a materiál, z něž je pracovní list (sešit, katalog,...) vyroben – dostane-li žák pracovní list na měkkém papíře formátu A3 bez desek na podložení, je jasné, že i kdyby byl jinak zpracován sebelépe a atraktivně, dítě s ním pracovat nebude. Z výše uvedeného vyplývá, že ačkoli to tak na první pohled nevypadá, vytvořit skutečně kvalitní doprovodný materiál není vůbec snadné.

V této kapitole se pokusím analyzovat vybrané druhy tištěných doprovodných materiálů, které jsou k dispozici dětským návštěvníkům v českých paměťových institucích. Jejich výběr byl proveden na základě toho, jak obvyklá je dostupnost jednotlivých druhů tištěných materiálů a také s ohledem na to, aby

---

¹²⁶ Opět existuje několik pohledů na věc podle toho, která z nich daný autor zdůrazňuje. Přehlednou srovnávací tabulku uvádí v kapitole věnované doprovodným materiálům Lenka Mrázová: JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 258. Následující text vychází z této tabulky a kapitoly MRÁZOVÁ, Lenka: *Doprovodné muzejnědidaktické materiály*. In: JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 248-260.

¹²⁷ U dětí předškolního a mladšího školního věku je toto doporučení nutností.

byly zastoupeny všechny relevantní typy paměťových institucí prezentujících minulost (muzea, skanzeny, galerie, hrady, nebo zámky).

3.4.1 Pracovní listy

3.4.1.1 Husitské muzeum v Táboře – aktivizující pracovní listy

Ke stálé expozici „Husité“ ve Staré tábořské radnici připravilo Husitské muzeum v Táboře dvě varianty pracovních listů: „List pro malé chytrolíny“¹²⁸ pro první stupeň základních škol a „List pro chytré hlavy“¹²⁹ pro žáky druhého stupně ZŠ. V obou případech se jedná o jeden list formátu A4 potištěný z obou stran na měkkém papíře. Aby se s listem žákům dobře pracovalo, bylo by vhodné jim k němu dát ještě pevnější podložky; jinak je jeho vyplňování (obzvláště tam, kde mají děti kreslit) nepohodlné. Celkovou koncepcí se také verze pracovních listů pro mladší a starší žáky neliší – obsahují řadu uzavřených otázek a úkolů; k jednotlivým odpovědím jsou přiřazena písmena, která žák doplňuje do tajenky, která je tak jakousi nadstavbou. Listy jsou svou grafickou úpravou velice přehledné: otázky jsou uspořádány do dvou (resp. tří) sloupců, vizuálně odděleny jedna od druhé pořadovým číslem v kolečku a autoři pamatovali i na potřebu většího písma u varianty pro menší děti. Otázky kopírují sled výstavních místností, na což je v listech upozorněno „mezititulky“ mezi jednotlivými otázkami nebo odkazy na konkrétní exponáty/panely apod. přímo v otázkách, takže také výrazně usnadňují orientaci v expozici. Každá z místností je věnována jednomu tématu: působení Jana Husa, husitským válkám a válečnictví, Janu Žižkovi, Českým zemím v době pohusitské, reformaci, husitství v národní paměti,

---

¹²⁸ SMOLÍKOVÁ, Klára – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro malé chytrolíny*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_mladi_final.pdf [cit. 30. 11. 2014]. Viz také přílohu.

¹²⁹ SMOLÍKOVÁ, Klára – VALOVÁ, Aneta – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro chytré hlavy*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_starsi_final.pdf [cit. 30. 11. 2014]. Viz také přílohu.

„kapli“ a „městu“. Celkově tak expozice (i pracovní listy) zahrnují období od Jana Husa po moderní odkazy husitství. Pracovní listy jsou celkem bohatě a zdařile ilustrované, obrázky neobsahují ahistorické prvky, ale současně prozrazují značnou míru nadsázky, humoru a snahy přiblížit téma dětem. Zvláště žáci prvního stupně také jistě ocení, že se jedná o obrysové kresby, které si mohou sami vybarvit. Bohužel ale některé z obrázků odpovídají na položené otázky („List pro malé chytrolíny“ otázky č. 2, 3, 17, „List pro chytré hlavy“ otázka č. 21), čímž redukuje potřebu hledat odpovědi přímo v expozici.

Otázky v listu pro žáky prvního stupně základních škol¹³⁰ směřují většinou k osvojení základních faktů – „*Kde měli husité [v bitvě u Sudoměře] koně?*“, „*Jak se jmenuje [budova, v níž kázal Jan Hus]?*“, „*Jak se jmenoval šašek Jiřího z Poděbrad?*“ apod. Zcela zřetelně tu tedy chybí důraz na jakékoli porozumění; otázky „Proč?“, byť v některých případech jsou stejně důležité, ne-li důležitější, než dané informace, takto naprosto vytržené z kontextu. Jako příklad si můžeme uvést hned první otázku „*Co husité po příchodu na horu Tábor do kádí odkládali?*“. Odpověď, že to byly „*peníze a cennosti*“ se totiž bez dalšího doplnění stane spíše určitou kuriozitou, aniž by žáci chápali (nebo sami zkusili přijít na) příčinu tohoto jednání. Jediným přijatelným vysvětlením je, že pracovní list plní svou funkci *pomocného* materiálu a potřebné souvislosti jsou vysvětleny během edukačního programu. Volba otázek byla provedena poměrně pečlivě tak, aby jednak zahrnovaly nejdůležitější informace/oblasti, jež si má dítě z návštěvy muzea odnést, jednak obsahovaly témata pro děti potenciálně zajímavá a srozumitelná; žáky prvního stupně určitě zaujme, že v husitském vojsku bojovaly krom mužů i ženy a děti, že píšťala není pouze hudební nástroj nebo že šašek Jiřího z Poděbrad se jmenoval stejně jako jim známý pohádkový hrdina. Pracovní

---

¹³⁰ Všechny níže uvedené přímé citace pocházejí z: SMOLÍKOVÁ, Klára – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro malé chytrolíny*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_mladsi_final.pdf. [cit. 1. 12. 2014].

list obsahuje také pět úkolů. Ve třech z nich mají děti kreslit, přičemž ve dvou případech je rozvíjena jejich představivost – mají si nakreslit vlastního Žižku a vytvořit vlastní návrh kachle. Úkol „*Nakresli Husův hrneček nalezený v Ústí*“ spíše podporuje jejich pozorovací schopnosti. Na pozorné prohlédnutí expozice je ostatně zaměřena většina otázek, jak je patrné již z jejich formulace („*Zastav se u kádi...*“, „*Prohlédni si obrázek...*“, „*Najdi budovu...*“ apod.).

„List pro chytré hlavy“¹³¹ již může stavět na znalostech, které žáci získali ve škole. To je pravděpodobně také důvodem, proč je zde, na rozdíl od varianty pro mladší děti, kladen daleko větší důraz na vnímání souvislostí a příčin – např. u otázek „*Z čeho byly financovány války z husity?*“, „*Proč byly dřevěné dobývací stroje kryty syrovými kůžemi?*“, „*Martin Luther se [ve vztahu k Janu Husovi] považoval za...*“ atp. Pro nalezení odpovědí na otázky musejí žáci využít různé zdroje: vystavené exponáty, informační panely, mapu nebo videofilm, což je jednak vede ke skutečně pozorné prohlídce celé výstavy, jednak to umožňuje rozvoj schopnosti práce s rozličnými médii. Žáci si díky pracovním listům procvičí nejen své soustředění (zejm. u sledování již zmíněného videa), ale také orientaci na mapě při sledování Husovy cesty do Kostnice, pozorovací schopnost („*Co je nainstalováno na střední desce oltáře?*“, „*Nakresli, co je na vlajce s heslem „Tábor je náš program“*“), smysl pro chronologii („*Spoj roky se správnými událostmi*“). Určitá pozornost je také věnována obohacení slovní zásoby – viz otázku „*Co znamená slovo schizma?*“. Velice málo otázek však vybízí k vlastnímu uvažování dětí, jako jednu z mála výjimek by snad šlo uvést otázku „*Proč byl tento námět [míněn David a Goliáš – pozn. J. M.] u husitů oblíbený?*“. Samostatné aktivitě či reflexi neskýtá list žádný prostor – úkol věnovaný kreslení podle předlohy rozhodně nelze označit za nějakou tvůrčí práci. Z tohoto pohledu můžeme pracovní

---

¹³¹ Všechny níže uvedené přímé citace pocházejí z: SMOLÍKOVÁ, Klára – VALOVÁ, Aneta – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro chytré hlavy*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_starsi_final.pdf. [cit. 1. 12. 2014].

list pro starší žáky označit za aktivizačně-informační s důrazem na slovo informační. Lze říci, že všem výše uvedeným tématům je věnován stejný prostor (cca 2–3 otázky); zajímavý může být fakt, že zatímco u pracovního listu pro mladší žáky se moderního „odkazu husitů“ týká jen jedna otázka (a to ještě velice okrajová), v případě žáků druhého stupně jsou to tři. Vysvětlením může být to, že pro menší děti je stěžejní načerpat nejprve základní informace o samotné době husitské, teprve poté mohou chápat, jak a proč bylo na toto období odkazováno v moderních dějinách.

3.4.1.2 Národní muzeum – pracovní listy před, během i po návštěvě

Praxe vytváření pracovních listů nejen pro přímou práci v expozici, ale také pro přípravu a následnou aplikaci získaných poznatků ve škole není ještě v České republice příliš rozšířená. Jednou z nemnoha institucí, kde se k tomu uchýlili, je Národní muzeum – konkrétně Národní památník na Vítkově s expozicí „Křížovatky české a československé státnosti.“¹³²

Grafická úprava všech listů¹³³ je totožná, jednoduchá a čistá. Nahoře je vždy nadpis představující, o co v tomto listu (na této stránce) půjde a zadání úkolu. Pracovní listy obsahují kromě textu, jehož rozsah je ovšem rozumný (mimo zadání úkolů a otázek se objevuje pouze ve formě krátkých informačních boxů v pracovním listu do expozice), také barevné obrázky, jež nemají pouze

---

¹³² *Pracovní listy*. Národní muzeum. In: <http://www.nm.cz/Pro-skoly/Pracovni-listy/> [cit. 1. 12. 2014].

¹³³ NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Před návštěvou expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_pred_navstevou_muzea.pdf [cit. 1. 12. 2014]; NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_krizovatky_expozice.pdf [cit. 1. 12. 2014]; NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Po návštěvě expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_po_navsteve_muzea.pdf [cit. 1. 12. 2014]. Viz také přílohy K analýze a přímým citacím z jednotlivých pracovních listů viz tamtéž.

ilustrativní význam, ale představují předměty a symboly s nimiž žáci dále pracují. Použitý typ písma odkazuje na psací stroj, který hrál po značnou dobu 20. století podobnou roli jako dnes počítače; tento detail má zřejmě napomoci vcítění se do dobové atmosféry. Významným (nejen grafickým, ale rovněž orientačním) prvkem na všech pracovních listech jsou také „osmičková“¹³⁴ data československých dějin (1918, 1938, 1948, 1968 a 1989).

Cílem pracovního listu před návštěvou je přimět žáky k zamyšlení o tom, co již vědí o klíčových letopočtech 20. století pro československé dějiny ze školy či odjinud, zamyslet se nad souvislostmi mezi nejdůležitějšími událostmi, které k těmto rokům přiřadili, a tím děti uvést do tématu. Dá se předpokládat, že ne všichni zvládnou napsat ke každému roku „nejméně tři události“, proto má tento úkol i určitou motivační roli pro samotnou návštěvu muzea a rozšíření dosavadních vědomostí.

Nejrozsáhlejší je logicky list pro práci v expozici. Z celkového uspořádání dokumentu s pracovními listy¹³⁵ vyplývá, že celý dokument je tvořen pěti samostatnými pracovními listy o dvou stranách, které jsou určeny pěti pracovním skupinkám, z nichž každá se věnuje jednomu letopočtu/období československé historie. Při jejich vyplňování tak musí žáci v rámci skupiny spolupracovat, díky čemuž se učí/rozvíjejí schopnost efektivní komunikace, naslouchání jeden druhému, nalézání kompromisu (především při vyplňování odpovědí na otevřené otázky), případně vymezení rolí ve skupině. Pracovní list vždy sestává z úvodní orientační stránky a dalších stran s úkoly. Předpokladem jakékoli další práce je nejprve dobré zorientování se v expozici. Proto je prvním úkolem žáků nalézt předměty z fotografií na pracovních listech ve výstavních prostorech, zakreslit je do plánu a přiřadit k nim odpovídající letopočty. Děti tedy musejí poměrně

---

¹³⁴ S výjimkou roku 1989.

¹³⁵ Srov. NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_krizovatky_expozice.pdf. [cit. 1. 12. 2014].

pozorně projít celou expozicí, prohlédnout si všechny vystavené exponáty a dokumenty a poté se vyrovnat s převedením uspořádání výstavy do schematické podoby plánu. Navíc je nutné si spojit chronologickou rovinu s tou prostorovou.

Celý program a práce s pracovním listem v expozici jsou založeny na principech objektového učení, které spočívá v odhalování významů (minulých i současných) určitého předmětu v kontextu širších historických souvislostí na základě informací vyčtených přímo z daného objektu, popřípadě z popisků a textových panelů.¹³⁶ Každá skupina měla určen jeden konkrétní předmět z expozice, s nímž měla po celou dobu programu pracovat, a tím objevovat i charakter doby, z níž exponát pochází. Předměty jsou voleny tak, aby vždy odkazovaly k významným událostem československých dějin nebo osobnostem, o nichž by již žáci mohli mít určité povědomí: soška legionáře – Velká válka, vysílačka – atentát na Reinharda Heydricha, dopis Milady Horákové – politické procesy padesátých let, posmrtná maska Jana Palacha – okupace Československa roku 1968 a psací stroj – protikomunistický exil. Tento výběr je zcela záměrný – umožňuje totiž pracovat s tzv. prekoncepty žáků (vědomostmi a zkušenostmi z dřívějška), což je jedním z důležitých principů konstruktivistické pedagogiky, o níž se mj. objektové učení opírá.¹³⁷

Na úvod pracovní list vybízí žáky k zamyšlení, proč jsou dané předměty vystaveny v muzeu; tato otázka zcela jasně směřuje k přemítání o exponátech v širších souvislostech, o jejich významu nejen pro lidi, kteří je užívali nebo vytvářeli, ale také pro tehdejší dobu a pro současnost (objekt jako svědectví). Mimoděk děti odhalují alespoň některá kritéria výběru sbírkových předmětů resp. exponátů, díky čemuž mohou lépe „porozumět tomu, co a proč muzeum uchovává

---

¹³⁶ K objektovému učení srovnej: BRABCOVÁ, Alexandra: *Brána muzea otevřená*, s. 380-384.

¹³⁷ Ke konstruktivistické pedagogice v rámci objektového učení viz např. Tamtéž, s. 382; k principům konstruktivistické pedagogiky obecně: [ČLOVĚK V TÍSNI, O.P.S.]: *Interaktivní metody výuky*. Nevydáno. In: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_36.pdf [cit. 2. 12. 2014].

ve svých sbírkách a vystavuje ve stálých expozicích.“¹³⁸ Individuální prekoncepty žáků jsou nejprve konfrontovány vzájemně (děti se ve skupině musejí dohodnout, co do pracovního listu zapíší) a následně s novými poznatky a postoji osvojenými v průběhu objevování předmětů.

Žáci se při něm setkají se třemi typy úkolů: doplňováním slov do textu, otevřenými a uzavřenými otázkami. První úkol vede děti k pozornému prostudování jak samotného předmětu, který mají na pracovním listu vyobrazený, tak popisek či textových panelů u něj – jedině tak získají potřebné údaje, které musejí do textu doplnit. Předpokladem úspěšného nalezení (a vůbec samotného hledání) těchto informací je ovšem také dovednost vcítit se do textu a přemýšlení jeho autorů – tedy porozumění (neúplnému) textu. Jeho obsah seznámí žáky se základními fakty o předmětu a jeho vzniku nebo používání. Je zajímavé, že v jednom případě (rok 1918, plastika legionáře) text končí otázkou k dalšímu zamyšlení („Co vše asi tito vojáci během války zažili?“¹³⁹). Standardně jsou tyto otázky totiž pokládány ve zvláštním oddíle pracovního listu *pod* textem. Osobně se však domnívám, že spíše než o nějaký záměr tu jde o náhodu. Druhá polovina listu sestává ze čtyř otázek (zpravidla tři otevřených a jedné uzavřené) a informačního boxu. Ty motivují žáky k dalšímu, podrobnějšímu zkoumání předmětu i expozice a hlubšímu uvažování o širších souvislostech významu daného objektu. Některé otázky mají děti přimět k vnímání technického vývoje a specifík spojených s užíváním předmětů v minulosti a dnes („Jak se liší předmět od dnešních vysílaček? Proč tomu tak je?“, „Porovnejte složitost použití psacího stroje a PC klávesnice.“), některé cílí na uvědomění si problémů, jež musí kurátoři řešit při vystavování dokumentů osobní povahy („Existuje důvod, proč by tento dopis vystaven být neměl? Uvedte jaký.“). Značný důraz je také kladen na vcítění se do dobové

---

¹³⁸ BRABCOVÁ, Alexandra: *Brána muzea otevřená*, s. 382.

¹³⁹ Pro všechny přímé citace v tomto odstavci viz: NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_krizovatky_expozice.pdf [cit. 2. 12. 2014]

atmosféry a do uvažování tehdejších lidí – k tomu viz otázky „*Jaký výraz ve tváři má podle vás voják?*“, „*Jakou hodnotu mohl mít tento předmět pro lidi, kteří jej během roku 1942 používali?*“, „*Jaký pocit máte z obsahu dopisu?*“ a „*Jak laděné texty podle vás vznikaly na tomto psacím stroji před rokem 1989?*“. Pro vepsání odpovědí na tyto otázky je na pracovním listu poměrně málo místa, což se může jevit jako výhoda (žáci jsou vedeni odpovědi formulovat stručně a výstižně), ale také jako určitý handicap (děti se mohou spokojit s napsáním několika málo poznámek a nepromyslet celou věc dostatečně do hloubky). Informační boxy doplňují další údaje ke kontextu předmětu; týkají se dobové situace (např. Operace Silver A), nebo umožňují nahlédnout dětem na předmět jako na exponát (vysvětlují, co je to plastika, faksimilie, jaký účel má posmrtná maska), v jednom případě ozřejmují význam neznámého slova (exil). Protože se jedná o skutečně stručné vysvětlivky, lze se domnívat, že jejich cílem je (samozřejmě kromě funkce informační) motivovat děti k hledání dalších perspektiv, z nichž mohou k historickým exponátům, dokumentům a událostem přistupovat.

Po návratu do školy žáci při vyplňování třetího pracovního listu aplikují poznatky, postoje a zkušenosti, které získali v muzeu. Pracují opět ve skupinách, v nichž byli při prohlídce expozice, a jejich úkolem je napsat příběh, který se bude „*odvíjet od předmětu a [...] pojednávat o lidech, kteří k němu měli nějaký vztah, nebo o konkrétní historické události.*“¹⁴⁰ Musejí si tedy připomenout hlavní myšlenky, významy a vědomosti, které si uvědomili resp. k nimž dospěli, a dát jim konkrétní a logickou formu příběhu, jinými slovy interpretovat je a použít. Celé je to ovšem ztíženo faktem, že příběh musejí vytvořit tak, že každý napíše jen jednu větu, na kterou další v pořadí naváže. Tím pádem se žáci musejí naučit vnímat, co říkají (v tomto případě spíše píší) ostatní, dokázat se „naladit na stejnou vlnu“ a

---

¹⁴⁰ NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Po návštěvě expozice.* In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_po_navsteve_muzea.pdf [cit. 2. 12. 2014].

přijímat impulsy k přemýšlení od druhých. Díky tomuto tvoření příběhu je rovněž zaručeno, že se aktivně zapojí i ti méně dominantní jedinci.

Pokud se podíváme na úlohu všech tří pracovních listů z odstupu, zjistíme, že přinejmenším do určité míry kopírují schéma třífázového modelu učení.

3.4.1.3 Hrad Rožmberk – pracovní list a stolní hra

Také některé hrady a zámky, které se zaměřují také na děti nebo žáky základních škol, nabízejí k prohlídkám pro tuto návštěvnickou kategorii doprovodné materiály ve formě samostatných pracovních listů. Jedním z takových českých hradů je jihočeský Rožmberk. Tento hrad byl zvolen i s ohledem na to, že pracovní list k dětské prohlídce představuje příklad pracovního listu, který je teoreticky možné použít i jako samoobslužný. Tento typ listů se vyznačuje tím, že *„při práci s nimi není potřebný doplňující výklad lektora, všechny potřebné informace a zadání úkolů získá zájemce v textu samotném. Je samozřejmé, že tento typ pracovních listů by měl být doplněn klíčem k řešení jednotlivých úkolů. [...]“*¹⁴¹ Až na posledně jmenované (správné odpovědi obsahuje pouze ke hře „Dračí cesta“ – viz níže) splňuje list hradu Rožmberk všechna tato kritéria, byť s možnými výhradami, jak bude ukázáno dále.¹⁴²

Pracovní list má neobvyklý formát A3 na šířku, který se má ovšem ještě dvakrát přeložit podle značek na delší straně. Vznikne tak něco jako podélný leták, s nímž je už manipulace snazší, navíc nevádí ani vytištění listu na měkký papír, protože po poskládání bude psaní a kreslení na něj pohodlné i bez použití pevné podložky. Jedinou nevýhodou je, že jeden ze skladů prochází přímo křížovkou, takže při jejím vyplňování musí být list buď zčásti nesložen, nebo si ho dítě musí

---

¹⁴¹ JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 250.

¹⁴² ROŽMBERK - Hrad pětileté růže. Příloha k dětské prohlídce hradu. In: http://www.npu-cb.eu/e_download.php?file=data/editor/247cs_11.pdf&original=Ro%C5%BEmberk+-pracovn%C3%AD+list+kopie.pdf [cit. 3. 12. 2014]. Viz též přílohu. K přímým citacím z pracovního listu viz tamtéž.

neustále obracet. Graficky je list zpracován pěkně; čistě, jednoduše a přehledně. Je černobílý, což má v tomto případě hned dvě výhody: jednak je to ekonomické (při takto velkém pracovním listu je to asi i nutnost) a jednak obrysové kresby na něm použité mají aktivizační funkci – děti si je mohou samy vybarvit. Tento prvek ovšem není zcela samoúčelný, jak by se na první pohled mohlo zdát. Vybarvování je totiž spojeno s využitím toho, co děti zjistili při pozorné prohlídce hradu (erby šlechtických rodů-majitelů hradu Rožmberků, Švamberků a Buquoyů), nebo s vyluštěním tajenky, která skrývá přezdívku císaře Friedricha I. Barbarossy. Je nicméně škoda, že u erbů je „náповěda“, jež je umožňuje vybarvit i bez toho, aby děti rozpomínaly na to, co na hradě viděly (pokud si erbů vůbec všimly). Protože list plní i funkci informační, jak je u samoobslužného listu podmínkou, je na něm relativně hodně textu (předpokládá se, že tento text budou dětem číst rodiče – věk cílové skupiny se dá podle charakteru úkolů a celkové podoby listu odhadnout na předškolní). Text je přehledně rozčleněn na informativní části a zadání úkolů, které je umístěno do šedě podbarvených textových polí, u nichž je navíc obrázek buquoyského draka, který tak děti jednotlivými úkoly provází.

Tematické okruhy textů do jisté míry kopírují běžný výklad na hradě (vznik hradu, po kom je pojmenován, jeho majitelé-šlechtické rody a jejich erby), pracovní list však nezahluje děti nepodstatnými detaily a v některých případech vysvětluje reálie, s nimiž se děti na hradě setkají (kdo to byli křižáci, po nichž je pojmenován Křižácký sál). Jelikož je celkový rozsah informací, které může pracovní list přinášet značně limitován (s ohledem na to, že má být také aktivizující, a vzhledem k cílové skupině, jíž je určen), snažili se jeho autoři vybrat nejdůležitější fakta spjatá s tímto hradem a také informace, které by děti mohly zaujmout (že se Friedrichu I. Barbarosovi přezdívalo Rudovous nebo že nejslavnější bílou paní byla (dle pověsti – o této „maličkosti“ ovšem pracovní list mlčí) Perchta z Rožmberka). Zde mohli autoři uvést pověst o tom, jak se Perchta bílou paní stala, namísto toho se spokojili se stručným konstatováním, že „byla

prokleta svým manželem,“ což se ovšem neshoduje s tradičním podáním pověsti.¹⁴³ Úkoly spočívají v naprosté většině ve vymalovávání nebo kreslení (známé spojování čísel, z něhož vzejde obrázek bílé paní), jak jsem ale upozornil již výše, slouží i k procvičení jiných dovedností – všímavosti dítěte (to je případ vybarvování erbů), při „kreslení“ bílé paní si zase zopakují nebo naučí posloupnost čísel; nesmíme totiž zapomínat, že pracovní list je určen dětem předškolního věku. Obě rozvíjí jemnou motoriku dětí a návyky potřebné pro zvládnutí práce s tužkou resp. propiskou. Jedinou nevýtvarnou úlohu představuje křížovka, která ověřuje, jak děti dávaly při prohlídce hradu pozor. Některé otázky odkazují na informace obsažené v textu, jiné se ovšem ptají na fakta, jež by děti mohly získat pouze z dalšího výkladu – „*Jaká řeka obtéká hrad Rožmberk?*“, „*Jak se říká psaníčkům, která zdobí fasádu hradu?*“ a „*Místnost, kde najdete tzv. housličky, pouta a popravčí meče*“. Právě ty zdánlivě narušují samoobslužnost listu; na druhou stranu je pravda, že s těmito otázkami dětem mohou bez problémů poradit i rodiče.

Děti dostanou kromě pracovního listu ještě papír se stolní hrou na principu „Člověče, nezlob se!“. Ačkoli se z dokumentu s pracovním listem a hrou může zdát, že hra tvoří druhou stranu listu, v praxi by takové uspořádání bylo dosti nepraktické – nejen, že by hrací plán byl po použití pracovního listu několikrát přeložen, ale po vystříhnutí figurek a kostky by děti přišly o křížovku a obrázek bílé paní, které jsou na první straně. Před započítím hry si děti musejí vystříhnout a slepit figurky a kostku (opět rozvoj motorických schopností). Pravidla hry jsou jednoduchá, takže je pochopí i malé děti. Zvláště zajímavá jsou z našeho pohledu pole s otázkami, na něž musí hráč správně odpovědět a pole se symbolem děla, které „*značí, že se hráč zapojil do třicetileté války, a proto jedno kolo nehraje*.“ Je tu totiž odkazováno na historickou událost, o níž ovšem padla na pracovním listu

---

¹⁴³ Srov. např.: PETIŠKA, Eduard: *Čtení o hradech, zámcích a městech*. Praha 1989, s. 80; HAJNÁ, Milena: *Pověsti o bílé paní*. Státní hrad a zámek Český Krumlov. In: http://www.castle.ckrumlov.cz/docs/cz/zamek_o_inf_bilpan.xml [cit. 4. 12. 2014].

pouze velice nejasná a stručná zmínka („*Mé jméno je Karel Bonaventura Buquoy a hrad jsem získal odměnou za služby v čele císařské armády, kde jsem byl generálem. Na hradě jsem žil od roku 1619...*“), z níž ovšem dítě nepozná, že válka, o níž je řeč, se nazývá třicetiletá, a už vůbec nebude chápat její význam. Tento odkaz je tak spíše poznámkou pro rodiče. Otázky slouží, stejně jako u křížovky, k zopakování informací, jež se děti dověděly z pracovního listu, přičemž jsou formulovány tak, aby umožňovaly krátké, většinou jednoslovné odpovědi. V celém listu tak není ani jedna otázka, která by děti pobízela k hlubšímu zamyšlení nebo formulaci vlastního názoru, což je ale třeba přičíst na vrub velmi nízkému věku cílové skupiny. Otázky jsou zvoleny tak, aby zohledňovaly nejdůležitější fakta. V pravidlech hry lze najít několik zajímavých a vtipných přesahů mimo oblast historie – jedním z nich je poučení dětí o pravidlech slušného chování („*První háže kostkou Perchta (protože dáma má vždycky přednost)*“), další upozorňuje na problém spojený ochranou památkového dědictví („*Cílem hry je utéct před davem turistů obléhajícím hrad do bezpečí věže Jakobínky.*“). Děti tento druhý vtípek pravděpodobně tak moc nedocení, což svědčí o tom, že hra (a koneckonců i pracovní list) jsou určeny rodinám s dětmi, tedy i dospělým.

3.4.1.4 Národní galerie – jak pracovní list (ne)má vypadat

Jedním z nemnoha programů Národní galerie, které se snaží zabývat uměním v širším historickém kontextu, a nikoli pouze z hlediska výtvarného či estetického, a ke kterému je k dispozici pracovní list, byl vytvořen k výstavě „*Obrazy krásy a spásy (Gotika v jihozápadních Čechách.*“ Ačkoli to není na pracovním listu¹⁴⁴ uvedeno, z jeho obsahu a pojetí lze usuzovat, že byl určen žákům prvního stupně základních škol, resp. dětem ve věku cca 9–12 let.

---

¹⁴⁴ *Obrazy krásy a spásy aneb „U mistra řezbáře“*. In:

http://www.ngprague.cz/userfiles/filemanager/files/pracovni%AD_list_k_v%BDstav%C4%9B_gotika_v_jihoz%C3%A1padn%C3%ADch_%C4%8Cech%C3%A1ch_obrazy_kr%C3%A1sy_a_sp%C3%A1sy.pdf [cit. 2. 12. 2014]. Viz také přílohu. K přímým citacím z pracovního listu viz tamtéž.

Pracovní list se skládá ze čtyř stran (dvou listů?) formátu A4. Přestože právě u galerií by člověk očekával vysokou úroveň grafického zpracování jakéhokoli materiálu, případ tohoto pracovního listu tento předpoklad rozhodně nepotvrzuje. Vytknout se mu dá hned několik věcí: ilustrativní obrázky na třetí straně (pieta, krucifix a madona) působí dojmem, že autorům pracovního listu nestálo za to fotografie ani pořádně vybrat a upravit (proč je např. krucifix ořezaný dle svého tvaru, zatímco madona a pieta ne?, proč je každá soška vyfocena s jiným pozadím?). Také nákres oltáře na druhé straně je zřejmě ofocen z knihy nebo stažen z Wikipedie... To jsou snad ale pouze details. Poněkud závažnější je už fakt, že na pracovním listu je použito poměrně malé písmo, alespoň pokud si uvědomíme, že tu najdeme relativně dost textu a že cílovou skupinou jsou malé děti.

Hlavními tématy, která jsou v pracovním listu a během prohlídky výstavy probírána, je podoba a okolnosti vzniku gotického umění, jmenovitě soch, reliéfů a obrazů. Žáci se při pročitání textů a řešení úkolů dovědí, kdo se podílel na jejich zhotovení a jakým způsobem, z jakých materiálů byly sochy a reliéfy vyráběny, jaká byla jejich konkrétní podoba a kde byly využívány. S pomocí lektora si osvojí také některé pro ně doposud neznámé pojmy – jednak při doplňování chybějících slov do textu o provozu řezbářské dílny (štafíř, polychromie), při popisu jednotlivých částí oltáře nebo při určování typů soch zobrazujících Ježíše (madona, Ukřižovaný, pieta). Způsoby, jakými toho tvůrci listů chtějí docílit, jsou zvoleny šťastně – každý nový termín je buď zasazen do významového kontextu (tak je tomu u popisu vzniku sochy v řezbářské dílně),¹⁴⁵ nebo spojen s konkrétním obrazem/jeho částí. Pokud by zůstalo u klasického slovníkového vysvětlení pojmů, šance, že si je děti zapamatují, by byly výrazně nižší. K jejich upevnění a zopakování slouží závěrečná křížovka. I tak je však diskutabilní, zda si

---

¹⁴⁵ Aby tento úkol nebyl pro děti příliš složitý, ponechali autoři pracovních listů na prázdných místech první písmena chybějících slov.

žáci všechny tyto termíny skutečně budou pamatovat, a, což je zřejmě důležitější, i kdyby si je zapamatovaly, k čemu jim to bude. Přestože si tedy žáci z práce s pracovním listem odnesou celou řadu nových poznatků, zůstávají tyto poněkud vytržené ze širších souvislostí. Opět, podobně jako v případě „Listu pro malé chytrolíny“ Husitského muzea v Táboře, se většina otázek táže po faktech, avšak nikoli už po příčinách. Obzvláště u některých úkolů („*Bez bohatých objednavatelů – donátorů – by většina děl nevznikla*“, „*Středověcí mistři znázorňovali biblické a světecké postavy* [mimochodem, daleko vhodnější formulace by zněla „biblické postavy a světce“ – pozn. autora] *v dobových středověkých oděvech.*“ a „*Jména gotických umělců většinou neznáme, jsou to pro nás anonymní mistři.*“) by vysvětlení, proč tomu tak bylo, nejen napomohlo skutečnému porozumění oné době a významu gotických „obrazů“, ale mohlo by být pro žáky i zajímavé. Navíc se tu přímo nabízí využít těchto otázek pro aktivizaci žáků. Je dosti pozoruhodné, že navzdory názvu výstavy („*Obrazy krásy a spásy*“) se program ani pracovní list významu obrazů pro středověké lidi moc nevěnuje; dalo by se říci, že toto hlavní téma výstavy skoro odbývá jednou či dvěma, a to ještě dosti povrchními, otázkami („*Proč se Madona nazývá Ochránitelkou?*“ a „*Zamysli se, kde se původně mohla nacházet vystavená středověká díla?*“).¹⁴⁶ Otázkou zůstává proč. Jestliže bylo cílem lektorů seznámit žáky prvního stupně s tím, *jakým způsobem* vznikalo gotické umění a jak vypadalo, jak se zdá z pracovního listu, měli zákonitě položit také otázku *proč*; jedině tak lze totiž porozumět odpovědi na první otázku. A právě toto, jakkoli třeba zjednodušené, porozumění se mi zdá daleko důležitější, než např. vědět, jak se nazývají všechny části oltáře. Nehledě na to autoři programu zcela opomenuli jakékoli časové (chronologické) ukotvení tématu výstavy.

---

¹⁴⁶ U druhé otázky navíc způsob zadání implikuje pouze jednu správnou odpověď („*v kostele nebo v kapli*“), ačkoli v zásadě je možná (alespoň co se týče soch) také možnost „*na mostě či na náměstí*“.

Pracovní list lze označit za aktivizačně-informační. Nerozvíjí pouze znalosti žáků v oblasti pracovní (vědí, jak vznikala socha), občanské (díky znalosti předchozího a estetickému působení vystavených uměleckých děl si dokážou lépe uvědomit jejich hodnotu) a dalších, ale také ostatní schopnosti a postoje. Při plnění úkolů si děti procvičují svou pozornost – musejí hledat ve výstavě vybraná umělecká díla a získávat z nich potřebné informace (z jakého materiálu jsou vyrobena, jména, přiřazení siluety k reliéfu apod.). Úloha č. 9 navíc podporuje jejich dovednost převést to, co vidí, do vizuální podoby; současně jim však ponechává určitý prostor pro jejich kreativitu. Vybrané otázky vybízejí děti také k vlastní interpretaci uměleckých děl a zamyšlení se nad jejich osobním hodnocením (např.: *„Tento šlechtic se nechal vymalovat v poloze klečícího prosebníka. Za co prosí?“* a *„Jaký cit vyjadřují tváře a gesta postav? Kterému mistru se podařilo emoce vyjádřit lépe? Kdybys byl donátorem ty, kterého mistra by sis vybral pro svou zakázku a proč?“*). Tím si děti vytváří k jednotlivým uměleckým dílům svůj postoj, který není založen pouze na nějakém pocitu z něj, ale na kritériích, jež by dítě mělo umět pojmenovat.

3.4.2 Pracovní sešity

Rozdíly mezi pracovními listy a pracovními sešity nejsou veliké. Spočívají především ve větším rozsahu sešitů, který jim umožňuje věnovat se tématu výstavy do větší hloubky a ve více souvislostech. Jejich příprava je tak (minimálně časově) náročnější, což je asi důvod, proč nejsou v českých paměťových institucích zdaleka tak obvyklé jako samostatné listy. Pracovní sešity jsou tvořeny listy, které jsou buď sešity dohromady, nebo volně vloženy ve složce. I když mohou částečně plnit i informační funkci, jejich smysl by měl spočívat především v aktivizaci dětských návštěvníků.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 251.

3.4.2.1 *Objevitelé a cestovatelé Afrikou v Moravském zemském muzeu*

K výstavě „Dobrodružná Afrika očima cestovatelů,“ která probíhala v Pavilonu Anthropos od května roku 2013 do února 2014, připravilo oddělení Dětského muzea při Moravském zemském muzeu pro děti a žáky tzv. *Africký deníček*.¹⁴⁸

Zvolená forma tohoto sešitu, totiž cestovatelský deník, je v tomto případě více než příhodná: nejen, že se výborně hodí k tématu výstavy, zároveň je totiž pracovní sešit jakýmsi „deníkem“ dítěte na cestě výstavou, do něhož si zaznamenává, co zjistil – mimochodem, první úkol spočívá ve vyplnění personálií a namalování podobizny dítěte na první stránku sešitu, která je pasem. Pracovní sešit je vytištěn na tvrdším papíře – aby se při manipulaci zbytečně nekrčil a pohodlně se do něj psalo –, jednotlivé listy jsou sešity. Má velikost obvyklého deníku, tedy A5. Je bohatě vybaven ilustracemi a fotografiemi, a to současnými i přetisky z historických dokumentů, které mají jak dokumentační (např. v případě symbolických vzorů tisku na látku, fotografií africké přírody) tak aktivizační charakter – tzn., jsou součástí zadání úkolů. Mnohé z nich také odkazují na vystavené exponáty. Poměr textu a obrázků je vyrovnaný, přičemž informační a aktivizující funkce textu jsou vhodně propojeny (k tomu viz níže). I když může uspořádání textu, ilustrací a volného místa pro odpovědi a poznámky dětí působit nepřehledně, lze v tom vysledovat záměr – i to totiž vytváří dojem opravdového deníku, do něhož si cestovatel nejen zapisuje, ale také kreslí a nalepuje obrázky (navíc nejde říci, že by tato úprava nějak výrazně komplikovala práci se sešitem. S ohledem na to volili autoři také písmo, které imituje (dětský) rukopis, a to vzhledem i velikostí (písmo je o něco větší), takže je i pro děti krásně čitelné. Ještě je třeba zmínit, že sešit děti ve výstavě také orientuje, a sice pomocí malých mapek

---

¹⁴⁸ *Africký deníček. Zapisujte, kreslete, doplňujte, bavte se.* Kolektiv autorů. Brno 2013, nestránkováno. (Pracovní sešit). Viz přílohu. Všechny níže uvedené citace z tohoto pracovního sešitu viz tamtéž.

s vyznačením části Afriky, které se konkrétní strana týká; také výstava totiž byla rozdělena dle tohoto principu.¹⁴⁹ Aby si děti udělaly názornou představu o zeměpise Afriky, je do sešitu jako samostatný list vložena její fyzicko-geografická mapa. Při podrobnějším pohledu na ni však zjistíme, že mohla být zpracována lépe – např. tu chybí označení moří a oceánů, které Afriku obklopují, ale především je mapa anglicky, což sice třeba u názvů států příliš nevadí (jsou českým velmi podobné), ovšem ne každé dítě bude zřejmě vědět, že *Ethiopean plateau* je Etiopská náhorní plošina nebo že *desert* je poušť.

Dějiny cestovatelství a objevitelských cest jsou specifickou disciplínou historie, kterou lze jen velmi těžko prezentovat, a obzvláště dětem, bez přihlídnutí k ostatním oborům, jichž se týká (tj. zejména antropologie, geografie a biologie). To se pochopitelně nemohlo neodrazit i na obsahové stránce analyzovaného pracovního sešitu. Proto v něm je pouze menšina úkolů a otázek spadajících do kategorie „historické“. Důvodem toho je také zjevný fakt, že děti, které přijdou do muzea na výstavu o dobrodružné Africe, pravděpodobně zajímá více její příroda a obyvatelstvo, jež se tolik liší od Evropanů, než jak probíhaly konkrétní objevitelské cesty. Přesto se domnívám, že i rozbor úkolů, jež nejsou zaměřeny na dějiny, má smysl, neboť principy, na nichž jsou vystaveny, mohou být (po patřičném zobecnění, jež však nechám už na čtenáři samotném) v lecčems inspirativní pro tvorbu pracovních listů k historickým výstavám. Jako každý kvalitní doprovodný materiál, vychází i tento pracovní sešit z exponátů a informačních panelů výstavy, k nimž svými úkoly poutá pozornost dětského návštěvníka. Děti se tak učí pozorně číst, vyhledávat a vybírat relevantní informace (např. podle charakteristiky a obrázku určit jméno cestovatele a doplnit, co objevil/tvořil) nebo nejen nazírat exponáty jako statické artefakty, ale také

---

¹⁴⁹ Srovnej fotografie z výstavy ve spodní části této stránky: *Dobrodružná Afrika očima cestovatelů*. Moravské zemské muzeum. In: <http://www.mzm.cz/dobrodruzna-afrika-ocima-cestovatelu/> [cit. 4. 12. 2014].

přemýšlet, k čemu mohly sloužit. Ke skutečně pečlivému prohlédnutí výstavy je má vést také hledání koleček s vystřiženými vzory/obrázky, které mají přiložit na určené místo ve svých sešitech a zaškrtnat prázdná místa. Jak děti poznají, mnozí cestovatelé byli současně zručnými kreslíři, protože potřebovali zdokumentovat, co na cestách viděli. Podobně i ony mají příležitost zakreslit si do svého sešitu na základě pozorování několik předmětů z výstavy. Kresebné úkoly ovšem také rozvíjejí dětskou kreativitu a představivost (po prostudování symbolů, které byly tisknuty na látku technikou Adinkra, a zamyšlením, jak souvisí podoba symbolů s jejich významem, si děti mají vymyslet symbol vlastní; podobně po seznámení se s vzory používanými na ghanských oděvech si mohou navrhnout svou výzdobu látky). Zadání některých úloh je formulováno tak, že žákům pomáhá vžít se do role skutečných badatelů, což povzbuzuje jejich touhu dovídat se nové věci („*Dohledej ve výstavě entomologickou krabici a urči druh hmyzu*“, „*Nakresli a popiš pygmeje*“). Děti si samozřejmě při práci se sešitem zdokonalují také své znalosti o cestovatelích, africké přírodě a kultuře tamních domorodých kmenů. Z cestovatelů jsou zmíněni nejslavnější (Emil Holub, Jiří Hanzelka, Miroslav Zikmund, Karel Absolon), i ti méně známí (Čeněk Pacit, Jiří Baum, Karel Gam), přičemž jsou o nich vybrány ty nejdůležitější nebo nejzajímavější informace: co objevili, jak cestovali, v čem spočívá jejich význam. Informace ovšem nejsou dětem jednoduše naservírovány, musejí se k nim dopracovat samy hledáním ve výstavě a doplňováním slov do vynechaných míst v textu nebo odpovídáním na otázky. Je tu ale také místo pro obsáhlejší záznamy (informační i reflexivní povahy), kdy děti musejí své myšlenky, nebo to, co vyčetly z panelů, zformulovat. S rozvojem komunikačních schopností souvisí také osvojování nových pojmů (oáza, adinkra) nebo frází v afrických jazycích, i když je nutno uznat, že ty děti pravděpodobně příliš často nevyužijí; mají zde spíše charakter zajímavostí. Z tohoto pohledu jsou užitečnější věty z cestopisů či vzpomínek, v nichž jsou zvýrazněna „*dnes již neobvyklá slova*.“ S mnohými z nich se lze totiž navzdory

tomuto konstatování i v dnešní době zcela běžně setkat (např. procitnout, poklid, úklady). Z málo pochopitelných důvodů nevyužili autoři sešitu tyto věty pro další aktivizaci žáků – celá stránka tak sestává pouze z těchto vět bez jakéhokoli zadání úkolu (pokud by slova nebyla zvýrazněna, mohly by je děti vyhledávat samy, dále tu mohl být kupříkladu pokyn „Pokuste se přijít na to, co tato slova znamenají a najděte k nim vhodná synonyma. Zjistěte, který cestovatel tyto věty pronesl/napsal.“).

I když většina úloh je nějakým způsobem založena na textu, je pracovní sešit vytvořen tak, že si v něm své najdou také nejmenší děti, které ještě číst neumějí. Především jim je určena řada úkolů (krom některých již zmíněných), v nichž si mohou zlepšit pozornost – např. při hledání rozdílů mezi obrázky (úloha je navíc ztížena tím, že tu jde o zrcadlový obraz původní ilustrace) a výběru srsti, která patří žirafě, nebo orientační schopnost – hledání cesty v bludišti. Obrázky jsou svým pojetím přizpůsobeny dětem. V sešitu je zařazena také jedna hands-on aktivita vhodná pro návštěvníky jakéhokoli věku – *„Zahrej si na nejtypičtější africký nástroj!“*. Bohužel však zůstává pouze u tohoto pokynu, a dál s touto zkušeností není nijak pracováno (nejen formou určité její reflexe – „Jaké pocity ve vás zvuk nástroje vyvolával? Bylo pro vás hraní obtížné? Proč (ne)?“ apod. – ale také pomocí dalších otázek – např. „Proč myslíte, že byl nejobvyklejším nástrojem Afriky právě buben? K jakým účelům mohl sloužit? Znáte nějaké další africké hudební nástroje?“ atp.

Protože tedy sešit obsahuje úlohy vhodné jak pro nejmenší děti, tak pro ty starší (cca ve věku žáků základních škol), je vhodné jej použít jako doprovodný materiál pro rodiny s dětmi (nejen) různého stáří. V takovém případě má totiž i potenciál rozvíjet sociální interakce a spolupráci dětí: šikovnější malé děti mohou pomáhat s plněním úkolů svým starším sourozencům nebo kamarádům, ty, které toho nejsou schopny, se od nich mohou něčemu přiučit (peer-learning).

3.4.2.2 Archeoskanzen Modrá

Jako doprovodný materiál k prohlídce archeoskanzenu Modrá je školním skupinám nabízen pracovní sešit *Poznej život Velké Moravy*. Je připravován ve dvou variantách, pro žáky prvního a druhého stupně. Protože jsme již na příkladu Městského muzea a galerie Břeclav viděli, jak lze prezentovat nejstarší dějiny dětem ve věku cca 7–10 let, bude zajímavé srovnat, jakým způsobem paměťové instituce představují historii rané doby dějinné o něco starším žákům.

Pracovní sešit¹⁵⁰ je poměrně veliký, formátu A4 (po otevření tedy A3), což do určité míry zhoršuje manipulační možnosti; žák jej vyplňuje při procházení skanzenu, kde, na rozdíl třeba od muzea, nejsou židličky, bude se mu do něj dosti obtížně psát, o kreslení ani nemluvě. Tato velikost s sebou ovšem přináší i jednu výhodu – umožňuje použití většího písma, které se žákům lépe čte, a také nabízí více místa pro kreslení. Až na tento „detail“ jde ale vidět, že si autor dal s tvorbou pracovního sešitu záležet. Sešit je svým rozsahem srovnatelný s *Africkým deníčkem*, obě publikace čítají dvanáct stran plných úkolů. Pro přehlednost je rozdělena na části, jež korespondují s jednotlivými stanovišti v archeoskanzenu, což v kombinaci s plánkem a popisem trasy na první straně významně pomáhá žákům s orientací ve skanzenu, ale koneckonců také v sešitě samotném. Tomu odpovídá také značení úkolů, které nejsou číslovány vzestupně pro celý sešit, ale právě jen pro daná stanoviště (např. 4 C, kde „4“ je číslo úlohy a „C“ označení stanoviště). V sešitu je také použito několika značek pro snazší odlišení různých typů úkolů nebo obsahových prvků, takže žák již při letmém pohledu na stránku ví, co ho čeká: symbol šlapky znamená, že má přejít na další stanoviště, navštívit nebo prozkoumat určitý objekt, trojúhelník zase naznačuje uzavřenou otázku,¹⁵¹

---

¹⁵⁰ PREGET, Antonín: *Poznej život Velké Moravy. Pracovní sešit pro děti od 11 do 15 let*. Modrá 2013/2014, 13 s. (Pracovní sešit). Viz přílohu. K analýze pracovního sešitu srov. tamtéž; citace jsou dále uváděny pouze v případě, že text odkazuje na konkrétní stránku.

¹⁵¹ Pouze u otázky 1 D tento symbol, zřejmě nedopatřením, chybí. PREGET, A.: *Poznej život Velké Moravy*, s. 9.

šipka ukazuje na místo, kam má žák vepsat odpověď, a texty informativní povahy jsou vepsány do bublin. Sešit je zpracován pro děti atraktivně, množství textu a obrázků je zhruba stejné; ilustrace odpovídají zobrazované skutečnosti (předlohou autorovi byly evidentně archeologické nálezy), ovšem současně jsou nakresleny pro děti přístupnou formou.

Obsahem sešit tematicky navazuje na učivo dějepisu šestého, resp. sedmého ročníku základních škol (dějiny a kultura Velké Moravy),¹⁵² přičemž ho rozšiřuje a prohlubuje v oblasti každodenních dějin. Žáci procházejí skanzenem, plní úkoly z pracovního sešitu a tak poznávají, jak velkomoravští Slované žili – kde bydleli, jak si obstarávali potravu a vyráběli potřebné nástroje, jak se odívali a zdobili. Současně s tím díky rozdělení stanovišť zjišťují, jak vypadala jejich sociální struktura. Díky tomu si žáci mohou během práce se sešitem a prohlídky vytvořit poměrně konkrétní a plastický obrázek o životě obyvatel Velké Moravy. Informace, které sešit podává, odpovídají z velké části aktuálnímu stavu bádání, i když jsou zjednodušena tak, aby jim děti rozuměly (nutno podotknout, že některé simplifikace jsou zbytečné a zavádějící – např. tvrzení, že „*dřevěnou stavbu obýval arcibiskup*“)¹⁵³. V sešitu je používána celá řada pro děti nových slov a termínů, díky nimž si rozšiřují slovní zásobu; výrazy jsou zvýrazněny a vysvětleny vždy na konci příslušné stránky.

Publikace plní všechny nejdůležitější funkce doprovodných materiálů, jak je uvádí Lenka Mrázová.¹⁵⁴ Projděme si je nyní podrobněji. Všechny úlohy vedou žáky k pozornému a zevrubnému zkoumání staveb nebo předmětů, které se v nich

---

¹⁵² Srovnání s rámcovým vzdělávacím programem je v tomto případě irelevantní, protože je v této oblasti příliš obecný – srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. (verze platná od 1. 9. 2013) úplné znění upraveného RVP ZV*. Kolektiv autorů. Praha 2013, s. 46. In: <http://www.nuv.cz/file/433> [cit. 5. 12. 2014].

¹⁵³ PREGET, A.: *Poznej život Velké Moravy*, s. 6. Ve skutečnosti jde pouze o domněnku.

¹⁵⁴ MRÁZOVÁ, Lenka: *Doprovodné muzejnědidaktické materiály*. In: JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 249. Při rozboru jednotlivých funkcí, které plní tento pracovní sešit, se opírám o jejich popis uvedený tamtéž.

nacházejí; často je přitom upozorňují na details, jichž by si sami nemuseli všimnout nebo je považovat za důležité („Z čeho jsou postaveny stěny paláce?“¹⁵⁵, „Dokresli, jak vypadá vybavení obydlí č. 10.“¹⁵⁶, „Obejdi obydlí č. 11. Napiš, z čeho jsou stěny.“¹⁵⁷). Protože jsou jednotlivé úkoly rozděleny do skupin dle stanovišť, z nichž každé plnilo určitou funkci, napomáhá žákům osvojené vědomosti logicky utřídit (funkce poznávací a systematizační). Různé typy úloh, které jsou vhodně střídány, umožňují snazší zapamatovatelnost a dlouhodobější udržitelnost informací – v sešitu najdeme otázky otevřené a uzavřené, úkoly, v nichž mají žáci seřadit činnosti správně tak, aby z nich vznikl pracovní postup, příp. ho popsat na základě obrázků („Seřad' správně promíchané dny rybářova dne.“¹⁵⁸, „Rozhlédni se v pekárně a podle obrázků popiš postup výroby chleba.“)¹⁵⁹ kresebné „rekonstrukce“ podle toho, co děti vidí v reálu (viz výše), ale i hands-on aktivity, které, na rozdíl od řady programů rovněž pracujících s hands-on prvky analyzovaných výše, nejsou až tak samoúčelné: „Osahej si mohutnost opevnění. Myslíš, že se dalo prorazit?“¹⁶⁰ – žáci tu zapojují pro poznávání krom zraku také další smysl, pomocí něhož si nejen uvědomí „mohutnost“ hradby, ale také materiály, z nichž bylo vyrobeno, a jejich vlastnosti (tvrdost, pružnost, ale i riziko zapálení hradby). Dále si děti mají vlézt do zemnice a zjistit, jak hluboko vůči zemskému povrchu se nacházejí, což pěkně ilustruje slovní vysvětlení pojmů „zemnice“ a „polozemnice“. Samozřejmě je možné zde poukázat i na nedostatek v podobě dalších otázek, ozřejmujících proč Slované stavěli právě tyto typy obydlí (tepelná úspora), které by fakta vysvětlovala.¹⁶¹ Pomocí úkolu 4 C „Napiš

---

¹⁵⁵ PREGET, A.: *Poznej život Velké Moravy*, s. 9.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 4.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 5.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 2.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 5.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 2.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 3.

v *hlaholici své jméno*.¹⁶² se nejen prakticky seznámí s abecedou používanou za dob Konstantina a Metoděje, ale především se mohou lépe vžít do kůže žáků písařské školy (byť s rezervami: namísto rytím stily do voskových tabulek píše tužkou na papír). Tato škála různorodých druhů úkolů a jejich střídání jednak pomáhá k lepší fixaci poznatků, jak bylo napsáno výše, jednak udržuje pozornost dětí po celou dobu prohlídky a také umožňuje rozvíjet různé vědomosti a dovednosti (znalost výrobních postupů jako součást pracovní kompetence, schopnost využít pro poznávání různých smyslů (a uvědomění si této možnosti), vhodná formulace odpovědi – součást komunikační kompetence – apod.). To je obsahem funkce upevňovací a kontrolní; nutno poznamenat, že kontrole se pracovní sešit nijak zvlášť nevěnuje, pouze uvádí, že „*Své odpovědi si můžeš ověřit u svých učitelů*“.¹⁶³ Jelikož na omezené ploše pracovního sešitu se nelze věnovat všem aspektům života na Velké Moravě do hloubky, vybrali autoři pouze ty nejdůležitější a nejzajímavější informace tak, aby děti nejen poučili, ale také zaujali. K tomu jistě přispívá výraznou měrou také možnost poznat, jak Slované žili, přímo *in situ*, které je pro žáky atraktivní. Autoři navíc motivují děti k samostatnému zkoumání i přímo: „*Ještě se můžeš podívat do malé rotundy sloužící jako křtitelnice, [...]*“¹⁶⁴ „*Zbyl ti ještě čas a chceš se dozvědět víc o Archeoskanzenu v Modré...? Navštiv národní kulturní památku, kostel sv. Jana [...]*“¹⁶⁵ – které také plní funkci motivační a sebevzdělávací. S tou souvisí další funkce pracovního sešitu, a sice rozvíjející a výchovná. Ta je v našem případě naplňována již zmíněnou řadou aktivit a úkolů, které rozvíjejí schopnosti a potenciál žáků (k tomu viz výše), tím, že se žáci seznamují s kulturou (v širokém pojetí toho slova) svých vzdálených předků, je na ně působeno i výchovně –

---

¹⁶² PREGET, A.: *Poznej život Velké Moravy*, s. 8.

¹⁶³ Tamtéž, titulní strana sešitu.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 8.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 13.

mohou si např. uvědomovat pravidla, kterými se tehdejší společnost řídila, nebo jejich přínos pro dnešní svět. Aby však toto působení mělo větší efekt, nemělo by být víceméně latentní, jako je tomu u tohoto pracovního sešitu. Z výše napsaného také vyplývá, že publikace plní také funkci koordinační – tedy, že vychází z „výstavních“ objektů a vybízí „*k dalším možným logickým krokům při [jejich] sledování [...].*“¹⁶⁶ Funkce orientační byla již podrobně popsána při analýze vnější úpravy sešitu.

---

¹⁶⁶ MRÁZOVÁ, Lenka: *Doprovodné muzejnědidaktické materiály*. In: JAGOŠOVÁ, L. – JŮVA, V. – MRÁZOVÁ, L.: *Muzejní pedagogika*, s. 249.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala způsoby, jimiž je minulost zprostředkovávána v českých paměťových institucích. Ačkoli se na problematiku dětí a mládeže v muzeích zaměřuje více autorů, tento text se od většiny ostatních odlišuje svým širokým záběrem různých typů institucí – vedle nejčastěji zkoumaných muzeí (v užším významu) a galerií také (archo)skanzeny, hrady, zámky a památníky –, které tak mohou být vzájemně porovnány. Poměrně ojedinělý je také zvolený typ výzkumu, totiž kvalitativní analýza zázemí těchto institucí určeného specificky dětem a mládeži, edukačních programů a doprovodných muzejně-didaktických materiálů. Práce je tak pokusem ukázat, jak lze ke zkoumání způsobů prezentace minulosti dětem a školnímu publiku přistupovat.

Třebaže je velmi obtížné a riskantní dělat na základě několika málo příkladů zobecnující závěry, nezbyvá mi, než se o to alespoň pokusit s vědomím, že následující tvrzení zdaleka nemají obecnou hodnotu. Z provedeného rozboru vyplývá, že nejvíce se (logicky, vzhledem ke kapacitním, personálním a jiným možnostem) na děti a mládež jako specifickou skupinu návštěvníků zaměřují velká muzea a galerie zřizovaná většinou státem, v nichž lze nalézt také nejpropracovanější zázemí pro děti, včetně třeba přebalovacích pultů. Mezi vybavení určené dětem a mládeži, které poskytují i menší paměťové instituce (vč. hradů, zámků a památníků) patří dětské koutky, dílny, resp. multimediální „učebny“ s příslušným vybavením pro výtvarné aktivity, samostatnou badatelskou činnost dětí, případně relaxaci. Situace skanzenů je poněkud odlišná vzhledem k jejich povaze – nedisponují zvláštními prostory určenými dětem, ale orientují se zejm. na zajištění hands-on replik historických předmětů a materiálu pro aktivní práci dětského a školního publika.

Ačkoli se paměťové instituce snaží zaměřovat na všechny věkové skupiny dětí a mládeže, zejména u zázemí je patrné, že větší pozornost je věnována malým

dětem. To souvisí zřejmě s přesvědčením, že s tím, jak děti stárnou, jejich způsob percepce a učení se stále více přibližuje dospělým, tudíž už je není třeba tolik zohledňovat. Například programy určené specificky středoškolákům se vyskytují velice zřídka. Na druhou stranu je třeba uvést, že střední školy paměťové instituce navštěvují velmi zřídka, neboť je u nich značně obtížné uvolnit žáky a kantory na více než jednu vyučovací hodinu. Přípravovat speciální programy pro celé spektrum návštěvníků (od nejmenších dětí až po středoškolské žáky) je také pro pracovníky paměťových institucí – zvláště tam, kde lektor není pouze muzejním pedagogem, ale vykonává také kurátorskou či jinou činnost – časově nemožné.

Samotné prezentační programy se odehrávají nejčastěji přímo v expozicích a výstavách, což umožňuje užší kontakt dětí a žáků s exponáty, na nichž je postaven učební proces v paměťových institucích. Dětské dílny tak slouží především pro doplnění prohlídky konkrétní výstavy či památky (určitou výjimku tvoří dětské herny na hradě Špilberk, které jsou ovšem nebývale propracované). Tematicky se paměťové instituce snaží svými prezentačními a edukačními aktivitami pro děti a mládež navazovat na předmět formálně-vzdělávacího kurikula, prostřednictvím historických artefaktů a návštěvy objektů doložit teoretické školní učivo konkrétními příklady a zaměřovat se na oblasti (např. každodennost, osobní prožívání historických událostí jejich aktéry i „obyčejnými“ lidmi, konkrétní projevy kultury a jejich významy apod.) a souvislosti, které obvykle ve školní výuce ocitají na okraji zájmu. Co se týče konkrétních forem a metod, jež jsou k tomu používány, jak v případě muzeí, tak v případě hradů, zámků a památníků je nejobvyklejším postupem „klasická prohlídka“ doplněná o řadu aktivizačních prvků, jež mají stimulovat učení dětí a mládeže. Mezi ty patří především dotazy vedoucí k hlubšímu zamyšlení se nad danou problematikou, skupinová práce, studium a interpretace konkrétních exponátů a dobových dokumentů, skupinová práce, praktické a tvůrčí činnosti (zejména v případě archeoskanzenů a galerií, kde často hrají zásadní roli), a v poslední době stále

častější hands-on aktivity. Tyto aktivizační činnosti jsou většinou užívány efektivně, byť s jistými rezervami, které jsou nejmarkantnější zejména u hands-on prvků, které v celé řadě institucí slouží pouze pro zábavu a není s nimi dostatečně pracováno. Programy v největší míře rozšiřují znalosti dětí, ovšem díky jejich zmíněné aktivizaci se podílejí i na rozvoji řady kompetencí, resp. jejich součástí: především sociálních dovedností (spolupráce, respektování názorů ostatních, nalézání kompromisů atd.), komunikačních schopností (formulace a vyjádření myšlenky, porozumění textu, atp.), uvědomění si významu daných exponátů, událostí a jevů v širších souvislostech a na základě toho utváření postojů k nim, výběru a kritického zpracování relevantních informací, ale také řešení problémů a osvojení si pracovních postupů a návyků (zvláště v případě praktických činností). I když se v anotacích programů objevuje, že rozvíjejí určité *kompetence*, zpravidla se zaměřují pouze na vybrané dovednosti a postoje. Je ovšem třeba si uvědomit, že aktivita, která by rozvíjela několik kompetencí jako celek (tj. znalosti, dovednosti i postoje), by byla dosti dlouhá a na přípravu velmi obtížná.

Z doprovodných materiálů, jež instituce nabízejí dětem a mládeži, se nejčastěji vyskytují pracovní listy, v omezené míře také pracovní sešity, vystřihovánky, omalovánky a další. Celkově lze říci, že vhodným způsobem navazují na danou výstavu nebo program, vedou děti k pečlivé prohlídce a studiu exponátů a snaží se rozvíjet (s většími či menšími úspěchy) schopnosti dětí zhruba v intencích popsaných výše. Zpravidla kombinují funkci informační a aktivizační, aktivizují pomocí otevřených a uzavřených otázek nebo jiných úkolů. U mladších dětí je hlavní důraz kladen na osvojení si základních fakt, kdežto u těch starších se pozornost více obrací k uvědomění si souvislostí a významů. Graficky jsou pracovní listy a sešity zpracovány až na výjimky atraktivně a přehledně, snaží se děti a žáky ve výstavě nebo prohlídce orientovat.

Bylo již poznamenáno, že tato práce může být pouze jakousi průzkumnou sondou, jejíž význam spočívá především v nastínění možných přístupů ke

sledované problematice. Aby bylo možno učinit závěry podobné těm výše uvedeným, ovšem s obecnou platností, bylo by nutné provést výzkum v daleko rozsáhlejší měřítku. Jedním z dalších směrů bádání by mohla být např. kvalitativní analýza internetových stránek paměťových institucí jakožto významného komunikačního nástroje a zdroje informací o speciálním vybavení, programech a doprovodných materiálech určených dětem a mládeži a také prostředku prezentace (tzv. dětské weby). Podnětná by také byla komparace s obdobnými institucemi v zahraničí.

Resumé

In this dissertation I dealt with qualitative analysis of ways of history is presented to children and pupils in the memory institutions (not only museums, but also castles, chateaus, open-air museums and memorials) in the Czech Republic. Unlike in the most of other studies I used qualitative analysis as a research method; thus, main purpose of this paper is to show an inspirational approach to this issue.

The first, theoretical part sets the whole research into context of popularisation and museum education. In the second part I tried to examine some of museum-didactic and visitors aspects of presenting history to children and youth. The conclusion that I have come to in my dissertation was the following: The Czech memory institutions prepare special educational programmes for various age groups of children and youth but they focus mainly on small kids and primary schools pupils. Programmes follow the formal-education curricula and supplement them with topics that are often marginalised in school education, e.g. everydayness and art history. These programmes as well as printed museum-didactic materials develop primarily children's knowledge, but thanks to various activation components also other abilities (e.g. communicative, social, civic, critical thinking, etc.). Memory institutions also provide special facilities intended specifically for children such as playrooms, workrooms and children's places that are quite common and in some cases also special multimedia lecture rooms baby changing facilities.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Osobní návštěvy paměťových institucí a programů pro děti a mládež:

Osobní návštěva Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti dne 25. července 2014.

Osobní návštěva hradu a pevnosti Špilberk dne 14. listopadu 2014.

Osobní návštěva Moravského zemského muzea a programu k výstavě Domov za Velké války dne 14. listopadu 2014.

Osobní návštěva Vlastivědného muzea v Olomouci a programu k výstavě Tváře Velké války dne 5. listopadu 2014.

Osobní návštěvy muzea Městského muzea a galerie Břeclav.

Internetové stránky a publikace institucí:

BOII O. S.: *Historie jinak. Nabídka programů pro školy v roce 2014*. [2014], nestránkováno. In: http://www.boii.cz/editor/filestore/File/programy_pro_skoly.pdf [cit. 16. 11. 2014].

Domov za Velké války. Výukový interaktivní program k výstavě Domov za Velké války. Moravské zemské muzeum. In: <http://www.mzm.cz/dietrichsteinsky-palac-vystavy/vyukovy-program-pro-skoly-velka-valka/> [cit. 13. 11. 2014].

Hrad a zámek Bečov. První dětský web pro nejmenší návštěvníky památek. In: <http://prodeti.zamek-becov.cz/> [cit. 9. 11. 2014].

Husitské muzeum v Táboře – Blatské muzeum v Soběslavi a Veselí nad Lužnicí. In: <http://www.husitskemuzeum.cz/> [cit. 8. 11. 2014].

Ke stažení (odkaz Kramářská píseň pro děti (kratší verze). Relikviář sv. Maura). Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou. In: <http://www.zamek-becov.cz/ke-stazeni/> [cit. 19. 11. 2014].

KUDERA, Tomáš – CHALOUPEK, Jakub: *Příběh relikviáře*. Datum vzniku neuvedeno. In: http://www.zamek-becov.cz/e_download.php?file=data/editor/198cs_7.pdf&original=RSM+-+komiks+pribeh_relikviare.pdf [cit. 19. 11. 2014].

Myslíme na děti. Státní hrad a zámek Bečov nad Teplou. In: <http://www.zamek-becov.cz/informace-pro-navstevniky/myslme-na-deti/> [cit. 9. 11. 2014].

Národní galerie v Praze. In: <http://www.ngprague.cz/> [cit. 9. 11. 2014].

NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE: *Programy pro školy a zájmové skupiny ve stálých expozicích Národní galerie v Praze*. [Praha] rok vydání neuveden, nestránkováno. (Brožura). In: http://www.ngprague.cz/userfiles/files/brozura_programy-pro-skoly_ng_2014.pdf [cit. 25. 11. 2014].

Národní muzeum. In: <http://www.nm.cz/> [cit. 8. 11. 2014].

Památník Mohyla míru. In: <http://mohylamiru.muzeumbrnenska.cz/> [cit. 8. 11. 2014].

Památník Tereziín. In: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik/> [cit. 8. 11. 2014].

Pro školy. Archeoskanzen Modrá. In: http://www.archeoskanzen.cz/pro_skoly.html [cit. 11. 11. 2014].

Pro školy. Boii o.s. In: <http://www.boii.cz/pro-skoly> [cit. 11. 11. 2014].

SADÍLKOVÁ, Eva: *Archeologická čtyřka aneb Edukační programy v zámečku Pohansko, objektu Městského muzea a galerie Břeclav*. Brno 2014, 35 s. (nepublikovaná závěrečná práce kurzu Základy muzejní pedagogiky).

Vlastivědné muzeum v Olomouci. In: <http://www.vmo.cz/> [cit. 8. 11. 2014].

Zámek dětem. Státní zámek Mníšek. In: <http://www.zamek-mnisek.cz/zamek-detem/> [cit. 9. 11. 2014].

Zámek Dětenice. In: <http://www.zamekdetenice.cz/uvod>. [cit. 9. 11. 2014].

Doprovodné muzejně-didaktické materiály:

Africký deníček. Zapisujte, kreslete, doplňujte, bavte se. Kolektiv autorů. Brno 2013, nestránkováno. (Pracovní sešit).

Badatelský list k výstavě Tváře Velké války. Nevydáno, nestránkováno. (Pracovní list).

NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Před návštěvou expozice.* In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_pred_navstevou_muzea.pdf [cit. 1. 12. 2014].

NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Expozice.* In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_krizovatky_expozice.pdf [cit. 1. 12. 2014].

NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Po návštěvě expozice.* In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_po_navsteve_muzea.pdf [cit. 1. 12. 2014].

Obrazy krásy a spásy aneb „U mistra řezbáře“. In: http://www.ngprague.cz/userfiles/filemanager/files/pracovn%C3%AD_list_k_v%C3%BDstav%C4%9B_gotika_v_jihoz%C3%A1padn%C3%ADch_%C4%8Cech%C3%A1ch_obrazy_kr%C3%A1sy_a_sp%C3%A1sy.pdf [cit. 2. 12. 2014].

PREGET, Antonín: *Poznej život Velké Moravy. Pracovní sešit pro děti od 11 do 15 let.* Modrá 2013/2014, 13 s. (Pracovní sešit).

Procházka minulostí pro malé i velké. In: http://prodeti.zamek-becov.cz/e_download.php?file=data/editor/3cs_1.pdf&original=1785-Pracovn%C3%AD+list+Be%C4%8Dov_screen.pdf [cit. 18. 11. 2014].

ROŽMBERK - Hrad pětileté růže. Příloha k dětské prohlídce hradu. In:
http://www.npu-cb.eu/e_download.php?file=data/editor/247cs_11.pdf&original=Ro%C5%BEmberk+-+pracovn%C3%AD+list+kopie.pdf [cit. 3. 12. 2014].

SMOLÍKOVÁ, Klára – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro malé chytrolíny*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_mladi_final.pdf [cit. 30. 11. 2014].

SMOLÍKOVÁ, Klára – VALOVÁ, Aneta – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro chytré hlavy*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_starsi_final.pdf [cit. 30. 11. 2014].

Literatura:

ARIES, Philippe: *Centuries of Childhood*. New York 1962, 448 p.

ARIES, Philippe: *Geschichte der Kindheit*. München 1975, 592 S.

ARIÈS, Philippe: *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris 1960, 503 p.

BRABCOVÁ, Alexandra: *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod – Praha 2003, 583 s.

DE GROOT, Jerome: *Consuming History. Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*. London 2009, 292 p.

Dějepis pro gymnázia a střední školy 1-4. Autor koncepce dějepisných učebnic Petr Čornej. Praha 2001-2005.

JAGOŠOVÁ, Lucie – JŮVA, Vladimír – MRÁZOVÁ, Lenka: *Muzejní pedagogika. Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno 2010, 298 s.

JONES, Terry – EREIRA, Alan: *Barbaři*. Praha 2008, 299 s.

JŮVA, Vladimír: *Dětské muzeum. Edukační fenomén pro 21. století*. Brno 2004, 264 s.

Klíčové kompetence v základním vzdělávání. Kolektiv autorů, Praha 2007, 75 s.

MUZEUM MĚSTA BRNA: *Hrad Špilberk*. [Brno] rok vydání neuveden. (Propagační leták).

PECHOVÁ, Zuzana: *Metody animace kulturně-historického dědictví*. Brno 2011, 200 s. (Nepublikovaná disertační práce).

PETIŠKA, Eduard: *Čtení o hradech, zámcích a městech*. Praha 1989, 279 s.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Edukační potenciál muzea*. Olomouc 2012, 396 s.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra: *Muzejní edukace*. Olomouc 2012, 140 s.

TALBOYS, Graeme, K.: *Museum Educator's Handbook*. 2nd ed. Aldershot – Burlington 2005, 184 p.

Elektronické zdroje:

AJG Hluboká nad Vltavou – doprovodné programy k výstavám. Alšova jihočeská galerie. In: <http://www.ajg.cz/pro-skoly/stredni-skoly/ajg-hluboka-nad-vltavou-doprovodne-programy-k-vystavam/> [cit. 25. 11. 2014].

Archeoskanzeny. Archeologie na dosah. In:

<http://www.archeologienadosah.cz/odkazy/archeoskanzeny> [cit. 15. 11. 2014].

CORNELIS, Gustaaf C.: *Is Popularization of Science Possible?* In: 20th WCP. 1998.

In: <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Scie/ScieCorn.htm> [cit. 4. 11. 2013].

[ČLOVĚK V TÍSNI, O.P.S.]: *Interaktivní metody výuky*. Nevydáno. In:

http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_36.pdf [cit. 2. 12. 2014].

Dobrodružná Afrika očima cestovatelů. Moravské zemské muzeum. In:

<http://www.mzm.cz/dobrodruzna-afrika-ocima-cestovatelu/> [cit. 4. 12. 2014].

Galerie dětem. Slovácké muzeum. In: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/57/> [cit. 25. 11. 2014].

HAJNÁ, Milena: *Pověsti o bílé paní*. Státní hrad a zámek Český Krumlov. In: http://www.castle.ckrumlov.cz/docs/cz/zamek_oinf_bilpan.xml [cit. 4. 12. 2014].

HENDRICK, Harry: *Children and Childhood*. In: Journal of the Economic History Society. Autumn, 1992, issue 15, pp. – (nestránkováno). In: <http://www.ehs.org.uk/dotAsset/fc705ebe-8ed6-412a-8189-404a8c3759c9.pdf> [cit. 17. 7. 2014].

KÁNINSKÁ, Jana: *Ve Vinařicích u Kladna vzniklo industriální hřiště pro děti*. In: Český rozhlas. Region Střední Čechy, 25. listopadu 2010. In: http://www.rozhlas.cz/strednicechy/aktualne/_zprava/815384 [cit. 11. 11. 2014].

LEÓN, Bienvenido: *Science Popularisation through Television Documentary. A Study of the Work of British Wildlife Filmmaker David Attenborough*. In: <http://www.pantaneto.co.uk/issue15/leon.htm> [cit. 4. 11. 2013].

MARVANOVÁ, Eva: *Heslo Paměťová instituce*. In: KTD – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV). In: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003482&local_base=KTD [cit. 29. 6. 2014].

Museum definition. ICOM. In: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition> [cit. 9. 1. 2014].

Naše poslání. Metodické centrum muzejní pedagogiky. In: <http://mcmp.cz/cz/cz-o-nas/cz-nase-poslani/> [cit. 3. 11. 2014].

Neformální vzdělávání. Kolektiv autorů. In: <http://www.neformalnivzdelavani.cz> [cit. 25. 8. 2014].

NEUMEISTER, Pavel: *Dětství jako významný problém dějin pedagogiky – nové perspektivy pohledu*. In: E-Pedagogium. 2005, č. 4, s. 39-46. In: http://oldwww.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/e-ped_4-2005.pdf [cit. 17. 7. 2014].

O projektu. Památky nás baví. In: <http://www.pamatkynasbavi.cz/o-projektu> [cit. 18. 11. 2014].

PECINA, Pavel: *Jak psát vědecké články* [prezentace PowerPoint]. Horní Míšečky 2009. In: https://cw.felk.cvut.cz/wiki/_media/courses/a6m33ozl/jak_psat_clanek.pdf [cit. 2. 3. 2014].

POPOVÁ, Ivana (dle přednášky dr. Zapletalové): *Strategie učení.* [prezentace PowerPoint]. Místo a rok vydání neuvedeno. In: www.zsbrez.pb.cz/strategie.ppt [cit. 19. 11. 2014].

Programy – Školy. Galerie výtvarného umění v Ostravě. In: http://www.gvuo.cz/programy_skoly.html [cit. 25. 11. 2014].

Programy ke stálým sbírkám. Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích. In: http://www.galerie-ltm.cz/clanek.php?cat=vzdelavaci_stale [cit. 25. 11. 2014].

Programy pro školy – Uskutečněné. Galerie výtvarného umění v Náchodě. In: <http://gvun.cz/programy.php?zobrazit=archiv> [cit. 25. 11. 2014].

Programy pro školy. VCG – Východočeská galerie v Pardubicích. In: <http://pater.cz/vcg/programy/programy-pro-skoly/> [cit. 25. 11. 2014].

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. (verze platná od 1. 9. 2013) úplné znění upraveného RVP ZV. Kolektiv autorů. Praha 2013, s. 46. In: <http://www.nuv.cz/file/433> [cit. 5. 12. 2014].

SACHERS, Jan H.: *Moderne Ansätze zur lebendigen Vermittlung von Geschichte – Ein kurzer Überblick über Konzepte und Begriffe.* In: [blog.HistoFakt.de](http://blog.histofakt.de). Posted on 25. 7. 2012. [online blog]. In: <http://blog.histofakt.de/?p=96> [cit. 13. 7. 2014].

SAVELIEVA, Irina: *Public History' as a Vocation.* In: Basic Research Program. Working Papers. Series: Humanities, WP BRP 34/HUM/2013, 29 p. In: <http://www.hse.ru/data/2013/06/14/1284226258/34HUM2013.pdf> [cit. 20. 1. 2014].

SCHUGURENSKY, Daniel: *The Forms of Informal Learning. Towards a Conceptualization of the Field*. In: NALL Working Papers, 2000, No. 19, pp. 1-8. In: <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/2733/2/19formsofinformal.pdf> [cit. 26. 8. 2014].

Úmluva o právech dítěte. New York 1989. In: http://www.unicef.cz/odkazove_zdroje_textove_materialy/prava_deti/umluva_o_pravech_ditete-plne_zneni.pdf [cit. 20. 7. 2014].

Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči (20/1987 Sb.). Zákony pro lidi. In: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20> [cit. 9. 11. 2014].

ZORMANOVÁ, Lucie: *Výukové metody v pedagogice: Třífázový model učení*. Metodický portál RVP. Inspirace a zkušenosti učitelů. In: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/16247/VYUKOVE-METODY-V-PEDAGOGICE-TRIFAZOVY-MODEL-UCENI.html/> [cit. 17. 11. 2014].

Seznam příloh

Příloha 1: *Badatelský list k výstavě Tváře Velké války*. Nevydáno, nestránkováno. (Pracovní list).

Příloha 2: *Procházka minulostí pro malé i velké*. In: http://prodeti.zamek-becov.cz/e_download.php?file=data/editor/3cs_1.pdf&original=1785-Pracovn%C3%AD+list+Be%C4%8Dov_screen.pdf [cit. 18. 11. 2014].

Příloha 3: SMOLÍKOVÁ, Klára – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro malé chytrolíny*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_mladi_final.pdf [cit. 30. 11. 2014].

Příloha 4: SMOLÍKOVÁ, Klára – VALOVÁ, Aneta – SMOLÍK, Honza – BABOUČKOVÁ, Dita: *Husité. List pro chytré hlavy*. In: http://husitskemuzeum.cz/storage/file/PL_Husite_starsi_final.pdf [cit. 30. 11. 2014].

Příloha 5: NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Před návštěvou expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_pred_navstevou_muzea.pdf [cit. 1. 12. 2014].

Příloha 6: NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_krizovatky_expozice.pdf [cit. 1. 12. 2014].

Příloha 7: NÁRODNÍ MUZEUM – NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ: *Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Po návštěvě expozice*. In: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/skoly/PL_po_navsteve_muzea.pdf [cit. 1. 12. 2014].

Příloha 8: ROŽMBERK - Hrad pětিলisté růže. Příloha k dětské prohlídce hradu.

In: <http://www.npu->

[cb.eu/e_download.php?file=data/editor/247cs_11.pdf&original=Ro%C5%BEmberk+-+pracovn%C3%AD+list+kopie.pdf](http://www.npu-cb.eu/e_download.php?file=data/editor/247cs_11.pdf&original=Ro%C5%BEmberk+-+pracovn%C3%AD+list+kopie.pdf) [cit. 3. 12. 2014].

Příloha 9: *Obrazy krásy a spásy aneb „U mistra řezbáře“*. In:

http://www.ngprague.cz/userfiles/filemanager/files/pracovn%C3%AD_list_k_v%C3%BDstav%C4%9B_gotika_v_jihoz%C3%A1padn%C3%ADch_%C4%8Cech%C3%A1ch_obrazy_kr%C3%A1sy_a_sp%C3%A1sy.pdf [cit. 2. 12. 2014].

Příloha 10: *Africký deníček. Zapisujte, kreslete, doplňujte, bavte se*. Kolektiv autorů. Brno 2013, nestránkováno. (Pracovní sešit).

Příloha 11: PREGET, Antonín: *Poznej život Velké Moravy. Pracovní sešit pro děti od 11 do 15 let*. Modrá 2013/2014, 13 s. (Pracovní sešit).

Přílohy:

Příloha 1: Badatelský list k výstavě Tváře Velké války

Badatelský list k výstavě Tváře Velké války

Jméno a příjmení: .....

Datum: .....

Škola: .....

1. Úkol skupina 1:

- Najděte uvedený text v expozici.

2. Úkol skupina 1:

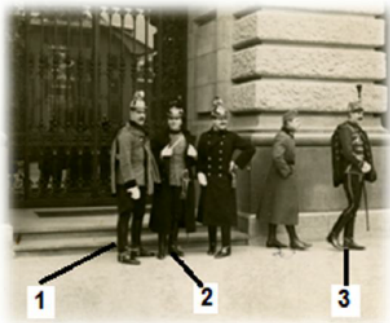
- Přečtěte daný text, pokuste se mu porozumět a zjistěte, o čem pojednává. Stručný obsah textu запиšte zde:

- Zjistěte, kdo a komu dokument zaslal? .....

- V kterých letech probíhala první světová válka?

A) 1912-1918
C) 1939-1945

B) 1854-1858
D) 1914-1918

3. Úkol skupina 1:

- Najděte tuto fotografii z předválečné doby v expozici a popište, co na ní vidíte.

- Přiřaďte označené důstojníky na obrázku k jednotlivým druhům jezdeckva rakousko-uherské armády (viz: vystavené helmy).

1	hulán
2	husar
3	dragoun

- Změny na poválečné mapě Evropy.
  - Které evropské mocnosti v důsledku války zanikly nebo se přeměnily?
  - Které státy nově vznikly?
Rakousko-Uhersko, Cisařské Německo, Československo, Belgie, Osmanská říše, Výmarská republika

Zaniklé/ přeměněné státy Evropy: .....

Nově vzniklé státy Evropy: .....

4. Společný úkol:

Prostudujte dobové fotografie Olomouce, nalezněte je a odpovězte na otázky, které se k nim vztahují:

*Koho představuje socha před vchodem do olomoucké radnice?

.....

*Jakých dopravních prostředků mohli využít obyvatelé Olomouce v předválečné době?

.....

- Československé legie.
Kde vznikly v době 1. světové války čs. legie?
Z jakých důvodů do nich Češi a Slováci vstupovali?

.....

Poznáte uniformy čs. legií v Rusku, Francii a Itálii?
Čím jsou jednotlivé uniformy charakteristické?

.....

5. **Úkol skupina 1, 4:**

- František Josef I. byl jedním z nejdéle vládnoucích panovníků v dějinách. Kolik let vládl rakousko-uherské monarchii?
A) 48   B) 58   C) 68
- Jaký byl příbuzenský vztah mezi císařem Františkem Josefem I. a následníkem trůnu Františkem Ferdinandem d'Este?
A) Otec - syn   B) Strýc - synovec   C) Švagři

6. **Úkol skupina 1, 4: Jak prožívali rodinní příslušníci a civilní obyvatelstvo válku?**

- Jak se válka odrazila ve stravování obyvatelstva?
Jaký dopad měla válka na „obyčejný“ životě civilního obyvatelstva?

.....

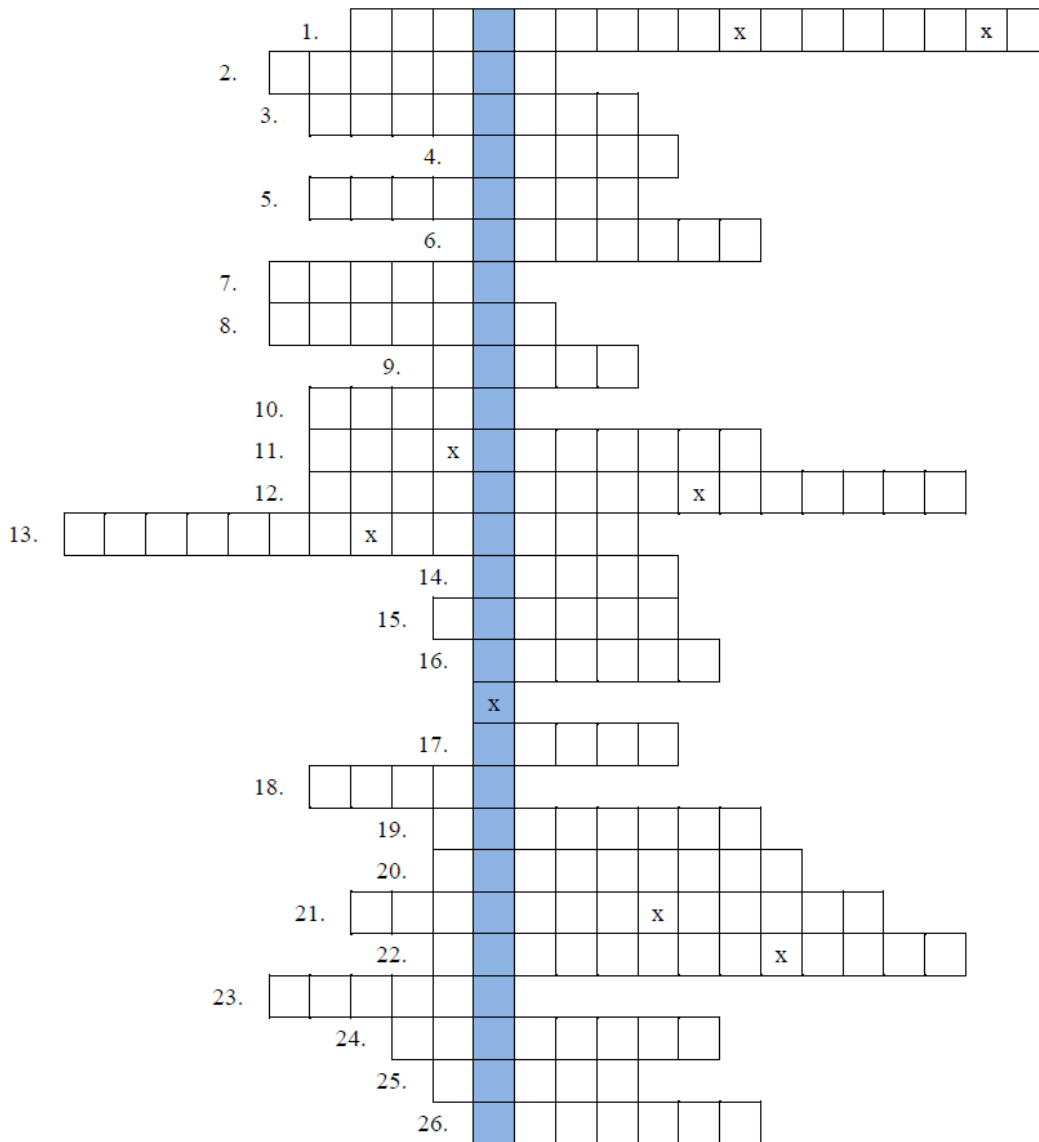
.....

7. Válečná tajenka:

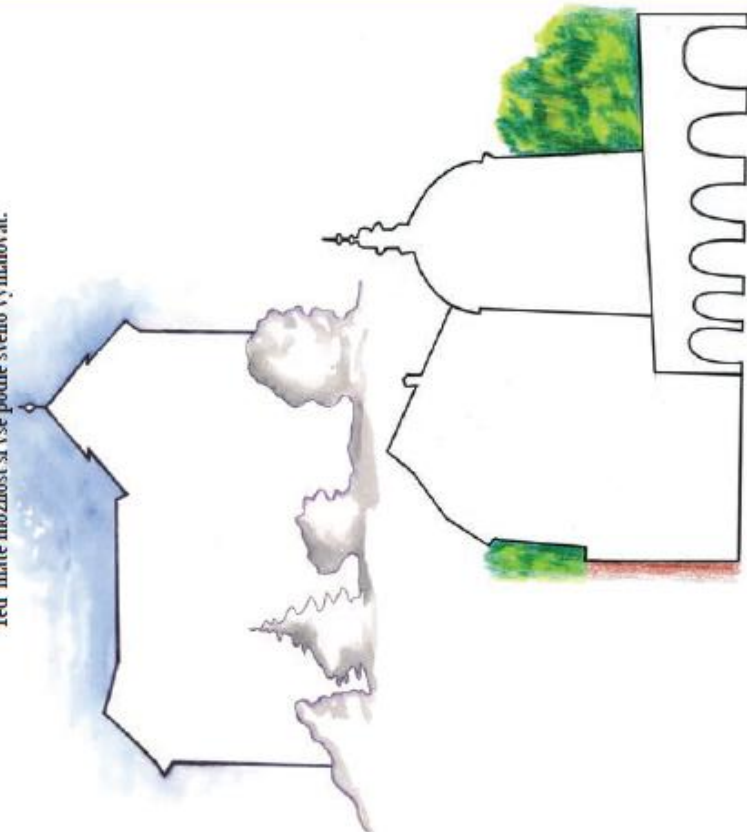
- Vyluštěte tajenku a doplňte citát Leonarda da Vinciho:

„*VÁLKA JE* .....“

1. Který panovník je vyobrazen na portrétu v expozici
2. Polní nemocnice
3. Město, kde byl spáchán atentát na Františka Ferdinanda d'Este
4. Bajonet
5. Epidemie velkého rozsahu, zasahující více kontinentů
6. Předseda rakouské vlády v prvních letech války
7. Zbraň naplněná trhavinou
8. Území na jiných kontinentech, o která soupeřily evropské mocnosti
9. Vojenský úkryt vyhloubený v zemi
10. Jméno posledního panovníka rakousko-uherské monarchie
11. Manifest, kterým František Josef I. vyhlásil válku Srbsku
12. Nemoc, která měla na svědomí více životů než boje na frontách I. světové války
13. Vyhláška vyzývající lid k zapůjčení peněz státu
14. Sečná zbraň
15. Válečné poukázky na potraviny (Přídělové .....)
16. Obrovské dělo (model i fotografie v expozici)
17. Nejznámější český literární hrdina I. světové války (z knihy Jaroslava Haška)
18. Náhražka čaje (ostružiníkové a jahodníkové .....)
19. Hudební nástroj poháněný klikou, na který často hrávali vojenští vysloužilci
20. Českoslovenští vojáci bojující v zahraničních armádách
21. Ochranný prostředek proti chemickým zbraním
22. Starší název Turecka, válečného spojence Rakousko-Uherska
23. Bojový plyn použitý Němci v průběhu války
24. Voják s trvalými zdravotními následky po těžkém zranění
25. Dragouni, husaři, huláni (jedním výrazem)
26. Jméno krejčího, popraveného za protiválečné řeči a neúctu k císařskému majestátu v přerovském hostinci?

Už jste poznali, jak hrad a zámek vypadají a kdo v nich bydlel. Teď máte možnost si vše podle svého vymalovat.

Kontakty: Národní kulturní památka, Státní hrad a zámek Bečov, 364 64 Bečov nad Tápou, tel/fax: 23 999 394, gsm: 606 639 637 e-mail: info@stahk-bečov.cz, www.stahk-bečov.cz, www.obecbečov.cz, GPS: 20°7'6.636"N, 12°50'21.679"E

Místní je výjimečný projekt „Vzdělávací národního památkového ústavu: Edukační jízda k dědictví jako kulturní dědictví České republiky“ který je financován z programu aplikovaného výzkumu a vývoje ústřední kulturní dědictví (NÁKED), Námet - 581Z Bečov, ilustrace Dagmar Švobodová

Procházka minulostí
pro malé i velké

Otevřete dveře do dávných časů!

Už jste viděli? Dvě z nich, kolik z nich? Procházka minulostí pro malé i velké. Vše podle svého vymalovat. www.stahk-bečov.cz, www.obecbečov.cz, GPS: 20°7'6.636"N, 12°50'21.679"E

Navštivte nás pravidelně po dobu "Příběhů z historie" a můžete získat speciální soubor. Zjistíte, jak to bylo v minulosti!

PAMÁTKY
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA
STÁTNÍ HRAD A ZÁMEK BEČOV

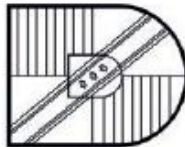

Jaké další budovy musely být okolo hradu?
Na koho a na co se ještě muselo myslet?

Najdete na zámku podobného lva?

Zámky jsou zpravidla zdobnější než hrady.
A taky barevnější!
Najdete v zámku nápady, jak vybarvit erby panů z Questenberka a Beaufort-Spontinů?

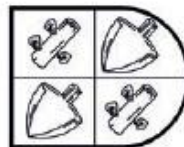
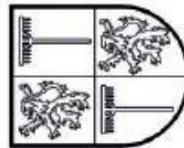
Hrady jsou většinou vysoké, rozlehlé a hranaté. Sloužily jako sídlo hradiho pana.

Hrad poznáte podle toho, že...

Na bečovském hradě žili panové z Ryzmurka, nebojí Hrabšiči a Puhové z Rabštejna.

Poznáte, který znak patří kterému rodu?

BAROKO JE KULATÉ A ZAOLENÉ!

GOTIKA JE VYSOKÁ A ŠTIHLÁ

START

Bergfrit je kulatá věž, anebo hešlo ke vstupu do dávných dob.

Už jste poznali všechno zvenku i zevnitř? Tak pojďte za námi!

Na zámku je knihovna, kaple a taky...

Z čeho asi zamecký pan pít?

Jak vypadalo jeho nádobí?

Příloha 3: Husité. List pro malé chytrolíny

Zaškrtněj písmena u správných odpovědí a vyplňuj je do políček tajenky.
Vyjde ti dokončení věty:

**TEN, KDO CHCE NEJSTARŠÍ VYOBRAZENÍ MĚSTA
SI PROHLÉDNOUT, MUSÍ V MÍSTNOSTI MĚSTO:**

Tajenka: ○ ○ ○ ○ ○
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

VSTUPNÍ HALA

1 Zastav se u kádí pod obrazem nazvaným Majetek na hoře Tábor, který namalovali Theodor Pchálek a Karel Štech. Co husité po příchodu na horu Tábor do kádí odkládali?

- a) staré šatstvo
- b) peníze a cennosti
- c) zlobivé děti

**K
N
A**

2 Prohlédni si obrázek na panelu vedle vozu. Bojovali v husitském vojsku jen muži?

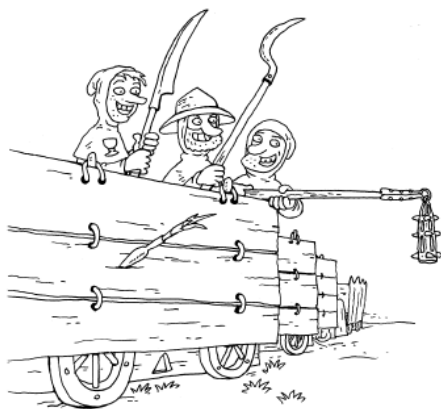
- a) jen muži
- b) muži a ženy
- c) muži, ženy i děti

**O
K
A**

3 Típní si, k čemu neobvyklému husité vůz používali.

- a) Pořádali v něm hostiny a žranice.
- b) Převáželi v něm brambory pro vojsko.
- c) Sestavili před bitvou z vozů hradbu.

**L
S
J**

4 Najdi budovu, ve které kázal Jan Hus. Jak se jmenuje?

- a) Univerzita Karlova
- b) Kostnická radnice
- c) Betlémská kaple

**I
U
Í**

5 Nakresli Husův hrneček nalezený v Ústí.

6 Najdi na stěně s vyobrazením Kostnice, co řekl Jan Hus po příjezdu do toho města?

- a) „Toho bohdá nebude, aby český kněz z boje utíkal“
- b) „do roka a do dne zvu tě Zikmunde na Boží súd“
- c) „ale ničeho se nebojím... husa ještě není upečena“

**S
D
T**

Místnost 2 VÁLKY V DOBĚ HUSITŮ

7 Vyzkoušej si drátěnou košili!

8 Najdi píšťalu. Co to je?

- a) hudební nástroj
- b) střelná zbraň
- c) ozdobné žezlo

**A
O
E**

Místnost 3 NA BITEVNÍCH POLÍCH

9 Prohlédni si model bitvy u Sudoměře. Kde měli husité koně?

- a) v první linii
- b) v bezpečí za vozovou hradbou
- c) žádné koně neměli

**K
P
S**

Místnost 4 TAJEMSTVÍ VOJEVŮDCE

10 Kdo je autorem sochy Jana Žižky, která původně stála na tábořském náměstí?

- a) Josef Václav Myslbek
- b) František Bílek
- c) Rumcajs s Cipískem

**L
M
A**

11 Na kterém obraze je Žižka nejškaredější? Nakresli si vlastního Žižku!

Místnost 5 HLEDÁNÍ KRÁLE

12 Vyzkoušej si, jak se sedí na královském trůně!

13 Jak se jmenoval šašek Jiřího z Poděbrad?

- a) Žito
- b) Jan Paleček
- c) Bora

**E
A
R**

Místnost 6 VLASTNÍ CESTOU

14 Kdo je na obraze Rembranta van Rijn z roku 1660?

- a) Jana Hus
- b) Jan Amos Komenský
- c) Jan Blahoslav

**N
T
U**

15 Pod velkou mapou světa zjisti, kde šířili víru moravští bratři, následovníci jednoty bratrské.

- a) v Grónsku
- b) na Antarktidě
- c) v Japonsku

**N
R
K**

16 Místnost 7 PAMĚŤ

Prohlédni si vycházkové hole a dýmky ve vitrině. Čím byly zvláštní?

- a) Dlouho vydržely.
- b) Nebyly ze dřeva.
- c) Zobrazovaly Žižku.

**O
E
I**

Místnost KAPLE

17 Prohlédni si vystavený oltář a najdi Jana Husa. Jak je zachycen?

- a) při kázání
- b) na hranici
- c) ve spánku

**A
C
B**

Místnost 8 MĚSTO

18 Ze kterého města pocházejí vykopávky nazvané husitské Pompeje?

- a) ze Sezimova Ústí
- b) z Domažlic
- c) z Prahy

**I
A
E**

19 Prohlédni si vystavené kachle a navrhni vlastní!

Husité

LIST PRO CHYTRÉ HLAVY

Expozice ve staré tábořské radnici,
Žižkovo náměstí 1
Užijte si prohlídku!

Zaškrtněte písmena u správných odpovědí a vyplňuj je do políček tajenky.
Vyjde ti dokončení věty K. H. Borovského z roku 1848:

NÁRODE, ODLOŽ ZE SEBE PŘÍLIŠNOU SKROMNOST, ...

VSTUPNÍ HALA

1 Z jakého materiálu je volná kopie Žižkovy sochy vytvořená sochařem Myslbekem roku 1880 pro město Čáslav?

- a) patinovaná sádra
- b) cínový bronz
- c) ebenové dřevo

K
S
R

2 Naproti Žižkovi je vchod do tábořského podzemí. Jaké délky by dosáhly chodby, kdyby byly všechny sklepy pod starým městem byly propojené?

- a) 2 500 m
- b) 13 000 m
- c) 900 m

A
T
U

VIDEO

3 Ve středověku kvůli špatné hygieně často propukaly epidemie. V čem lidé nacházeli útěchu?

- a) ve válce
- b) v tanci
- c) ve víře

S
D
E

4 Co znamená slovo schizma?

- a) rozdělení nebo rozštěpení
- b) duševní onemocnění
- c) prostředek proti morové nákaze

R
Y
J

5 Co ve filmu zastupuje obrat „Jakoby na obloze vyšla tři slunce“?

- a) trojedinost boha
- b) vládu tří papežů
- c) silnou trojku Karel IV., Václav IV. a Zikmund

E
Ā
N

Místnost 1 HLEDÁNÍ SPRÁVNÉ CESTY

6 Z mapy vyčti, kterými městy projel Jan Hus na cestě do Kostnice:

- a) Krakovec, Tachov, Oberviechtach, Sulcbach, Norimberk, Ulm, Ravensburg, Kostnice
- b) Krakovec, Tachov, Weiden, Sulcbach, Norimberk, Ulm, Curych, Kostnice
- c) Krakovec, Tachov, Weiden, Sulcbach, Norimberk, Ulm, Ravensburg, Kostnice

O
K
S

7 Kde leží Husinec?

- a) blízko Prahy
- b) blízko Klatov
- c) blízko Prachatic

I
D
E

8 Spoj roky se správnými událostmi a v pořadí roků zapiš písmena do tajenky.

- 1401 Jan Hus se stal kazatelem v Betlémské kapli.
- 1402 Jan Hus byl jmenován rektorem pražské univerzity.
- 1409 Jan Hus napadl prodej odpustků a ztratil podporu krále Václava IV.
- 1412 Jan Hus byl vysvěcen na kněze.

E
S
L
N

Místnost 2 VÁLKY V DOBĚ HUSITŮ

9 Najdi správný šuplík a zjisti složení černého střelného prachu.

- a) směs ledku, dřevěného uhlí a modré skalice
- b) směs ledku, dřevěného uhlí a síry
- c) směs dřevěného uhlí, železných pilin a síry

R
U
Z

10 Proč byly dřevěné dobývací stroje kryty syrovými kůžemi?

- a) Aby za deště nenavlhly.
- b) Aby vypadaly děšivě.
- c) Aby se nedaly zapálit.

C
M
Š

- 11** Někde v místnosti si můžeš všimnout husity používajícího želízko. K čemu sloužilo?

- a) jako těžítka na zatěžování map **L**
 b) na zapálení střelného prachu **I**
 c) k vypalování cejchů **U**

Místnost 3 NA BITEVNÍCH POLÍCH

- 12** Z čeho byly financovány války s husity?

- a) V Římské říši byla zavedena zvláštní daň. **P**
 b) Jednalo se o záležitost cti, a tak všichni bojovali dobrovolně. **N**
 c) Z příjmů ze zámořských kolonií v Indii a Africe. **S**

Místnost 4 TAJEMSTVÍ VOJEVŮDCE

- 13** Všimni si pavězy vyobrazující Davida a Goliáše. Proč byl tento námět u husitů oblíbený?

- a) Protože i malý národ dokáže díky Boží přízni porážet silné nepřátele. **O**
 b) Protože se husité cítili silní a odhodlaní jako obr Goliáš. **K**
 c) Protože husité považovali bitvu za předem prohranou. **M**

- 14** Najdi Žižku na vyobrazení bitvy u Grunwaldu od malíře Jana Matejky a zjisti, které oko má zakryté.

- a) levé **Y**
 b) pravé **A**
 c) žádné **T**

Místnost 5 HLEDÁNÍ KRÁLE

- 15** Proč je na mapě Českého království z roku 1518 nakreslen vůz s opačnými zářezami?

- a) Představuje spojení síly lidí různých vyznání. **E**
 b) Předkládá, jak jsou Češi zmatení, že ani zapřáhnout neumí. **D**
 c) Představuje rozdílné zájmy katolíků a kališníků. **O**

- 16** Jak zahynul král Ludvík Jagellonský, který byl korunován jako tříleté batole?

- a) Jako mladík v boji s Turky. **M**
 b) Jako zralý muž na mrtvici. **O**
 c) Jako úctyhodný kmet stáří. **S**

Místnost 6 VLASTNÍ CESTOU

- 17** Martin Luther se považoval za...?

- a) Husova nástupce **K**
 b) Husova odpůrce **T**
 c) neznalého Husových myšlenek **V**

- 18** Obnovené zřízení zemské, vydané roku 1627 pro České Království a roku 1628 pro Moravu, vyhlásilo...

- a) úplnou náboženskou svobodu **C**
 b) katolictví za jedinou povolenou víru **Ů**
 c) toleranci k reformačním církvím **L**

Místnost 7 PAMĚŤ

- 19** Nakresli, co je na vlajce s heslem „Tábor je náš program.“

- 20** Proč prezident Masaryk při oficiální návštěvě Tábora v roce 1919 prohlásil „Tábor je náš program“?

- a) Protože sem rád jezdil s rodinou na výlety. **R**
 b) Protože byl stoupencem komunistické ideologie a chtěl, aby bylo všechno všech. **E**
 c) Protože si zde lidé nezávisle na moci panovníka vytvořili demokratické zřízení. **M**

- 21** Čím byl zvláštní nový státní znak z roku 1960?

- a) Obsahoval místo pěticípé hvězdy kalich. **M**
 b) Je na něm vyobrazen Jan Žižka. **S**
 c) Používá tvar pavězy. **T**

Místnost KAPLE

- 22** Co je namalováno na střední desce oltáře?

- a) Mistr Jan Hus **U**
 b) Anděl a kalich **Ā**
 c) Ježíš Kristus **K**

- 23** Co obsahuje kniha liturgických písní z Litoměřic?

- a) mešní zpěvy **B**
 b) lidové písně a písně k tanci **S**
 c) husitský chorál **A**

Místnost 8 MĚSTO

- 24** Co řekl roku 1452 legát římského krále Piccolomini?

- a) „Kdyby hlupáků nebylo, kde by se brala moudrost?“ **K**
 b) „Hle přátelé, kterak ženy táborské znají písmo svatě lépe, než kdejaký kněz z mé vlasti.“ **O**
 c) „Ať všechny Čechy vezme das, tak nyní buď i v příští časty chlapy kmene selského...“ **I**

- 25** Proč na kašně na náměstí stojí socha rytíře Rolanda?

- a) Byl to druhý táborský hejtman. **TY**
 b) Představuje znak křesťanské tradice. **TŮ**
 c) Zosobňoval právo města konat trhy. **RŮ**

Příloha 5: Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti. Před návštěvou expozice.

SYMBOLY, ROKY A DOBA...

K rokům přiřaďte symboly tak, aby společně vystihovaly danou dobu. Napište nejméně tři významné události, které se v daném roce či blízké době odehrály, a přemýšlejte o tom, jak spolu mohou vzájemně souviset.

NÁRODNÍ
MUZEUM

1918

.....
 .....
 .....

1938

.....
 .....
 .....

1948

.....
 .....
 .....

1968

.....
 .....
 .....

1989

.....
 .....
 .....

Národní muzeum - Národní památník na Vítěkově
 Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století!“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Příloha 6: Pracovní list k expozici Křižovatky české a československé státnosti. Před návštěvou expozice.

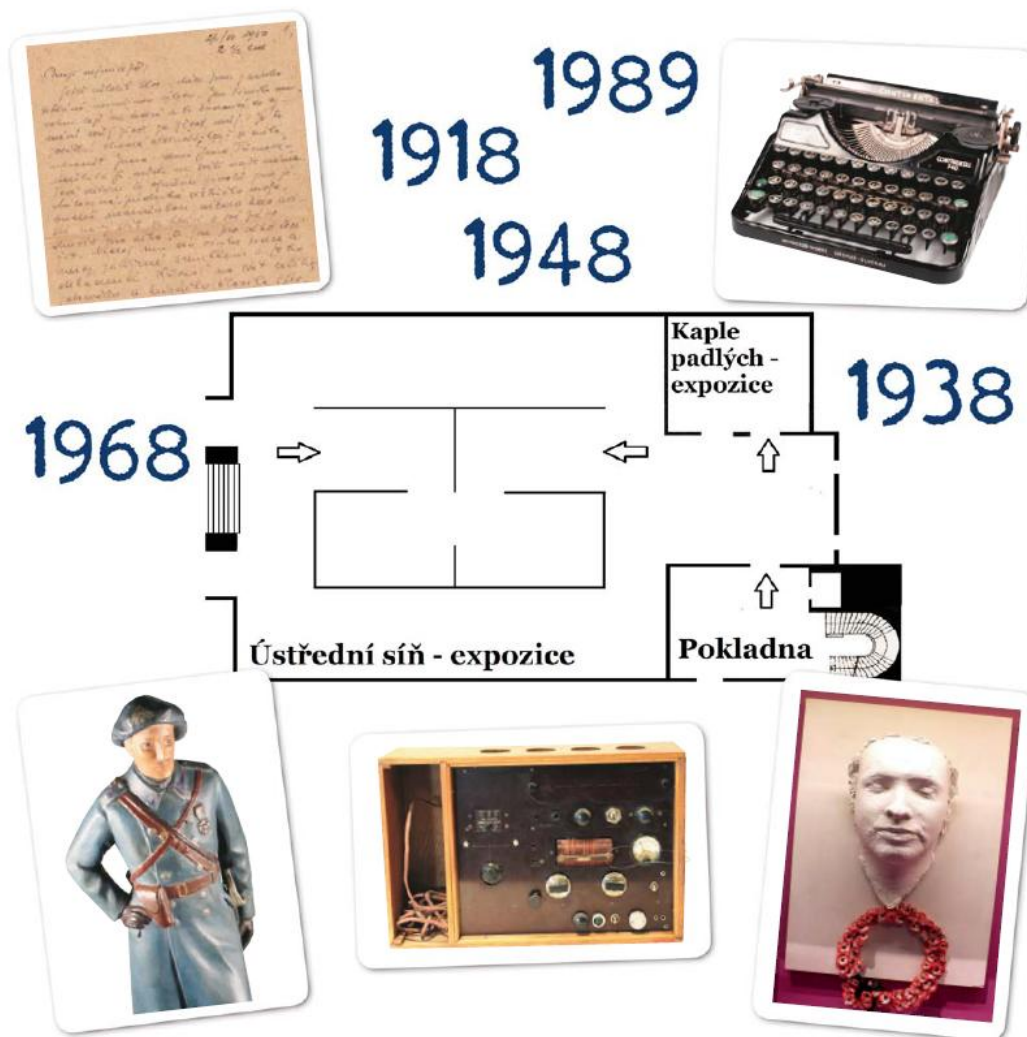
SLEPÁ MAPA EXPOZICE

Křižovatky české a československé státnosti

Zorientujte se v labyrintu expozice. Do slepé mapy zakreslete správné umístění roků a předmětů, které se nacházejí na fotografiích. Zjistěte, o které předměty se jedná.

**NÁRODNÍ
MUZEUM**

Proč jsou podle vás tyto předměty vystaveny v muzeu? Uveďte dva důvody.

.....

.....

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křižovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století!“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1918 OBJEVOVÁNÍ PŘEDMĚTU...

Pozorně si prohlédněte plastiku a co nejpřesněji doplňte text tak, aby dával smysl.

Plastika znázorňuje

....., který bojoval

během ..... světové války ve Francii

v zahraniční vojenské jednotce, která

se nazývala .....

Plastika vznikla ve ..... letech

20. století a jejím autorem je sochař

.....

Co vše asi tito vojáci během války zažili?

Otevřené otázky:

Prohlížejte si dále plastiku, zapojte chytré hlavy a pokuste se zodpovědět otázky:

Plastika je obecné označení pro plastické výtvarné dílo. Plastiky bývají nejčastěji kamenné či dřevěné. Nesamostatně stojící plastické výjevy například na stěnách budov se označují jako reliéfy.

1. Proč byla plastika ve své době vyrobena?

.....
.....
.....

2. Proč má voják na klopě vyznamenání? O jaké vyznamenání se jedná?

.....
.....
.....

3. Jaký výraz ve tváři má podle vás voják?

.....
.....
.....

4. Jakou technikou sochař plastiku vyrobil?

- odléváním hmoty
- odebíráním hmoty
- přidáváním a nanášením hmoty

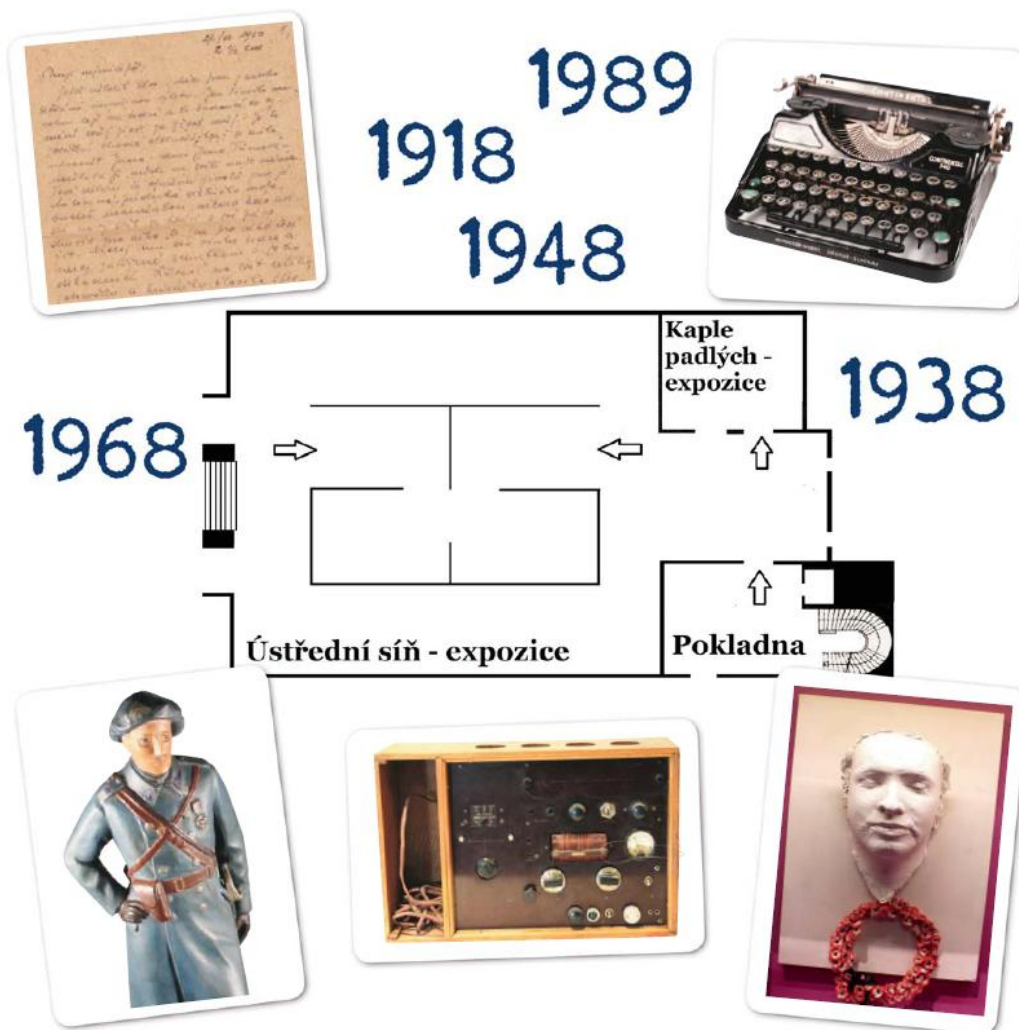
SLEPÁ MAPA EXPOZICE

Křížovatky české a československé státnosti

Zorientujte se v labyrintu expozice. Do slepé mapy zakreslete správné umístění roků a předmětů, které se nacházejí na fotografiích. Zjistěte, o které předměty se jedná.

NÁRODNÍ
MUZEUM

Proč jsou podle vás tyto předměty vystaveny v muzeu? Uveďte dva důvody.

Národní muzeum - Národní památník na Vítěkově
Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu
„Dotkni se 20. století!“, který je financován
z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1948 OBJEVOVÁNÍ PŘEDMĚTU...

Pozorně si prohlédněte faksimile dopisu ve vitrině a přečte si jeho začátek a konec. Pokuste se, co nejpřesněji doplnit text tak, aby dával smysl.

Tento dopis byl napsán dne .....
 ve ..... z pankrácké věznice.
 Autorkou dopisu je česká politička
 ....., která svůj
 dopis adresovala .....,
 protože.....

Otevřené otázky:

Zapojte své chytré hlavy a zodpovězte otázky:

Faksimile je velice přesné napodobení originálu, většinou starých tisků nebo rukopisů. Kopie bývá často od původního dokumentu těžko rozlišitelná.

1. Jaký pocit máte z obsahu dopisu?

.....
 .....
 .....
 .....

2. Uveďte 2 důvody, proč má být tento dopis vystaven v muzeu.

.....
 .....
 .....
 .....

3. Existuje důvod, proč by tento dopis vystaven být neměl? Uveďte jaký.

.....
 .....
 .....

4. Která další oběť justičních vražd komunistických politických procesů má v expozici vystavenou svoji korespondenci z vězení?

- Rudolf Slánský
- Heliodor Píka
- Josef Toufar

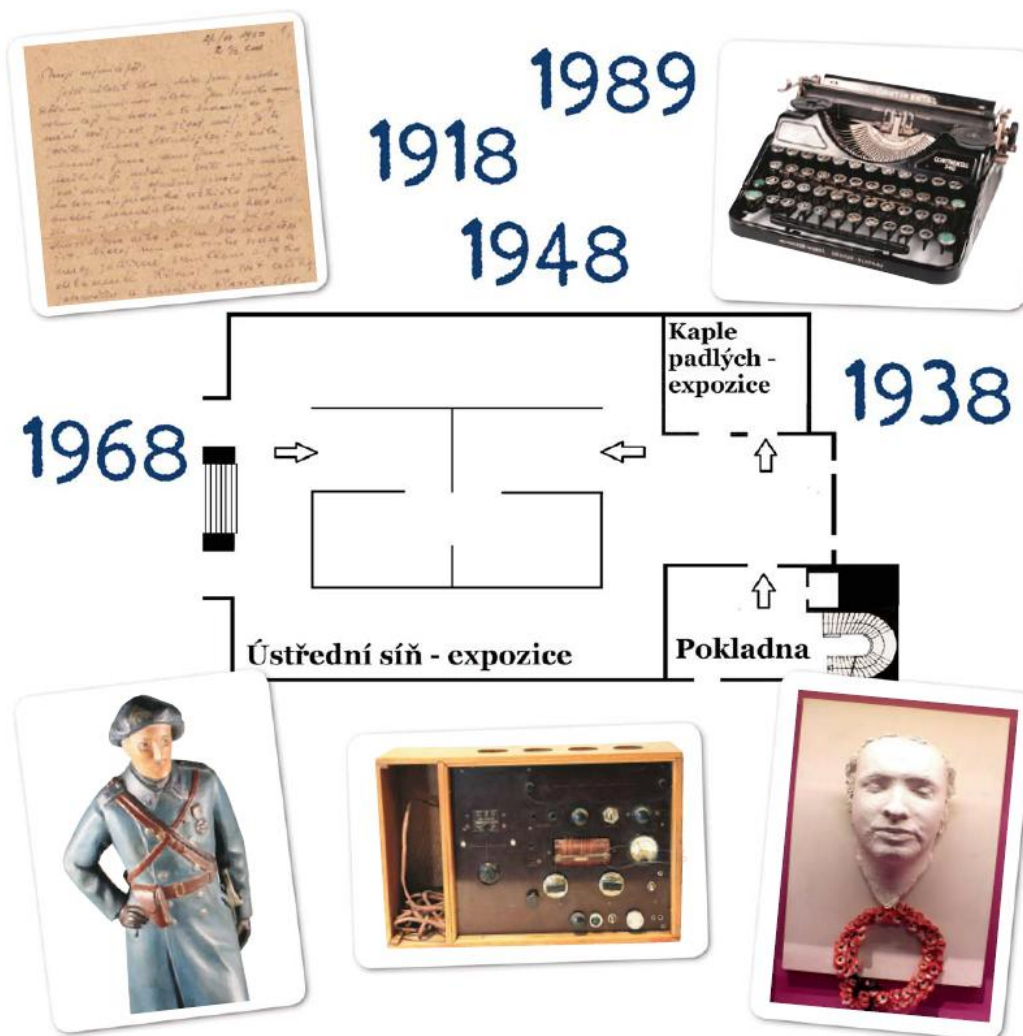
SLEPÁ MAPA EXPOZICE

Křížovatký české a československé státnosti

Zorientujte se v labyrintu expozice. Do slepé mapy zakreslete správné umístění roků a předmětů, které se nacházejí na fotografiích. Zjistěte, o které předměty se jedná.

NÁRODNÍ
MUZEUM

Proč jsou podle vás tyto předměty vystaveny v muzeu? Uveďte dva důvody.

.....

.....

Národní muzeum - Národní památník na Vítěkově
Pracovní list k expozici Křížovatký české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století!“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1968 OBJEVOVÁNÍ PŘEDMĚTU...

Pozorně si prohlédněte posmrtnou masku a další předměty vystavené ve vitríně. Pokuste se, co nejpřesněji doplnit text tak, aby dával smysl.

Posmrtná maska patří .....
 ....., studentovi .....
 fakulty Univerzity Karlovy, který
 se v lednu roku 1969 .....
 před budovou ..... muzea
 v Praze. Jeho čin byl výrazem protestu
 proti .....
 .....
 .....

Otevřené otázky:

Prohlížejte si dále předmět, zapojte chytré hlavy a pokuste se zodpovědět otázky:

Posmrtná maska se používá jako model pro pozdější tvorbu portrétů nebo soch. Portrét Jana Palacha je umístěn na pamětní desce na budově Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

1. Kdo a jakým způsobem masku tajně zhotovil?

.....
 .....

2. Jaké pocity/asociace ve vás posmrtná maska vyvolává?

.....
 .....

3. Jaký význam měl Palachův čin v jeho době a v roce 1989? (poslech)

.....
 .....

4. Kdo další následoval Palachův čin?

- Jan Zajíc
- Ludvík Vaculík
- Evžen Plocek

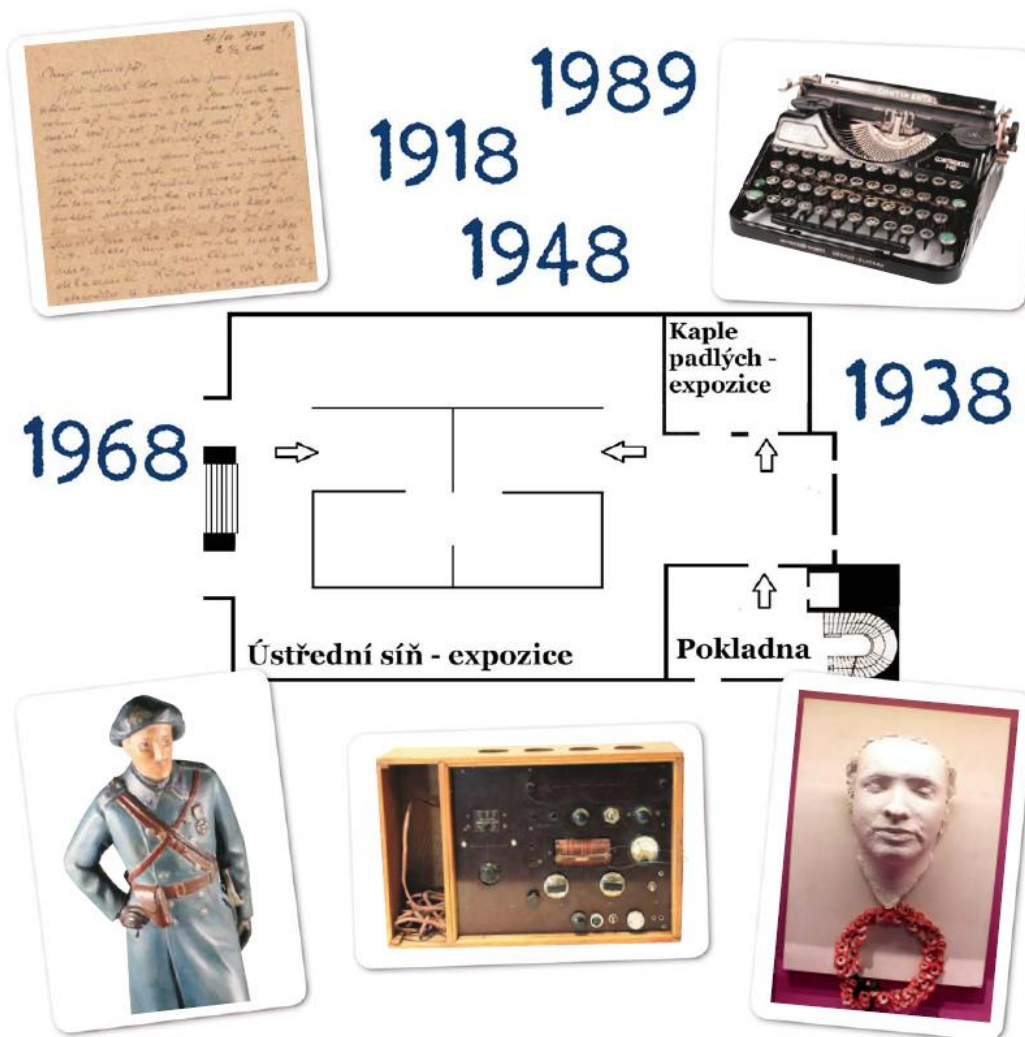
SLEPÁ MAPA EXPOZICE

Křižovatky české a československé státnosti

Zorientujte se v labyrintu expozice. Do slepé mapy zakreslete správné umístění roků a předmětů, které se nacházejí na fotografiích. Zjistěte, o které předměty se jedná.

NÁRODNÍ
MUZEUM

Proč jsou podle vás tyto předměty vystaveny v muzeu? Uveďte dva důvody.

.....

.....

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křižovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století!“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1989 OBJEVOVÁNÍ PŘEDMĚTU...

Pozorně si prohlédněte psací stroj a další předměty vystavené ve vitrině. Pokuste se, co nejpřesněji doplnit text tak, aby dával smysl.

Tento psací stroj značky

..... používal při své práci
v českém protikomunistickém exilu

..... Tento
významný český spisovatel, ...

a ..... stál také u počátku

vysílání československé redakce rádia ....., která zahájila své
vysílání v roce 1951.

Otevřené otázky:

Prohlížejte si dále předmět, zapojte chytré hlavy a pokuste se zodpovědět otázky:

Exil je situace člověka, který musí opustit svou vlast v důsledku vypovězení, vyhnání, ztráty občanství nebo aby unikl politickému, národnostnímu, rasovému či náboženskému pronásledování.

1. Jak laděné texty podle vás vznikaly na tomto psacím stroji před rokem 1989?

.....
.....

2. Jak rozumíte těmto slovům:
„Psačí stroj jako prostředek boje proti komunismu.“

.....
.....

3. Porovnejte složitost použití psacího stroje a PC klávesnice.

.....
.....
.....

4. Kde sídlila česká redakce rádia Svobodná Evropa před rokem 1989?

- Berlín
- Mnichov
- Hamburg

Příloha 7: Pracovní list k expozici Křížovanky české a československé státnosti. Před návštěvou expozice.

VYMYSLETE SPOLEČNÝ PŘÍBĚH

Znáte dobu, symbol, předmět i různé osobnosti tehdejší společnosti. Váš příběh by se měl odvíjet od předmětu a měl by pojednávat o lidech, kteří k němu měli nějaký vztah, nebo o konkrétní historické události.

Každý z vás napíše jednu větu, na kterou další naváže tak, aby vznikl souvislý text.

NÁRODNÍ
MUZEUM

1918

A large white rectangular area with horizontal lines for writing, intended for students to create a story based on the provided prompts.

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křížovanky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století!“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VYMYSLTE SPOLEČNÝ PŘÍBĚH

Znáte dobu, symbol, předmět i různé osobnosti tehdejší společnosti. Váš příběh by se měl odvíjet od předmětu a měl by pojednávat o lidech, kteří k němu měli nějaký vztah, nebo o konkrétní historické události.

Každý z vás napíše jednu větu, na kterou další naváže tak, aby vznikl souvislý text.

NÁRODNÍ
MUZEUM

1938

A large, light-colored rectangular area with horizontal lines, intended for writing a story. The bottom right corner is folded over like a page.

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu
„Dotkni se 20. století!“, který je financován
z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VYMYSLTE SPOLEČNÝ PŘÍBĚH

Znáte dobu, symbol, předmět i různé osobnosti tehdejší společnosti. Váš příběh by se měl odvíjet od předmětu a měl by pojednávat o lidech, kteří k němu měli nějaký vztah, nebo o konkrétní historické události.

Každý z vás napíše jednu větu, na kterou další naváže tak, aby vznikl souvislý text.

NÁRODNÍ
MUZEUM

A large, light-colored rectangular area with horizontal lines, intended for writing a story. The bottom right corner is folded over, suggesting it's a page from a notebook or a scroll.

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu
„Dotkni se 20. století!“, který je financován
z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacetestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VYMYSLTE SPOLEČNÝ PŘÍBĚH

Znáte dobu, symbol, předmět i různé osobnosti tehdejší společnosti. Váš příběh by se měl odvíjet od předmětu a měl by pojednávat o lidech, kteří k němu měli nějaký vztah, nebo o konkrétní historické události.

Každý z vás napíše jednu větu, na kterou další naváže tak, aby vznikl souvislý text.

NÁRODNÍ
MUZEUM

1968

A large white rectangular area with horizontal lines, intended for writing a story.

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křižovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století!“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

VYMYSLTE SPOLEČNÝ PŘÍBĚH

Znáte dobu, symbol, předmět i různé osobnosti tehdejší společnosti. Váš příběh by se měl odvíjet od předmětu a měl by pojednávat o lidech, kteří k němu měli nějaký vztah, nebo o konkrétní historické události.

Každý z vás napíše jednu větu, na kterou další naváže tak, aby vznikl souvislý text.

NÁRODNÍ
MUZEUM

OBČANSKÉ FÓRUM
OF 1989

A large rectangular area with horizontal lines for writing, intended for participants to write their sentences.

Národní muzeum - Národní památník na Vítkově
Pracovní list k expozici Křížovatky české a československé státnosti

Vytvořeno ve spolupráci se studenty PedF UK.

Tento materiál vznikl v rámci projektu
„Dotkni se 20. století!“, který je financován
z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.
www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ROŽMBERK

hrad pětিলisté růže

příloha k dětské prohlídce hradu

Vítejte na hradě Rožmberk, který pochází ze 13. století a byl založen mocným jihočeským rodem Vitkovců. Jednou z větví rodu Vitkovců byli i Rožmberkové, podle kterých byl hrad pojmenován.

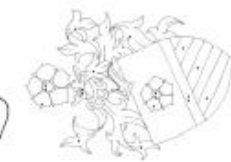
Mé jméno je Karel Bonaventura Buquoy a hrad jsem získal odměnou za služby v čele císařské armády, kde jsem byl generálem.

Na hradě jsem žil od roku 1619 a Buquoyové zde byli pány až do roku 1945, kdy hrad přešel do rukou českého státu.

Ahoj, jsem buquoyový drak. Jsať jse si všiml, že jsem na Rožmberku jako doma. Stal jsem se totiž symbolem rodu Buquoyů a dnes budu vaším průvodcem.

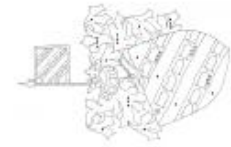
Za celá dlouhá staletí se na hradě vystřídalo mnoho pánů. Kromě Rožmberků také na hrady čas Švamberkové, ale hlavně francouzští Buquoyové. Mezi ná s namalují hravý jejich štít. Pokud ne, pomůže ti malá nápověda.

Rožmberkové
- červená ... žlutá ... modrá

Švamberkové

Buquoyové

Během prohlídky hradu, jse pocházeli i tv „Křesťanská galeri“. Na velkých podobiznách jsou zde namalováni staletí rytíři z rodu Buquoyů a jejich předků Logenevů. Křesťovské výpravy, byly vojenské výpravy z dob středověku, které vybíraly popoř před muslimy, poháněním a kacířům. Účastníci před zabíjením výpravy skládali slib a byli označeni zmešním křížem, které si našivali na šaty, a proto se nazývali křížáci. Byli dobrovolníky, měli za úkol na výpravě přilbemeno odpuštění hříchů a používali ochranné cirkve.

Jedna z podobizen patří císaři Fridrichu I. Barbarosovi, který je vedle křížovky, které pověřil své znalostí. Tajenkou je císařova přízviska, která ti pomůže při jeho vybarvení.

Jméno květiny, kterou mají Rožmberkové ve znaku.

Jméno posledního šlechtického rodu, který obýval a vlastnil hrad Rožmberk.

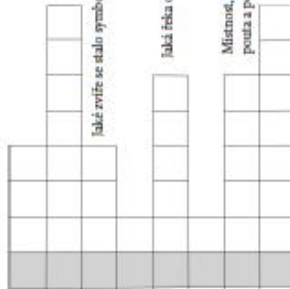
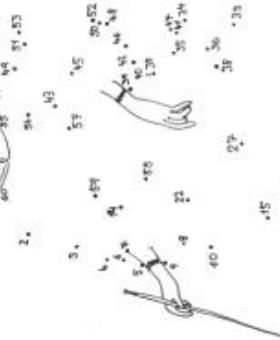
Jak se jmenoval poslední Rožmberk?

Ochranný oblak rytířů.

Jak se říká posměškům, která zlobí fassán hrady?

Děma z velkého obrazu v Rožmberské síni je Perchta z Rožmberka, nejlavější líla Pani, která byla prokletá svým manželem. Od té doby se zjevuje z čoka na své vysokošaně. Když spojíš čísla ve správném pořadí, jak jsou na sebou, zjeví se ti Perchta ve své půbě křídle.

Jaké zvíře se stalo symbolem rodu Buquoyů?

Jaká řeka obteká hrad Rožmberk?

Místnost, kde můžete tvout housličky, pouza a pogravní moce.

ROŽMBERK

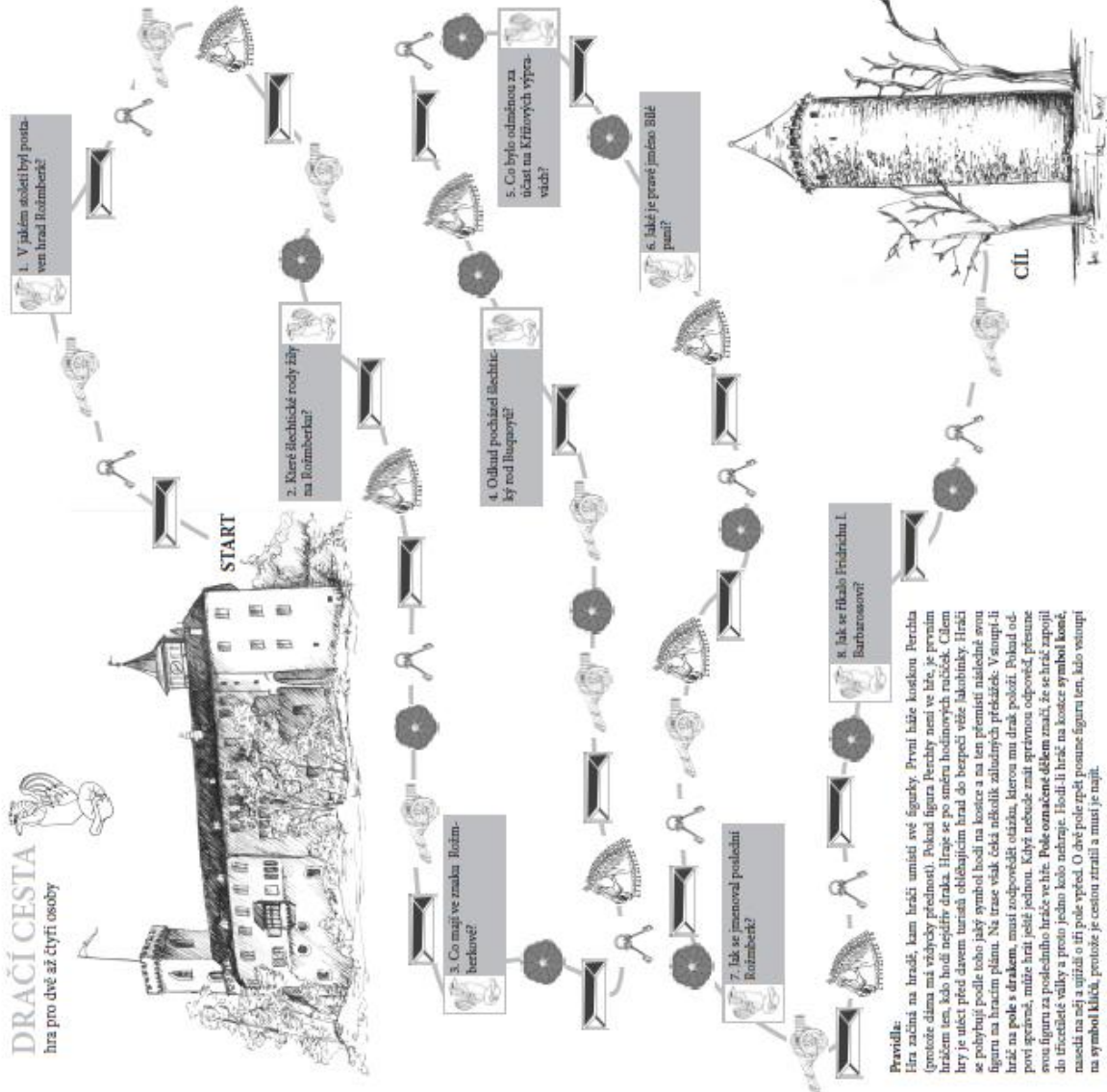

hrad pětিলisté růže

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ DOBORNÉ PRACOVNÍČE
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

DRAČÍ CESTA

hra pro dvě až čtyři osoby

Pravidla:
 Hra začíná na hradi, kam hráči umístí své figurky. První hráč kousek Perchta (prostež dílma má vždycky přesnost). Pokud figura Perchty není ve špi, je první hráčem ten, kdo hodí nejvíce draka. Hraje se po směru hodinových ručiček. Cílem hry je utéct před dševem turistů obléhajícím hrad do bezpečí více lakobinky. Hráči se pohybují podle toho jaký symbol hodí na kostce a na ten přemístí následně svou figurku na hracím plánu. Na trase však čeká několik záložných překážek: Vstupní-li hráč na pole s drakem, musí zodpovědět otázku, kterou mu drak položí. Pokud odpoví správně, může hrát, jšně jedinou. Když neúspěšně zraje odpověd, přestane svou figurku na posledního hráče ve hře. Pole označené drakem značí, že se hráč zapojil do střevětá vřely a pravo jedno kolo nehráje. Holi-li hráč na kostce symbol kšně, masou na špi a upřítá o tři pole vpřed. O dvě pole zpět posune figurku ten, kdo vsunupl na symbol klíč, protože je cestou ztratil a musí je najít.

Vystřihni figurky a kostku, nahořej podle nakreslených čar a šlep.

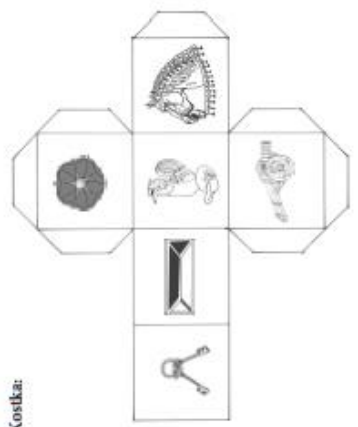
Figurky:

Perchta z Rožmberka řečená Bílá Paní.

Poslední z Rožmberků Petr Vok.

Fridrich I. Barbarossa.

Karel Bonaventura Buquoy

Odpovědi: 1. ve 13.století, 2. Rožmberkové, Švamberkové, Buquoyové, 3. rúže, 4. z Francie, 5. Odpuštění hříchů a ochrana církvi, 6. Perchta z Rožmberka, 7. Petr Vok, 8. Rudovous

Příloha 9: Pracovní list k výstavě „Obrazy krásy a spásy“ – Národní galerie v Praze

**Obrazy krásy a spásy
aneb
„U mistra řezbáře“**

*pracovní list k výstavě Obrazy krásy a spásy (Gotika v jihozápadních Čechách)
Sbírka starého umění Národní galerie v Praze, Šternberský palác*

1) Sami autoři vysvětlují pojmenování výstavy: současný člověk vnímá spíše krásu uměleckých děl, zatímco středověký člověk je chápal především jako prostředek spásy. **Zamysli se, kde se původně mohla nacházet vystavená středověká díla? Zakroužkuj správnou odpověď.**

- a) v galerii nebo v muzeu   b) na mostě či na náměstí
c) v kostele nebo v kapli   d) na průčelí domu

2) **Obraz, reliéf, socha?** V názvu výstavy se objevuje pojmenování „obrazy“. Tak se ve středověku nazývalo jakékoliv zobrazení. Mezi vystavenými díly však nalezneme nejen malby, ale především sochy a reliéfy. *Zkus propojit správné označení, fotografii a správnou definici.*

desková malba

samostatné
třírozměrné
umělecké dílo

plastické výtvarné dílo,
které vystupuje z plochy
pozadí (z it. rilievo =
vystoupilý)

reliéf

socha

dvourozměrné plošné
výtvarné dílo – zobrazení
na dřevěné podložce

3) **Z čeho jsou vytvořena sochařská díla na výstavě? Zakroužkuj materiál, který jsi našel.**

bronz   kámen   vosk   dřevo   plast   keramika   sklo

Které dřevo, hojně rostoucí v našich zemích, bylo mezi řezbáři oblíbené? _____
(Odpověď najdeš na výstavě.)

4) **Na vzniku uměleckého díla se ve středověku podílela celá řezbářská dílna. Kdo je v dílně vedoucí? Označ osoby podle důležitosti od 1 do 3.**

tovaryš   učedník   mistr

5) Jak vzniká socha? Doplňte s pomocí nápovědy následující text:

Řezbář upne vyschlý kmen do řezbářské S a pomocí S nahrubo opracovává základní tvar sochy. Pak pokračuje a zdokonaluje tvar pomocí D, které drží v jedné ruce a řezbářskou P v druhé ruce tluče do rukojetě dláta. Drobnými dláty vyřezává nejjemnější detaily. Lepené spoje některých částí, jako jsou např. ruce, zpevňuje pomocí Č. U dřevěných soch je vhodné odstranit J D a vydlabat zadní část sochy, aby se omezilo pnutí dřeva a jeho praskání. Když je řezbář hotov, předá své dílo štafíři či malíři, který sochu potáhne vrstvou křídý a omaluje v živých barvách. Barevnému pojednání sochařských děl říkáme P.

(Nápověda: palice, sekera, polychromie, štafíř, stolice, dláto, jádrové dřevo, čep)

6) Sochy ve středověkých interiérech stály málokdy jednotlivě, jak je tomu dnes v muzeích. Tvořily součást velkých oltářních celků, tzv. retáblů. Pokud se skládá oltářní obraz z několika částí, je to tzv. polyptych (triptych, diptych).

Pokus se spojit názvy a jednotlivé části oltáře.

NÁSTAVEC

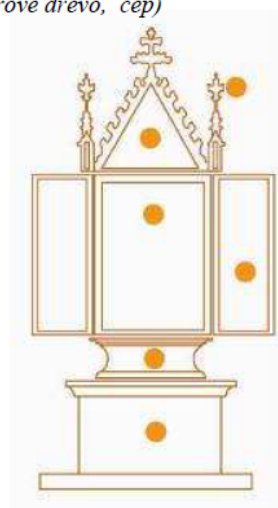
PREDELA

MENSA

STŘEDNÍ DESKA

OLTÁŘNÍ KŘÍDLO

FIÁLA

7) Pokud je místo střední oltářní desky hluboká skříň se sochou, mluvíme o **arše**. Najdi na výstavě oltářní archu s Madonou Ochránitelkou. Dobře si oltář prohlédni.

Proč se Madona nazývá Ochránitelkou? _____

8) Bez bohatých objednavatelů – donátorů – by většina děl nevznikla. Setkal jsi se na výstavě se jménem některého z nich?

Obraz na výstavě, ze kterého zde vidíš detail, Ti napoví.

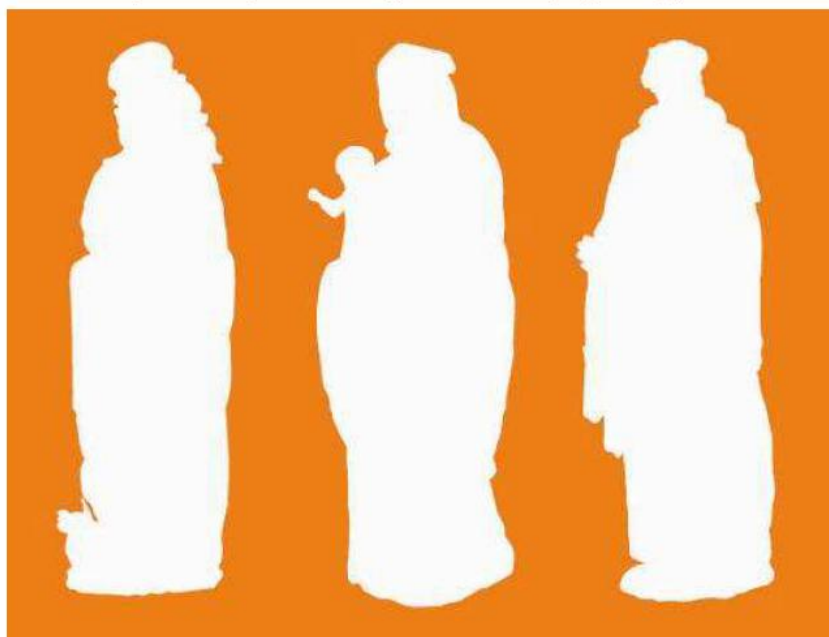
Tento šlechtic se nechal vymalovat v poloze klečícího prosebníka. Za co prosí? _____

9) Středověcí mistři znázorňovali biblické a světecké postavy v dobových středověkých oděvech.

Vznešené ženy i muži nosili obvykle přepásaný spodní šat (cotte), podobný dlouhé košili, někdy jako druhou vrstvu svrchní sukni (šatovou sukni bez rukávů). Přes ramena nosili plášť, sepnutý na hrudi a volně splývající přes ramena. Rukou přidržovaná látka pláště vytvářela zajímavé a bohaté sklady a záhyby látky. Vdané ženy zpravidla zakrývaly své vlasy rouškou či šlojířem.

Najdi na výstavě tzv. Větší archu z Kašperských hor – Madonu, sv. Markétu a sv. Linhartu.

Na obrázku vidíš siluety těchto svatých. „Oblékní je“ - dokresli šaty a plášť a jejich bohaté řasení.

Znázornění látky ve výtvarném umění říkáme cizím slovem _____.

10) Do dílny přichází bohatý šlechtic, který chce objednat u věhlasného řezbáře sochu. Společně se dohadují, co bude znázorňovat. *Poradte šlechtici - objednavatele, jak vypadá pieta, krucifix (Ukřižovaný), madona.*

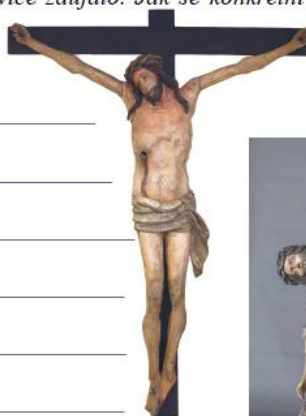
Vyhledej na výstavě díla na dané téma, které tě nejvíce zaujalo. Jak se konkrétní dílo nazývá, odkud pochází a kdo je jeho autorem?

pieta: _____

krucifix: _____

madona: _____

11) Jména gotických umělců většinou neznáme, jsou to pro nás anonymní mistři. Označujeme je pomocnými jmény podle jejich slavných děl.

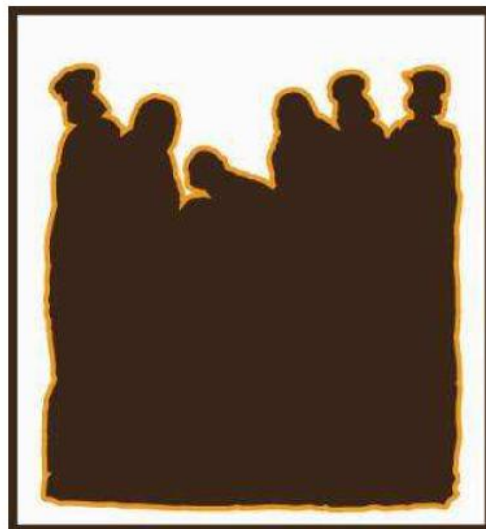
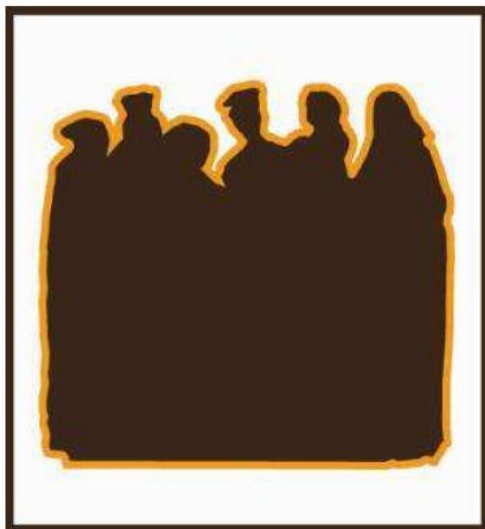
Dva slavní mistři vytvořili velice podobná díla – reliéfy s námětem Oplakávání Krista. Jeden je označován jako Mistr Oplakávání ze Zvíkova, druhému říkáme Mistr Oplakávání ze Žebráku.

Jaký cit vyjadřují tváře a gesta postav? _____

Kterému mistru se podařilo vyjádřit emoce lépe? _____

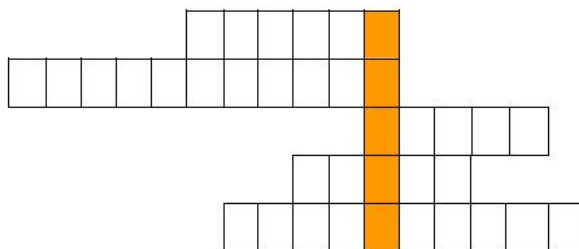
Kdybys byl donátorem ty, kterého mistra by sis vybral pro svou zakázku a proč? _____

Přřad' siluety reliéfů správně k jejich autorům.

12) Doplnovačka s tajenkou:

Jak se nazýval staročesky řezbář? _____

řemeslník (malíř), zabývající se povrchovou úpravou soch

barevná úprava a výzdoba soch

vzácný kov, používaný k dekoraci povrchů soch

hlavní nástroj řezbáře

scéna s mrtvým Kristem v náručí Panny Marie

 Království Afriky
 Poznás, k čemu tato věc slouží a z

a) kra mankala
 b) kalendář
 c) prkénko na vaření

Latinská správnou odpověď!

Žralok, která zvířátka do Afriky nepatří?

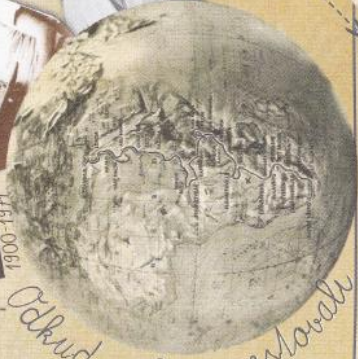

Místo na poznámky:

 Království Afriky
 Nejmenší kmen Npaselku se naryba

Toto slovo je odvozeno z řečtiny
 a znamená
 Co to znamená
 Baba wa Bambuli?
 Kdo tak domorodci nazývají?

Nakresli a popiš pygmaje.

Kdo tak domorodci nazývají?
 ...a to se psal
 rok 1931!

 Pivo Barm 1907-1914

Znameníš FOIT 1900-1971

 Odkud a kam cestovali

AFRICKOU DIVOČINOU

západní Afrika

Napiš a měk vs?

Návod Dogoni

je na první místě v pěstování

Adinkra - tisk na látku symbol

Velikosti

Přispívá k vosti

Namysle si svůj symbol

Pokora

Krávy

Harmonie

střední Afrika

Napiš jméno cestovatele - umělce!

Co tvoří?

Napiš ve větě jméno moudrého muža ash amboy

Napiš ve větě jméno moudrého muža (makresli ji)

Uš, co znamená slovo - kavri?

Napiš něco mi moudrý!

Napiš nová slova?

Bum
Tavala
Bum
Bum

„Soberej se / na, nejypičtější africký nástroj!“

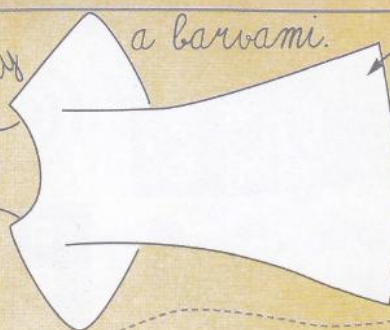

„Gobias“

„Který z cestovatelů
lii objevil tento
druh brouka“

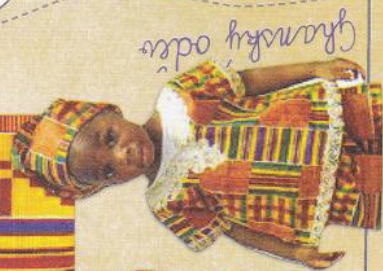
„Pokrejš se se vřonny“

a barvami.

„Domalij“

„Vřonny látky kente“

„Ghananský oděv“

„Věly z cestopisů, ve kterých jsou povísta dnes již neobvyklá slova.“

„Ale louba po světě, která nedopřávala mi nikde poklidu, zase ve mně
procitla a močí nedoladitelnou pudila, mne z domova.“

„Nedalo mi to, dokud jsem se s rodištem svým nerozváděl.“

„Pak našel jsem svého kleslí, rozvířil mu oheň, strojím světici.“

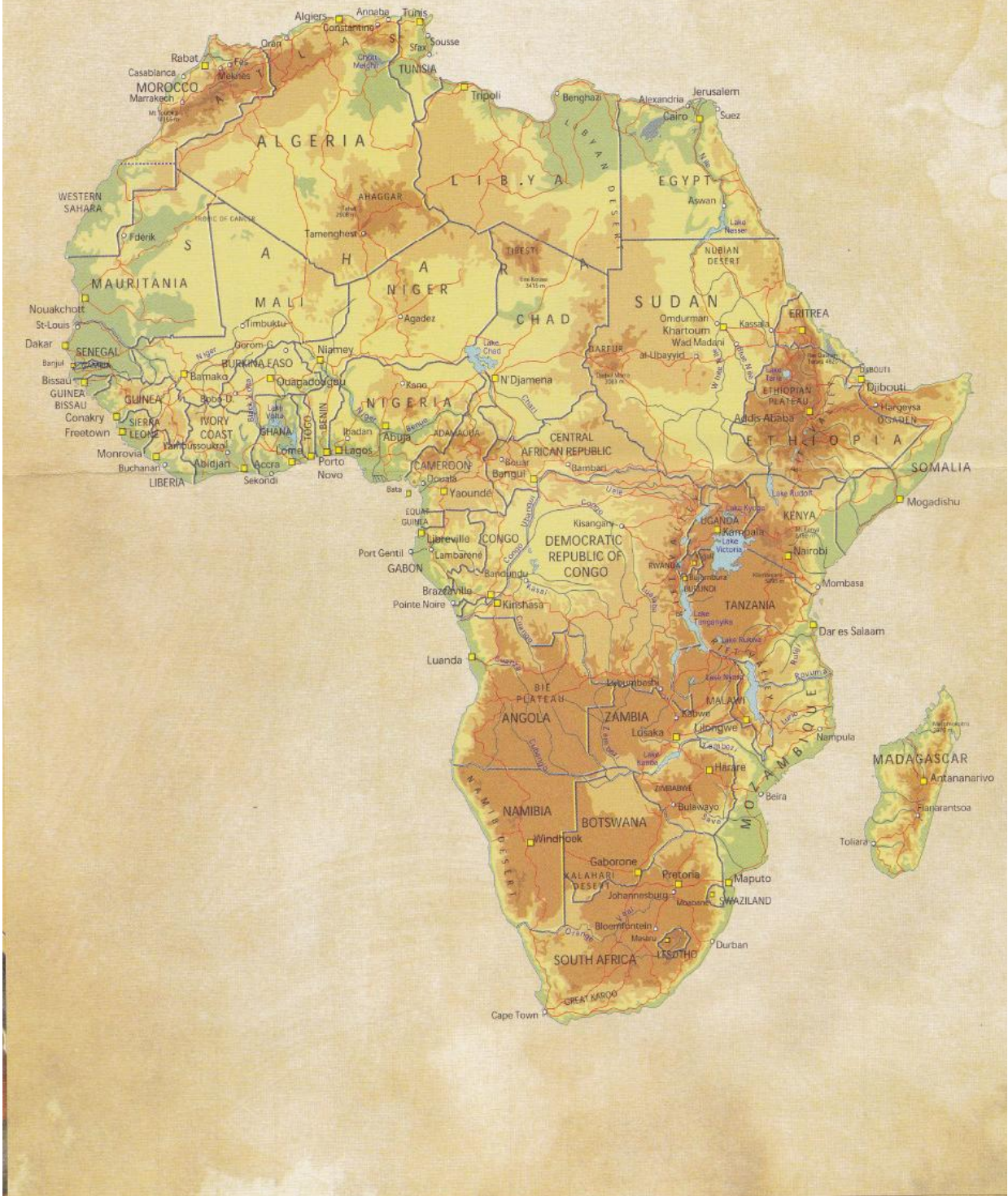
„Ale člověk osnuje plány a osud je kralí.“

„A opěť jsem na úběhu, abych unikl ikladim, jě se mi strojily v Africa.“

„Vracějce se do PandamaTinky, ži jsme jinou cestou než prv. půlkom
oddávali jsme se lovů.“

„věly z knih (nebo ze vzpomínek) cestovatelů“

Mapa Afriky

čísť skalní malby

Severní Afrika

Doplň jména cestovatelů!

K. S. A. M.

Který z nich vyhledával Pavilon Antroposů?

Kdo jsou komolý pověstě?

Najdi ve výstavně nebo daveš kopii skalní malby?

op mpor ord mpl
ve mdkom mskompr
sodky a vgrlase

Poslání

entomologickou krabici a uči druh kmyzu!

Dokledej ve vyřazené

Severní Afrika

Severní Afrika

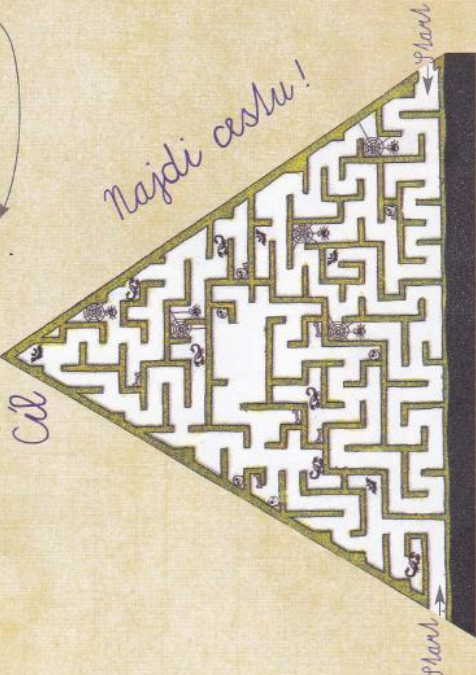
		
		
		
		

Najdi cestu!

Cíl

Start

Postupně:

Užadní Afrika

Která nejvyšší hora je po celý rok pokryta sněhem?

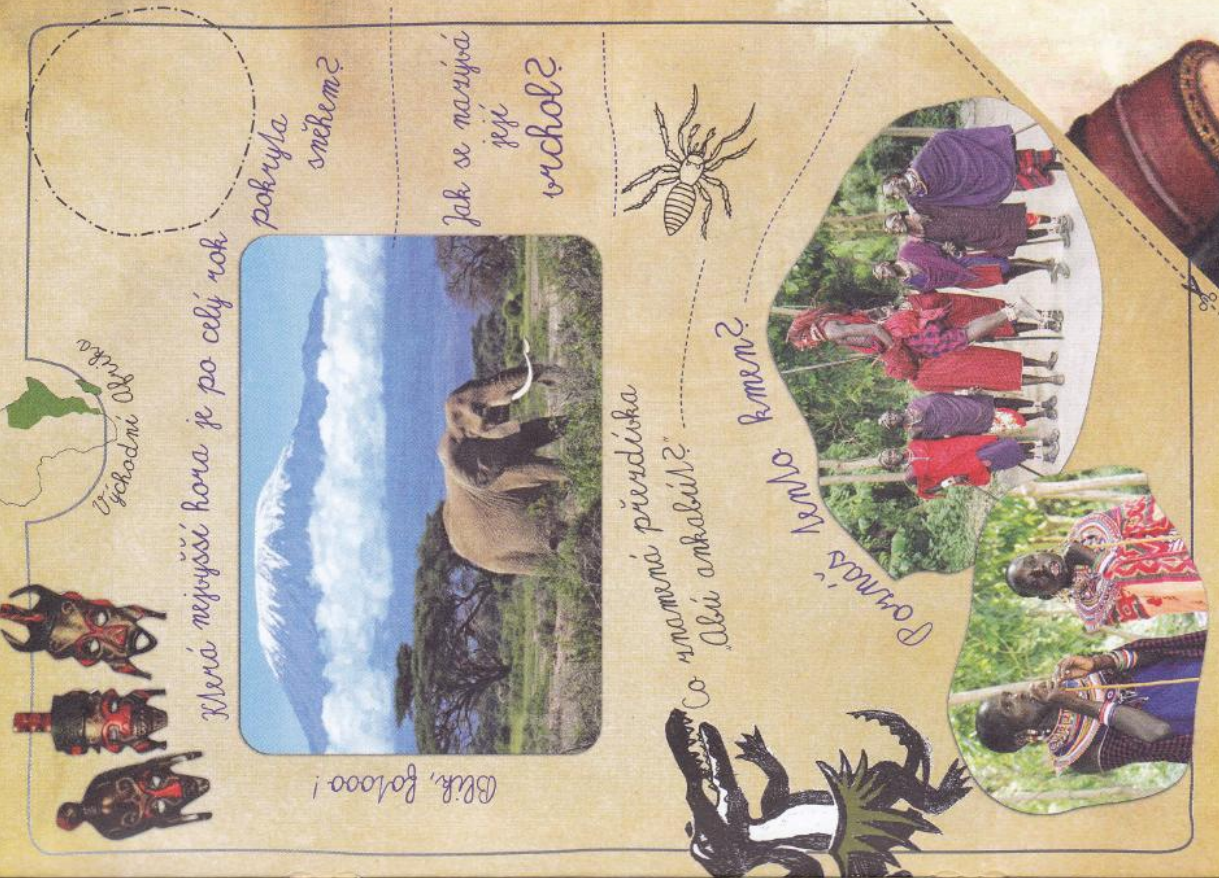
Blk, faloa!

Jak se nazývá její vrchol?

Co znamená předívka Alú ankabú?

Kmen?

Pomá's kmpo

 Podívaj se pozorně do vitriny a napiš, k čemu tento předmět sloužil?

a) schránka na chleba
 b) jako klobouk
 c) schránka na cennosti
 d) jako kufelní nástroj

Která srst je moje?

Krok (stejně jak u člověka) má pouze 7 obratlí.
 Umím křídlat každým uchem uchápnout.

Dlouhý jazyk může měřit až 45 cm.

Skvrnitá srst pomáhá při ochranné barvě, která má funkci krevní vlny.

Na každé noze mám dvě kopýta.

 Zapíš si jméno a ročník.

Úřek, který je autorem?

M. J. K.

 1920 - 2009
 J. J. K.

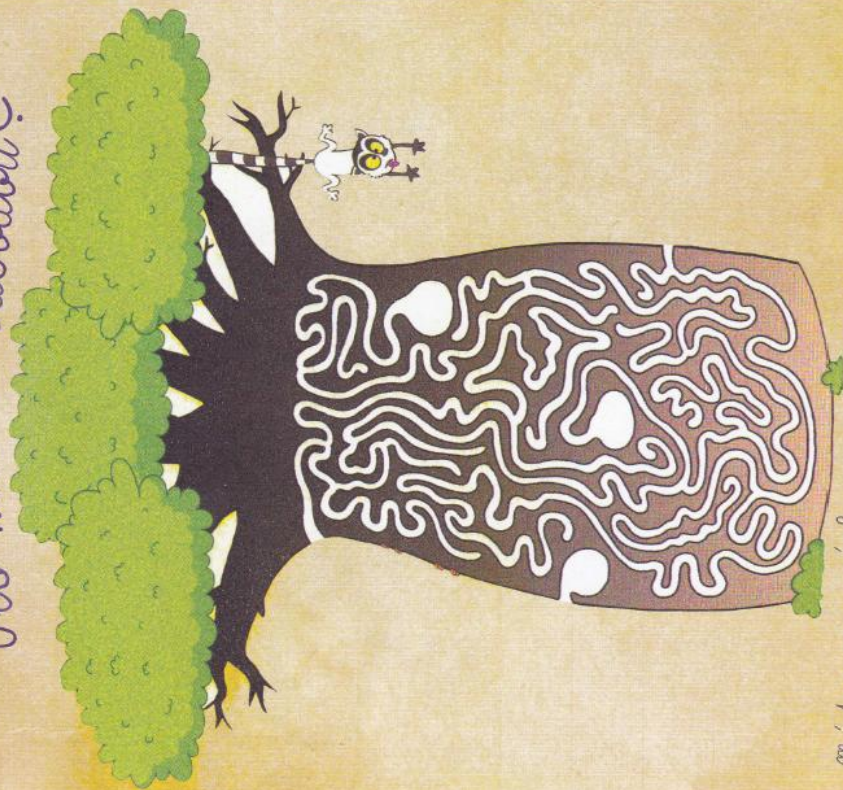

Co tě zaujalo ve vitrině? (namaluj)

Repičič Komárnik

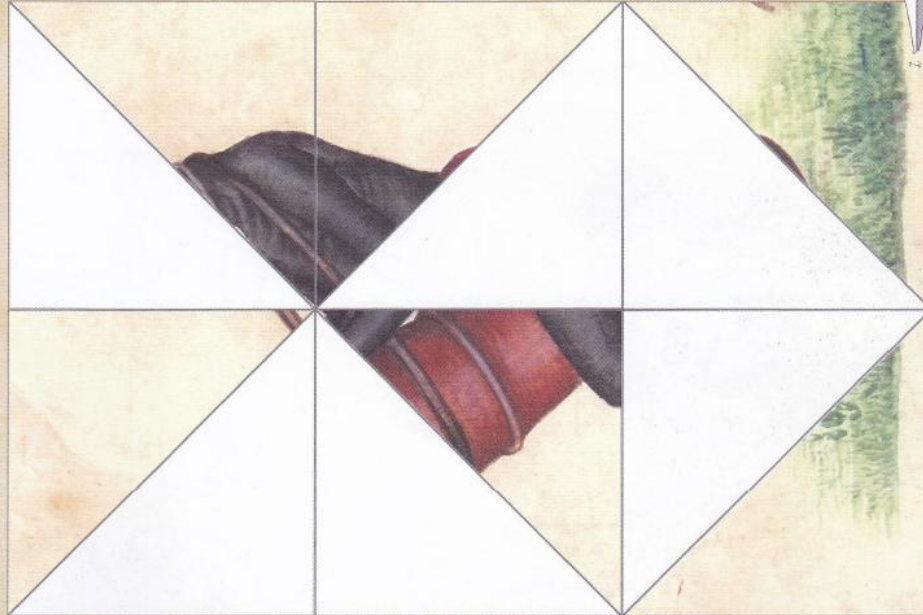
Viš něco o baobabu?

Místo na poznámky:

Dolep, seskládej obrázek z uschlých rožků!

Bubenek Kráče Šopora v Jenke, akvarel Emila Holuka.

Pracovní sešit

Poznej život Velké Moravy

Vítej u nás,

dnes ti pomůžeme poznat prostředí, ve kterém žili obyvatelé Velké Moravy. Poznáš stavby doby dávno minulé a uvidíš věci dosud nevídané. Své odpovědi si můžeš ověřit u svých učitelů. Slova označená hvězdičkou jsou vysvětlena na konci každé stránky.

A teď směle vpřed a poznej velkomoravský svět.

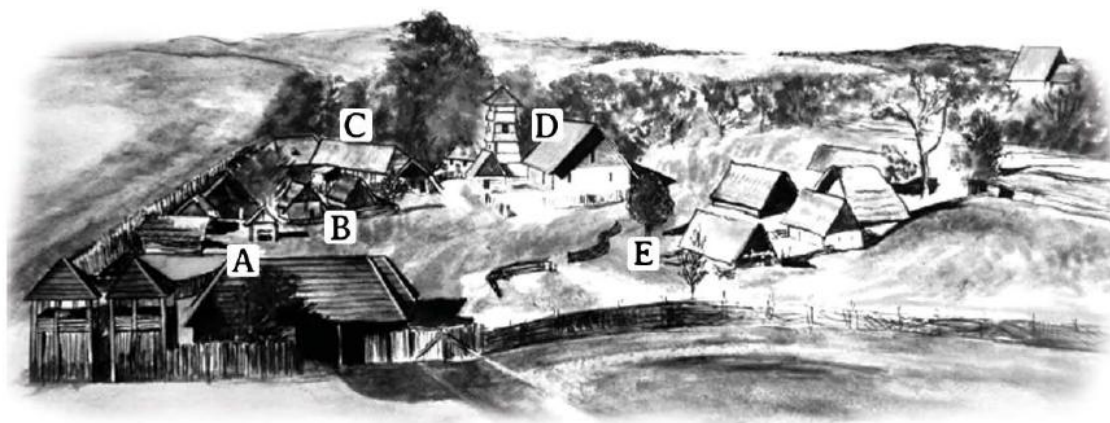
Vydej se po schodech na mohutné **dvojvěží** nad pokladnou.
Ukazuje, jak vypadala vstupní brána velkomoravského hradiště.

Podívej se do plánu, kde máš označenou trasu,
po které se vydáš. Z věže si ukaž na stanoviště,
kde tě čekají jednotlivé úkoly.

Plánek a popis trasy s jednotlivými stanovišti:

Věže s bránou – zde právě stojíš.

- A** Obydlí prostých obyvatel (u studny)
- B** Obydlí obyvatel hradiště (u plotu z větví)
- C** Obydlí biskupa a škola písma* (velký dům ze dřeva a křtitelnice*)
- D** Palác knížete (velký dům z kamene)
- E** Dílny řemeslníků (u stromu za plotem z větví)

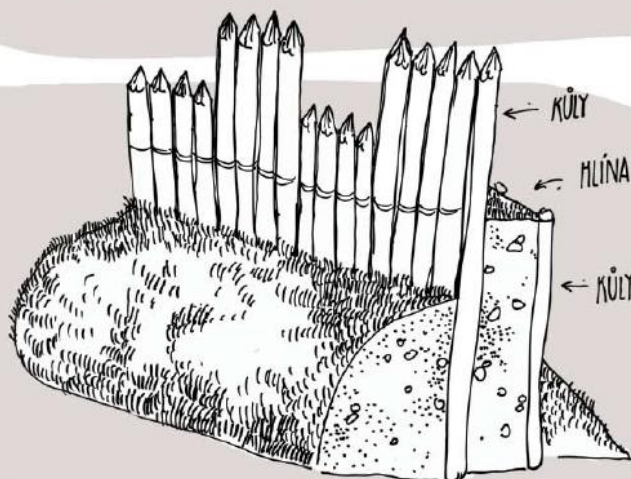

* Škola písma - zde budoucí kněží poznávali křesťanskou nauku a učili se číst i psát

* Křtitelnice - malá místnost, kde docházelo ke křtu

 Sejdí z věží s bránou. Zastav se u **opevnění** dole pod sebou a stoupni si na **ochoz**.*

Opevnění je ukázkou části hradby **dřevohliněné konstrukce**.* Osahej si mohutnost opevnění. Myslíš, že by se dalo prorazit?

 Vydej se ke **stanovišti (A)**. Je to u studny.

Prohlédni si **studnu**.

Její voda se používala v zemědělství nebo pro domácí zvířata.

Pro pitnou vodu se chodilo k nedalekému **potoku**.

Stanoviště A) Obydlí prostých obyvatel

1A

Prohlédni si rybárnu (hledej jezírko a rybářskou síť).

Seřaď správně promíchané věty rybářova dne.

- Ryby z jezírka si připravil do udírny a vyudil.
- Rybář si nachystal rybářskou síť.
- Chycené ryby rybář pustil do jezírka před rybárnou, aby je měl k večeri čerstvé.
- Vydal se k řece nalovit ryby.

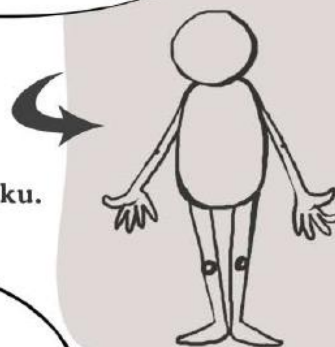
* **Ochoz** - prostor pro obránce

* **Dřevohliněná konstrukce** - prostor mezi mohutnými dřevěnými kůly vyplněný hlínou

Mimo hlavní **mocenská centra*** žili obyvatelé především v **zemnicích*** a **polozemnicích***

2A

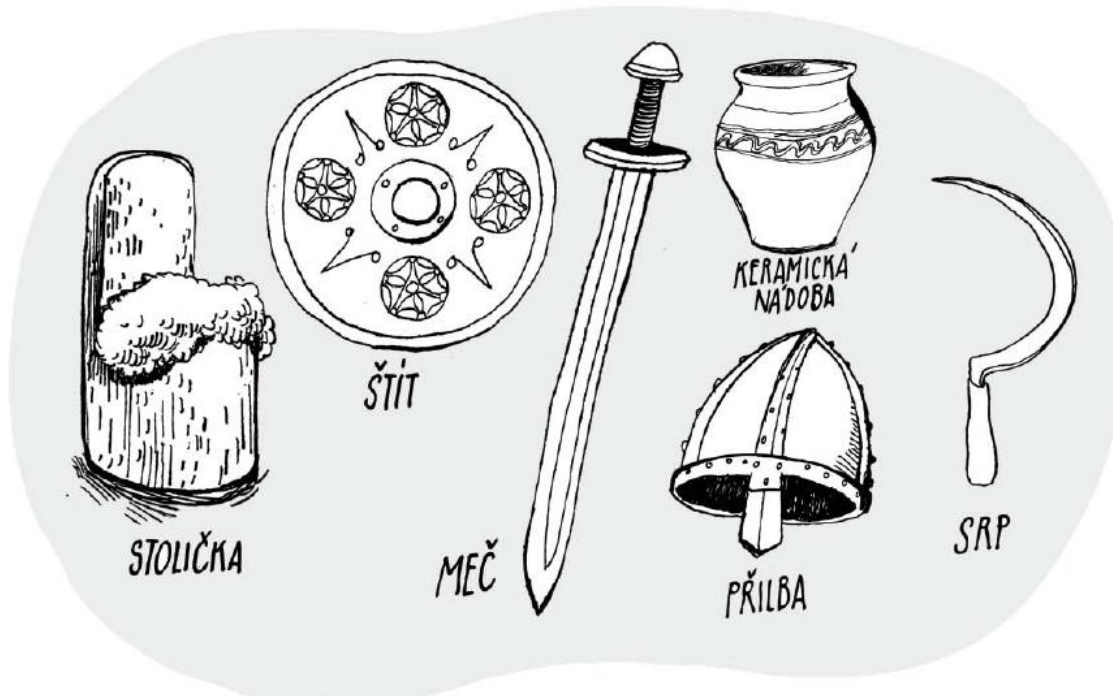
Vejdi do zemnice, která má střechu po zem.
Na obrázku postavy označ, jak jsi hluboko.
Při příští návštěvě si můžeš zkontrolovat svoji výšku.

Domácí zvířata, která u nás vidíš,
se mohou volně pohybovat. Jako v tehdejší době.

3A

Nahlédni do obydlí s přístavkem číslo 6.
Zakroužkuj obrázky předmětů, které vidíš uvnitř.

* Mocenské centrum - hlavní hradisko, kde sídlila knížata

* Zemnice - obydlí se střechou krytou rákosem až po zem, více zahloubené do země

* Polozemnice - obydlí s výše položenou střechou, méně zahloubené do země

3

4A

Najdi jámu s přístřeškem za obydlem číslo 6.

Viš, na co se používala?

- a) skladování obilí
- b) past na vlky
- c) sklad pro zbraně

*Ještě si prohlédni **klet**,* jediné stavení postavené na kůlech. Seno tady zůstalo suché a potraviny byly chráněny před zvěří.*

Teď běž ke **stanovišti (B)**. Je to u plotu z větví.

Stanoviště B) Obydlí obyvatel hradišť

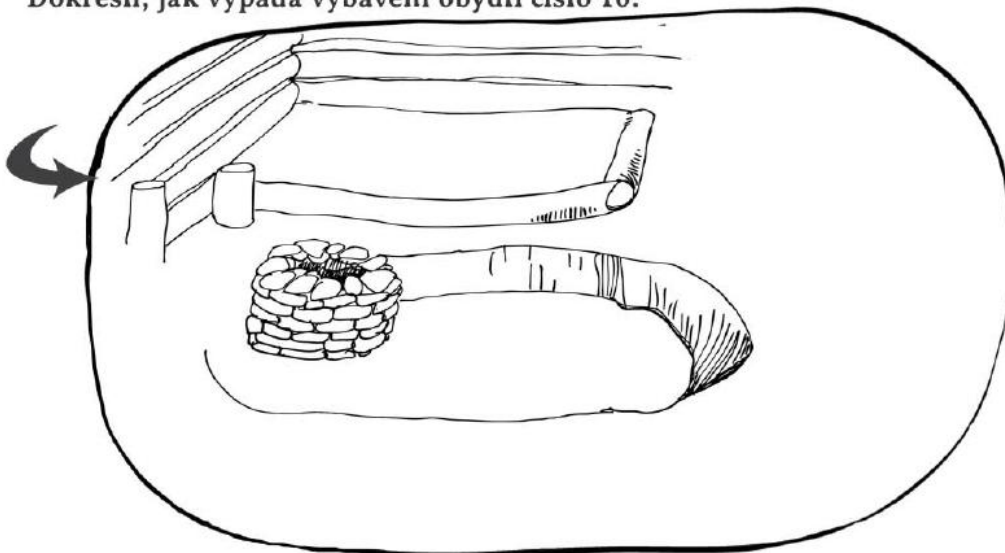
*Stavení mají střechy z rákosí.
Na stěny se používalo proutí, hlína a dřevo.*

1B

Najdi stavení, které nestojí na zemi. Jaké má číslo?

2B

Dokresli, jak vypadá vybavení obydli číslo 10.

*Tento typ obydlí se často vyskytoval u **mocenských center**.**

4

* **Klet** - hospodářské stavení, které má stěny z proutí

* **Mocenské centrum** - hlavní hradisko, kde sídlila knížata

3B

Obejdi obydlí číslo 11. Napiš, z čeho jsou stěny.

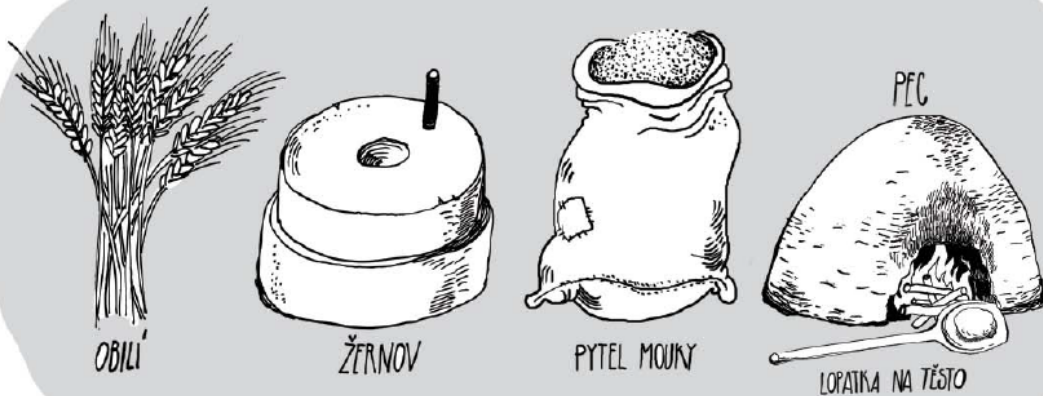
Tento typ obydlí je jediný,
který má stěny z **nepálených hliněných cihel**.
Ty byly u Slovanů vzácností.
Takové obydlí si stavěli řemeslníci z ciziny.

Vydej se po schodech k pekárně. Je to stavení číslo 12.

4B

Rozhlédni se v pekárně a podle obrázků popiš postup výroby chleba.

Kromě chleba se v pekárně pekly také sladké a slané placky.

Vydej se směrem k **stanovišti (C)**. Je to velké stavení ze dřeva.

* Nepálená hliněná cihla - zhotovená z hlíny a usušená na slunci

*Pokud máš čas a odvahu, tak si vylez na strážní věž.
Podívej se po areálu a na chvíli si představ,
jaké to bylo, být na stráži.*

Stanoviště C) Obydlí biskupa a škola písma

*Dřevěnou stavbu obýval **arcibiskup*** se svými **žáky***
a velký prostor s ohništěm sloužil jako místo výuky.*

Projdi si celou stavbu.

1C

Kterou místnost obýval arcibiskup? V čem je ta místnost jiná?

.....

*Po stranách chodby jsou vedle sebe menší místnosti (**cely**),
které obývali druzi nebo spolupracovníci arcibiskupa,
když se neučili a mohli odpočívat.*

2C

Napiš počet cel a odhadni, kolik žáků mohlo v malých místnostech bydlet.

Počet cel:

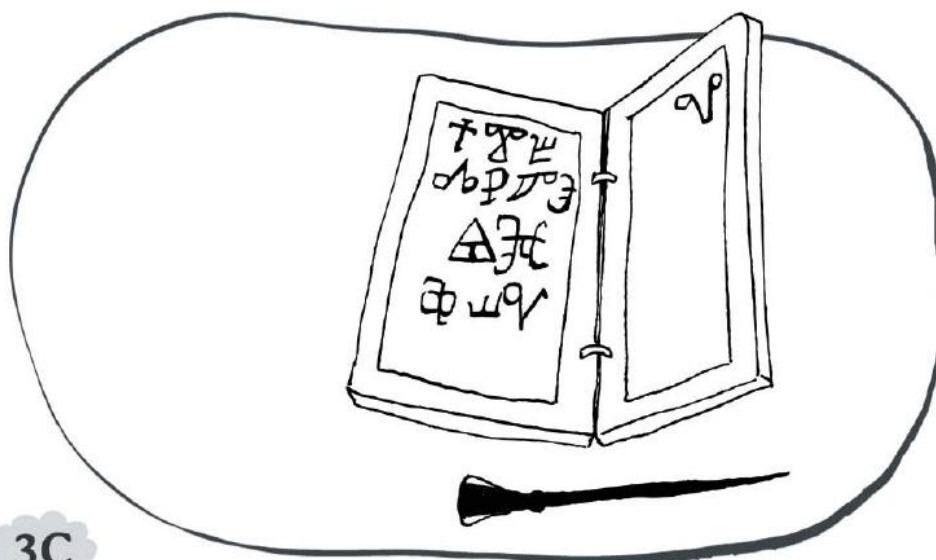
Počet žáků:

* **Arcibiskup** - nejvyšší církevní osoba na území Velké Moravy

* **Žák** - muž, který se jako žák učil písmu a připravoval se na dráhu kněze

Žáci se učili psát kostěnými i železnými pisátky (*stily*)*, kterými se rylo písmo do voskových tabulek.

3C

Co museli udělat, aby mohli znovu psát?

Učení bratři **Konstantin***/Cyril a **Metoděj** přinesli na Moravu písmo zvané **hlaholice***. Na památku této významné události si připomínáme 5. červenec jako „**Den slovanských věrozvěstů**“* **Cyrila a Metoděje**“.

- * **Stilus** - kovové nebo kostěné pisátko, kterým se ryla písmena do voskové tabulky
- * **Konstantin/Cyril** - Konstantin později přijal jméno Cyril
- * **Hlaholice** - písmo používané v období Velké Moravy
- * **Věrozvěstové** - poslové víry, kteří šířili křesťanství

4C

Napiš v hlaholici své jméno.

Všimni si, že znak v hlaholici pro písmenko **G** a **H** je stejný. Je to proto, že tenkrát se vyslovovalo **H** jako **G**.

Hlaholice

Ɱ	Ᵽ	Ⱳ	ⱳ	ⱴ	Ⱶ	ⱶ	ⱷ	ⱸ	ⱹ	ⱺ	ⱻ	ⱼ	ⱽ	Ȿ
A	B	C	Č	D	E	É	F	G	H	CH	I	J	K	
Ɀ	Ⳁ	ⳁ	Ⳃ	ⳃ	Ⳅ	ⳅ	Ⳇ	ⳇ	Ⳉ	ⳉ	Ⳋ	ⳋ	Ⳍ	ⳍ
L	M	N	O	P	R	S	Š	T	U	V	Y	Z	Ž	

Ještě se můžeš podívat do malé **rotundy***sloužící jako **křtitelnice***, která se nachází za velkou dřevěnou stavbou. A potom se vydej ke **stanovišti (D)**. Je to velký dům z kamene.

- * **Rotunda** - kruhová církevní stavba
- * **Křtitelnice** - malá místnost, kde docházelo ke křtu

Stanoviště D) Palác knížete

Palác obýval **kníže***. Na cestách ho chránila jeho družina a **velmoži***. V době válečného nebezpečí nastoupilo do zbraně **pěší vojsko***.

1D

Z čeho jsou postaveny stěny paláce? Označ správnou odpověď.

- a) z kamenů stejné velikosti
- b) přízemí je z kamenů stejné velikosti a první patro z kamenů různé velikosti
- c) z kamenů různé velikosti

Všimni si střechy u stavení spojeného s palácem, která je ze **štípaných šindelů***. Na střeše paláce je **pálená krytina antického typu***.

2D

Podle nápovědy doplň, co je v paláci stejné jako u dnešních domů.

- na zemi je (m - - - -v -) podlaha
- v okně je (- k - -)
- na omítce stěny je (- - - b -)

Palác je **replika*** nejmodernější stavby tehdejší doby a stavení vedle paláce sloužilo pro přípravu jídel obyvatel knížecího paláce.

3D

Záhada. Kudy se mohlo nosit jídlo do paláce, když venku pršelo?

.....

- * **Kníže** - vrchní velitel vojska a nejmocnější vládce říše
- * **Velmož** - bojovník na koni, který doprovázel knížete
- * **Pěší vojsko** - složené ze svobodného obyvatelstva
- * **Štípaný šindel** - tenká dřevěná destička používaná na pokrytí střechy
- * **Pálená krytina** - střešní taška, která se vyráběla už v období Římské říše
- * **Replika** - napodobenina původní věci nebo stavby

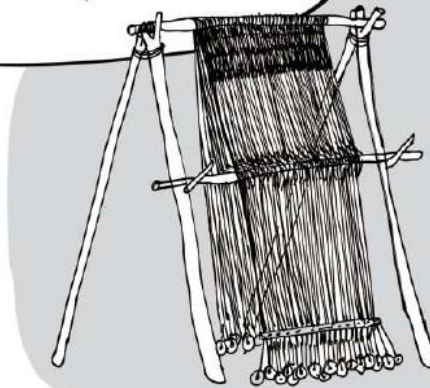
9

4D

Pod každou postavu napiš, čím byla. Kdo z nich žil v paláci a co vykonával?

Oděv **vyšších vrstev*** Moravanů byl více barevný a zdobený. Oblečení dětí bylo stejné jako u jejich rodičů. Základ oděvů bohatých i chudých tvořilo vlákno, které tkalci spřádali na svislých **tkalcovských stavech***.

10

- * Vyšší vrstva - skupina lidí, která vládla svým poddaným
- * Tkalcovský stav - zařízení sloužící ke tkaní látek

Vydej se **ke stanovišti (E)**. Je to u stromu za plotem z větvi.

Stanoviště E) Dílny řemeslníků

1E

Nahlédni do dílny hrnčíře číslo 22. Potom oprav chyby v textu.

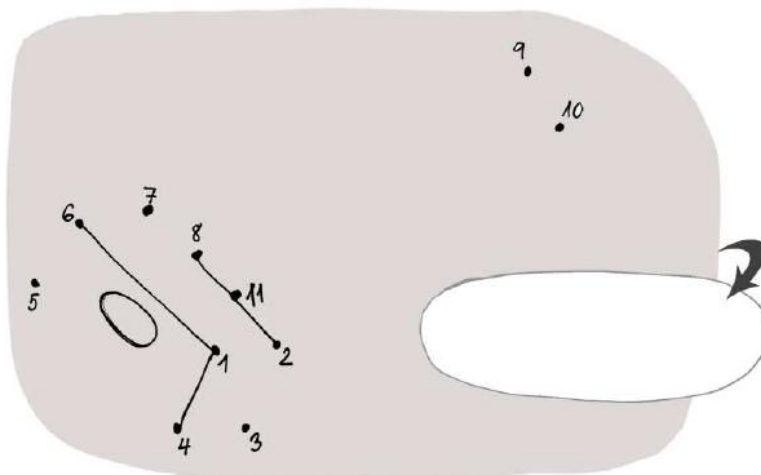
- ▶ Z hlíny a vody si kovář vytvořil hmotu. Usedl k hrnčířskému sedlu, vytvořil hliněnou nádobu a tu vložil do tkalcovské pece.

Nad hrnčírnu se vydej ke kovárně.

2E

Spoj čarou čísla.
Kde je nástroj
v kovárně položený?

Mezi vysoce specializované kovářské činnosti patřila výroba **nákončí*** opasků, ostruh a zbraní.

* Nákončí - okrasné kovové ukončení opasků

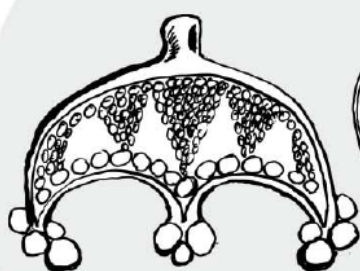
11

3E

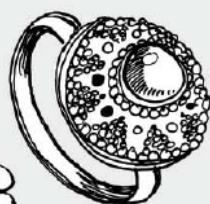
Prohlédni si dílnu klenotníka č. 20. Podtrhni správnou odpověď.

- ▶ Pece na výrobu jsou uvnitř dílny. / Pece na výrobu jsou za dílnou venku.
- ▶ Klenotník v dílně jenom pracoval. / Klenotník v dílně pracoval a bydlel.
- ▶ V dílně pracoval jeden klenotník. / V dílně pracovalo více klenotníků.
- ▶ Střecha stavení není podepřena kůly. / Střecha stavení je podepřena kůly.

Ukázky šperků klenotníků
z Velké Moravy pro vyšší vrstvy.

LUNICE

PRSTEN

NAUŠNICE

GOMBÍK

Ještě si prohlédni dvě nadzemní stavení číslo 18 a 19.
Sloužila pro ustájení domácích zvířat přes zimu.

4E

V těchto staveních lidé nepracovali. Víš proč?

Dílny sloužily jako specializovaná pracoviště,
ve kterých řemeslníci pouze pracovali.

*Poznač si, co se ti u nás nejvíce líbilo.
Potom si udělejte společnou fotografii.
Později si ji můžeš vylepit na památku tvé návštěvy.*

Místo pro fotografii

*Máš dobře vyplněný pracovní sešit?
Pak se z tebe stal odborník na náš archeoskanzen.
Tvá třída dostane **pamětní list** a své jméno si tam můžeš doplnit.*

*Zbyl ti ještě čas a chceš se dozvědět víc
o Archeoskanzenu v Modré...?*

*Navštiv národní kulturní památku,
kostel sv. Jana nacházející se na kopci nad archeoskanzenem.
Spatříš základy v místě nálezů a kousek vedle nově zrekonstruovanou
předpokládanou podobu tohoto kostela z období Velké Moravy.*

Nebudeš litovat!

Zdroje:

mapka použita z *Archeoskanzen Modrá*. 3. vyd. Modrá : Obec Modrá, 2012. 1 leták.
Složený list. Kresba Veronika Daňková; písmo hlaholice použito z VAŠICA, Josef.
Literární památky epochy velkomoravské 863-885. Praha : Lidová demokracie, 1966,
s. 15 – 16.

© Archeoskanzen Modrá

Poznej život Velké Moravy

pracovní sešit pro děti od 11 do 15 let

autor: Antonín Preget

výtvarné řešení a grafická úprava: Zuzana Skopalová

vydáno 2013/2014

Vydáno Obcí Modrá za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci programu
„Podpora regionálních kulturních tradic – Rok Cyrila a Metoděje“.
Název projektu „Počátky písemnictví na Moravě – 1150 let od příchodu Cyrila a Metoděje“

MINISTERSTVO
KULTURY

Anotace

Jméno a příjmení autora: Jakub Miklín

Název katedry a fakulty: Katedra historie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Kohoutová

Název diplomové práce: Presentace minulosti dětské a školní veřejnosti v českých paměťových institucích

Název diplomové práce anglicky: Presentation of History to Children and Pupils in the Czech Memory Institutions

Charakteristika práce: Diplomová práce se zabývá kvalitativní analýzou způsobů prezentace minulosti dětskému a školnímu publiku v českých paměťových institucích. Kromě rozboru muzejně-didaktických aspektů vybraných prezentačně-edukačních programů a doprovodných materiálů pro děti a mládež přináší také informace o zázemí paměťových institucí určeném této specifické návštěvnické skupině.

Klíčová slova: prezentace minulosti, popularizace dějin, děti, mládež, žáci, muzejní edukace, edukační programy, doprovodné materiály, kompetence

Charakteristika práce anglicky: This paper deals with qualitative analysis of ways of history is presented in the Czech memory institutions. Apart from analysis of some museum-didactic aspects of selected presentation and educational programmes as well as printed museum-didactic materials for children and youth, the author examines facilities intended purposely for this specific target group.

Klíčová slova anglicky: presentation of the past, history popularisation, children, youth, pupils, museum education, educational programmes, museum-didactic materials, competencies

Přílohy vázané v práci: doprovodné muzejně-didaktické materiály (11 ks)

Rozsah práce: cca 25.110 slov